

EUROPEAN REFORMS BULLETIN 2018 No 1

Indexed & Shared by:

European Reforms Bulletin

2018

scientific peer-reviewed journal

No. 1

Founded and edited by Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité).

Tel.: +352661261668

e-mail: bulletin@email.lu

http://cers.eu.pn/bulletin.html

Editorial board: Yeskov S. (D.Sc., Assoc. Prof., Luxembourg, editor-in-chief), Zaiets O. (PhD, Assoc. Prof., Luxembourg, deputy editor), Dymarskii Ia. (D.Sc., Prof., Russian Federation), Kaluzhnyi R. (D.Sc., Prof., Ukraine), Karchevskiy N. (D.Sc., Prof., Ukraine), Korystin O. (D.Sc., Prof., Ukraine), Kretova A. (PhD, Russian Federation), Nedodaieva N. (D.Sc., Prof., Israel), Rozovskiy B. (D.Sc., Prof., Ukraine), Zablodska I. (D.Sc., Prof., Ukraine).

European Reforms Bulletin is an international, multilingual (English, Ukrainian, Russian), scholarly, peer-reviewed journal, which aims to publish the highest quality research material, both practical and theoretical, and appeal to a wide audience. It is an official bulletin of the Centre for European Reforms Studies and is published 4 times a year (quarterly). It includes articles related to legal and economic issues of reforms in European Union and Europe-oriented countries, including efficiency and experience of these reforms, comparative studies on all disciplines of law, cross-disciplinary legal and economic studies, and also educational issues. It welcomes manuscripts from all over the world, in particular from countries which made European choice recently. It accepts articles from professional academics, researchers, experts, practitioners and PhD students.

Responsibility for the accuracy of bibliographic citations, quotations, data, facts, private names, enterprises, organizations, institutions and government bodies titles, geographical locations etc. lies entirely with authors. All the articles are published in author's edition. Authors must accept full responsibility for the factual accuracy of the data presented and should obtain any authorization necessary for publication. The editorial board and the Centre for European Reforms Studies do not always share the views and thoughts expressed in the articles.

The editorial board reserves the right to refuse any material for publication and advises that authors should retain copies of submitted manuscripts and correspondence as material cannot be returned. Final decision about acceptance or rejection rests with the editor-in-chief and editorial board. By submitting an article for publication author declares that the submitted work is original and not being considered elsewhere for publication and has not been published before.

Recommended for publication by the Centre for European Reforms Studies (protocol of the general meeting No. 13 01.02.2018)

© European Reforms Bulletin, 2018

© Authors of articles, 2018

Table of contents

Dikhtyarenko K.O. Legal regulation of the circulation of precious metals and its types in Ukraine	2
Dorokhin D.V. Preventing Religious Extremism: Foreign Experience	8
Jafarov M. Reasons Affecting the Growth of the Illegal Crossing of the State Border of Ukraine	14
Jafarzade J. Historical and Legal Analysis of Criminal Responsibility for Group Violation of Public Order	20
Kardashevsky Yu.R. Philosophical Concepts of Analytics	26
Kolomiets A.M. The Actual Problems of Modern Research of Illegal Drug Using in Public Places	30
Korystin Ye. O., Svyrydiuk N.P. The Efficiency of Criminal Prosecution of Money Laundering in Ukraine	34
Lisnichenko D. International Standards and Experience of Foreign Countries regarding the Seizure of Property in Criminal Proceedings	40
Sobko G.M. The Concept of Mental Violence	49
Zhurba S.A. Theoretical foundations of the formation of forensic methods of investigation of crimes in the sphere of housing and communal services	55
Kaliuzhnyi R., Lykhova S., Zaiets O. Legal protection of human life in Ukraine	61

Legal regulation of the circulation of precious metals and its types in Ukraine

Kyrylo O. Dikhtyarenko,

State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

e-mail: corbazol@ukr.net

Abstract. The author analyzes the normative regulation of the circulation of precious goods in Ukraine. The notion of circulation of precious metals is formulated. It is indicated, that at the contemporary stage in Ukraine, as measures of state regulation of production, use and operations with precious metals, marking of jewelry and household articles made of precious metals, state control of the sample, state policy of extraction, production, use and storage of precious metals, their purchase into the State Fund of Precious Metals and Precious Stones in Ukraine, etc. The author's position on the types of legal regulation of the circulation of precious metals in Ukraine is formulated.

Key words: precious metals, banking metals, state regulation, legal regulation.

Дорогоцінні метали як об'єкти матеріального світу мають особливий підхід з боку законодавця до правового регулювання їх обігу. З одного боку, такі метали є товаром цивільного обігу і як будь-який товар можуть перебувати у приватній власності, вільно обертатися, а з іншого – законодавець встановлює ряд обмежень щодо їх видобутку, виробництва, використання, зберігання та обігу. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання щодо визначення видів правового регулювання обігу дорогоцінних металів в Україні.

З огляду на складний, багатоаспектний характер правового регулювання обігу дорогоцінних металів, науковці по різному підходять до визначення видів такого регулювання. Так, Ю.О. Тітова вважає, що нормативні засади обігу дорогоцінних металів складають дві групи нормативних актів – ті, що регулюють відносини, які виникають при обігу дорогоцінних металів та ті, що визначають правові основи державного контролю за обігом дорогоцінних металів [1, с. 102]. Спираючись на запропоновану класифікацію, авторка вказує, що існує три сектори адміністративно-правового регулювання обігу дорогоцінних металів: норми права, що регулюють сектор ювелірних і побутових виробів (покликаний обслуговувати потреби фізичних та юридичних осіб); норми права, що впорядковують сектор банківських металів (поєднує інтереси всіх суб'єктів обігу дорогоцінних металів); норми права, що регулюють сектор «державних потреб» (має на меті забезпечення загальнодержавних інтересів) [1, с. 102]. В.П. Романов розділяє нормативно-правове регулювання обігу дорогоцінних металів на приватноправове та публічно-правове, яке, в свою чергу, з огляду на комплексність предмету регулювання, розділяє залежно від галузі права, норми якої впливають на регулювання обігу вищевказаних металів [2, с. 150]. К.В. Єфремова зосереджувала свої дослідження на правовому регулюванні господарської діяльності на ринку виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння [3], О.М. Маліченко – на адміністративно-правовому регулюванні сфери обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння [4].

Враховуючи постійне оновлення українського законодавства, зміни, що відбулися у сфері правового регулювання обігу дорогоцінних металів для формування авторської позиції щодо видів правового регулювання такого обігу необхідно проаналізувати нормативні акти, за допомогою яких здійснюється регулювання обігу дорогоцінних металів в Україні.

Поняття обігу дорогоцінних металів законодавець не надає. У ст. 1 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 № 637/97-ВР (надалі – Закон № 637/97-ВР) закріплюється визначення виробництва (вилучення дорогоцінних металів із комплексних руд, концентратів та інших напівпродуктів, відходів і брукху, що містять ці метали, та афінаж дорогоцінних металів) та використання дорогоцінних металів (переробка, обробка, використання і застосування дорогоцінних металів для виробничих, наукових, соціально-культурних та інвестиційних потреб) [5], проте поняття обігу таких металів не надається. У словнику української мови обігом визнається операції з обміну продуктів товарного виробництва та інших об'єктів власності шляхом купівлі-продажу; рух товарів та інших цінностей у суспільстві [6, с. 502]. У ст. 1 Закону № 637/97-ВР передбачається, що операції з дорогоцінними металами включають дії, пов'язані з: а) виникненням та припиненням права власності та інших прав на дорогоцінні метали, в тому числі прийманням під заставу ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів; б) надходженням дорогоцінних металів до місць зберігання фондів і запасів, а також їх зберіганням і відпуском у

встановленому порядку; в) зміною вмісту або фізичного стану дорогоцінних металів у будь-яких речовинах і матеріалах під час їх видобутку, виробництва та використання; г) ввезенням дорогоцінних металів і матеріалів, що їх містять, в Україну з-за кордону та вивезенням з України; д) зберіганням та експонуванням дорогоцінних металів [5]. Виходячи з цього, обіг дорогоцінних металів можна визначити як операції з виникнення та припинення права власності та інших прав на ці метали, надходження дорогоцінних металів до місць зберігання фондів і запасів, а також їх зберігання і відпуск у встановленому порядку, зміна вмісту або фізичного стану у будь-яких речовинах і матеріалах під час видобутку, виробництва та використання таких металів, ввезення дорогоцінних металів і матеріалів, що їх містять, в Україну з-за кордону та вивезенням з України.

Виникнення та припинення права власності та інших прав на дорогоцінні метали можуть виникати внаслідок їх купівлі-продажу, міни, дарування, спадкування, приймання-передачі під заставу. Купівля-продаж дорогоцінних металів регулюється главою 54 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України), міна – параграфом 6 глави 54 ЦК України, дарування – главою 55 ЦК України, спадкування – главою 84 ЦК України, застава – параграфом 6 глави 49 ЦК України [7]. Ст. 969 ЦК України передбачено порядок зберігання дорогоцінних металів у банку [7]. Отже, дорогоцінні метали є об'єктом цивільного обігу, і, як будь-який об'єкт матеріального світу можуть обертатися у цивільних правовідносинах, продаватися, обмінюватися, даруватися, успадковуватися, передаватися у заставу тощо. Вільне розпорядження дорогоцінними металами як об'єктами права власності гарантують не лише норми ЦК України, але і ст. 41 Конституції України, відповідно до якої кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю [8]. Таким чином, дорогоцінні метали є об'єктом правового регулювання цивільного права як об'єкти цивільного обігу.

Водночас, вільний обіг дорогоцінних металів в Україні обмежений державним регулюванням. Як визначає Ю.А. Тітова, з прийняттям Закону № 637/97-ВР в 1997 році, була майже ліквідована державна монополія на володіння, ввезення і вивезення дорогоцінних металів і операції з ними, а суб'єктам господарювання та фізичним особам було надано право набувати права власності на дорогоцінні метали у зливках та виробках, ввозити та вивозити їх за межі України, проте водночас встановлено жорсткі вимоги обліку та звітності видобутку, перероблення, переміщення дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, ювелірних виробів та операцій з ними [9, с. 117]. На сучасному етапі Законом № 637/97-ВР передбачено такі заходи державного регулювання виробництва, використання та операцій з дорогоцінними металами: клеймування ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів, проставляння відбитка іменника, порядок державного пробірного контролю, розроблення і проведення єдиної державної політики видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів, їх закупівля в Державний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в Україні, формування і використання зазначеного фонду та оперативного резерву золота, державний контроль за видобутком, виробництвом, зберіганням, використанням дорогоцінних металів, їх відходів та брухту тощо [5].

Крім цього, на сучасному етапі в Україні прийнята низка нормативних актів, які також впливають на вільний обіг дорогоцінних металів:

- Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X, у ст. 162-3 якого передбачена адміністративна відповідальність за порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, а в ст. 189-1 – адміністративна відповідальність за порушення порядку видобутку, виробництва, використання та реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння [10];

- Податковий кодекс України, у ст. 164, 165, 166, 174, 197, 293 передбачається порядок оподаткування операцій з дорогоцінними металами [11];

- Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 № 124-VIII, який визначає правові та організаційні засади розроблення, прийняття та застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінки відповідності, а також здійснення добровільної оцінки відповідності (в тому числі дорогоцінних металів) [12];

- Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, норми якого визначають правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності (в тому числі, у сфері обігу дорогоцінних металів) [13];

- Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII, яким регулюється відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів (в тому числі з дорогоцінних металів) [14];

- Закон України «Про «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV, у ст. 49 якого визначається, що Національний банк України (надалі – НБУ) є зберігачем державного золотого запасу, а також дорогоцінних металів; у п. 7 ст. 42 якого передбачається здійснення НБУ операцій зі зберігання банківських металів, купівлі-продажу дорогоцінних металів та інвестиційних монет з дорогоцінних металів на внутрішньому і зовнішньому ринках без квотування і ліцензування [15];

- Закон України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» від 06.06.1995 № 217/95-ВР, в якому закріплюється порядок визначення розміру таких збитків [16];

- Закон України «Про валюту та валютні операції» від 21.06.2018 № 2473-VIII, в якому банківські метали визнаються як вид валютних цінностей, іноземної валюти [17];

- Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III, у ст. 47 якого передбачається, що до видів діяльності банку відносяться залучення у вклади (депозити) банківських металів від необмеженого кола юридичних та фізичних осіб, відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів у банківських металах, розміщення залучених у вклади (депозити) банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, а в ст. 64 встановлюються вимоги щодо ідентифікації клієнтів, що здійснюють фінансові операції з банківськими металами [18];

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення Державного сховища дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння» від 17.03.1998 № 321, якою передбачене створення вищевказаного сховища, до повноважень якого віднесено здійснення закупівлі, приймання, зберігання, продажу й обліку дорогоцінних металів, зарахованих до Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України [19];

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок продажу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння з Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння» від 07.05.1998 № 653, якою визначається процедура продажу дорогоцінних металів з вищевказаного фонду [20];

- «Порядок продажу на аукціонах виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння з Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України», затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 01.06.2006 № 517, який регламентує основні вимоги щодо організації та проведення аукціонів державною установою «Державне сховище дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України», створення ним належних умов для демонстрації і продажу на аукціонах виробів з дорогоцінних металів з Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України [21];

- «Порядок оцінки дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного та декоративного каміння під час приватизації (корпоратизації)», затверджений Наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 2.05.2001 № 242/855, відповідно до якого здійснюється оцінка дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного та декоративного каміння, що перебувають у державній комунальній власності, у власності АРК і підлягають унесенню до статутних фондів господарських товариств, а також у власності орендаря у разі внесення до статутного фонду акціонерного товариства майна орендного підприємства [22];

- «Інструкція про порядок виконання операцій з купівлі інвестиційних монет в населення», затверджена Постановою НБУ від 21.05.2003 № 206, в якій визначено порядок виконання операцій з купівлі інвестиційних монет України у населення відділами грошового обігу в регіонах Департаменту грошового обігу НБУ [23];

- «Положення про здійснення НБУ закупівель товарів і послуг, пов'язаних з розробленням дизайну, виготовленням захищеного паперу, банкнот, монет і державних нагород України, їх зберіганням, транспортуванням та обліком», затвердженим Постановою Правління НБУ від 07.11.2013 № 440, яким визначається порядок створення конкурсних комісій та Центральної конкурсної комісії НБУ, загальні організаційні та процедурні засади їх діяльності, здійснення закупівель товарів і послуг, пов'язаних із розробленням дизайну, виготовленням захищеного паперу, банкнот, монет і державних нагород України, їх зберіганням, транспортуванням та обліком за кошти НБУ [24];

- «Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валюти та курсу банківських металів і розрахунку довідкового значення курсу гривні до долара США», затвердженого

Постановою Правління НБУ від 19.07.2018 № 80, який регламентує питання встановлення і використання НБУ офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів і розрахунку довідкового значення курсу гривні до долара США [25];

- «Класифікатор іноземних валют та банківських металів», затверджений Постановою Правління НБУ від 04.02.1998 № 34 (в редакції Постанови Правління НБУ від 19.04.2016 № 269) [26];

Аналіз нормативного регулювання обігу дорогоцінних металів в Україні дозволяє констатувати, що відносини, які складаються у сфері обігу дорогоцінних металів в Україні, мають складний, багатоаспектний характер, внаслідок чого регулюються нормами різних галузей права – адміністративного, господарського, фінансового, внаслідок чого можна говорити про різні види правового регулювання обігу дорогоцінних металів в Україні – адміністративно-правове, фінансово-правове та господарсько-правове.

References:

1. Titova O.O. (2012) *Normatyvni zasady obihu dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya v Ukrayini. Chasopys Akademiyi advokatury Ukrayiny.* [Regulatory Principles of Circulation of Precious Metals and Precious Stones in Ukraine. Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine.] 2012. No. 4. P. 101-107. (In Ukrainian)

2. Romanov V.P. (2015) *Sfera obihu dorohotsinnykh metaliv ta dorohotsinnoho kaminnya yak ob"yekt publichno-pravovoho zabezpechennya. Prykarpats'kyu yurydychnyy visnyk.* [The scope of circulation of precious metals and precious stones as an object of public law. Precarpathian Legal Bulletin.] 2015. No. 3. T. 2. P. 149-153. (In Ukrainian)

3. Yefremova K.V.(2009) *Osoblyvosti pravovoho rehulyuvannya hospodars'koyi diyal'nosti na rynku vyrobiv iz dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya : avtoref. dys... kand. yuryd. nauk. KH .,* [Features of legal regulation of economic activity in the market of articles of precious metals and precious stones: author's abstract. Dis ... Cand. lawyer sciences Kh.,] 2009. 20 p. (In Ukrainian)

4. Malichenko O.M. (2012) *Administratyvno-pravove rehulyuvannya sfery obihu dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya v Ukrayini. : avtoref. dys... kand. yuryd. nauk. K .,* [Administrative and legal regulation of the sphere of circulation of precious metals and precious stones in Ukraine. : author's abstract Dis ... Cand. lawyer sciences K,] 2012. 24 p. (In Ukrainian)

5. *Pro derzhavne rehulyuvannya vydobutku, vyrobnytstva i vykorystannya dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya ta kontrol' za operatsiyamy z nymy : Zakon Ukrayiny* [On state regulation of production, production and use of precious metals and precious stones and control over operations with them: Law of Ukraine] dated November 18, 1997 No. 637/97-BP. Url <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (In Ukrainian)

6. *Slovyuk ukrayins'koyi movy : v 11 t. K. : Naukova dumka* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes: Scientific Opinion.] 1974. Volume 5. 502 p. (In Ukrainian)

7. *Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 16 sichnya 2003 roku № 435-IV // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny.* [The Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine.] - 2003. - No. 40-44. - Art. 356 (In Ukrainian)

8. *Konstytutsiya Ukrayiny : vid 28 chervnya 1996 roku. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny.* [The Constitution of Ukraine: dated June 28, 1996. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine.] 1996. No. 30. Art. 141 (In Ukraine)

9. Titova YU.A.(2013) *Sravnitel'naya kharakteristika administrativnogo zakonodatel'stva Ukrainy i RF v sfere oborota dragotsennykh metallov i dragotsennykh kamney. Vestnik Nizhegorodskoy akademii MVS Rossii.* [Comparative characteristics of the administrative legislation of Ukraine and the Russian Federation in the sphere of the circulation of precious metals and precious stones. Bulletin of the Nizhny Novgorod Academy MVS Russia.] 2013. No. 22. P. 116 - 120. (In Russian)

10. *Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya. Zakon Ukrayiny vid* [Code of Ukraine on Administrative Offenses. Law of Ukraine dated] 07.12.1984 No. 8073-X. Url <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. (In Ukrainian)

11. *Podatkovyy kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 2 hrudnya 2010 roku № 2755-VI. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny.* [The Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated December 2, 2010 No. 2755-VI. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine.] No. 13-14, No. 15-16, No. 17. P. 112. (In Ukrainian)

12. *Pro tekhnichni rehlementy ta otsinku vidpovidnosti vid 15.01.2015 № 124-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady.* [On technical regulations and conformity assessment from 15.01.2015 № 124-VIII. Information from the Verkhovna Rada.] 2015. No. 14. P. 96. (In Ukrainian)

13. *Pro osnovni zasady derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodars'koyi diyal'nosti: Zakon Ukrayiny vid 05.04.2007 № 877-V. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny.* [About the basic principles of state supervision (control) in the sphere of economic activity: Law of Ukraine dated April 5, 2007 No. 877-V. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine.] 2007. No. 29. Art. 389 (In Ukrainian)

14. *Pro zakhyst prav spozhyvachiv : Zakon Ukrayiny vid 12.05.1991 № 1023-KHII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR.* [On Protection of Consumer Rights: Law of Ukraine dated May 12, 1991 No. 1023-XII. Information from the Verkhovna Rada of the USSR.] 1991. No. 30. Art. 379 (In Ukrainian)

15. *Pro Natsional'nyy bank Ukrayiny. Zakon Ukrayiny vid 20.05.1999 № 679-XIV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny.* [About the National Bank of Ukraine. Law of Ukraine dated May 20, 1999 No. 679-XIV. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine.] 1999. № 29. Art. 238 (In Ukrainian)

16. *Pro vyznachennya rozmiru zbytkiv, zavdanykh pidpryemstvu, ustanovi, orhanizatsiyi rozkradanniam, znyshchenniam (psuvanniam), nedostacheyu abo vtratoyu dorohotsinnykh metaliv, dorohotsinnoho kaminnya ta valyutnykh tsinnostey. Zakon Ukrayiny* [On determination of the size of losses inflicted on the enterprise, institution, organization of theft, destruction (damage), shortage or loss of precious metals, precious stones and currency values. Law of Ukraine] dated 06.06.1995 № 217/95-BP. Url <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217/95>. (In Ukrainian)

17. *Pro valyutu ta valyutni operatsiyi : Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018 № 2473-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady.* [About Currency and Currency Transactions: Law of Ukraine dated June 21, 2018 No. 2473-VIII. Information from the Verkhovna Rada.] 2018. No. 30. Art. 239 (In Ukrainian)

18. *Pro banky ta bankivs'ku diyal'nist' : Zakon Ukrayiny* [On Banks and Banking: Law of Ukraine] dated December 12, 2000 No. 2121-III. Url http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T002121.html. (In Ukrainian)

19. *Pro stvorennya Derzhavnoho skhovyshcha dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny* [About creation of the State repository of precious metals and precious stones: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] dated March 17, 1998, No. 321. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-98-p>. (In Ukrainian)

20. *Pro poryadok prodazhu dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya, dorohotsinnoho kaminnya orhanohennoho utvorennya ta napivdorohotsinnoho kaminnya z Derzhavnoho fondu dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny* [On the Procedure for the Sale of Precious Metals and Precious Stones, Precious Stones of Organogenic Formation and Semi-Precious Stones from the State Fund for Precious Metals and Precious Stones: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] dated May 7, 1998 No. 653. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-98-p>. (In Ukrainian)

21. *Pro zatverdzhennya Poryadku prodazhu na auktsionakh vyrobiv z dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya, dorohotsinnoho kaminnya orhanohennoho utvorennya ta napivdorohotsinnoho kaminnya z Derzhavnoho fondu dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnya Ukrayiny : Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny* [On approval of the Procedure for sale at auctions of articles of precious metals and precious stones, precious stones of organogenic formation and semi-precious stones from the State Fund of Precious Metals and Precious Stones of Ukraine: Order of the Ministry of Finance of Ukraine] dated 01.06.2006 No 517. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0735-06>. (In Ukrainian)

22. *Poryadok otsinky dorohotsinnykh metaliv, dorohotsinnoho kaminnya, dorohotsinnoho kaminnya orhanohennoho utvorennya, napvdorohotsinnoho ta dekoratyvnoho kaminnya pid chas pryvatzatsiyi (korporatzatsiyi)», zatverdzhenny Nakazom Ministerstva finansiv Ukrayiny ta Fondu derzhavnoho mayna Ukrayiny* [Procedure for evaluation of precious metals, precious stones, precious stones of organogenic origin, precious and decorative stones during privatization (corporatization) ", approved by the Order of the Ministry of Finance of Ukraine and the State Property Fund of Ukraine] dated 2.05.2001 No. 242/855. Url <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0494-01>. (In Ukrainian)

23. *Instruktsiya pro poryadok vykonannya operatsiy z kupivli investytsiynykh monet v naselennya: Postanova NBU* [Instruction on the procedure for the execution of transactions for the purchase of investment coins in the population: Resolution of the NBU] dated May 21, 2003 No. 206. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0425-03#n19>. (In Ukrainian)

24. *Polozhennya pro zdiysnennya NBU zakupivel' tovariv i posluh, pov'yazanykh z rozroblenniam dyzaynu, vyhotovlenniam zakhyshchenoho paperu, banknot, monet i derzhavnykh nahorod Ukrayiny, yikh zberihanniam, transportuvanniam ta oblikom : Postanova Pravlinnya NBU* [Regulations on the implementation of NBU purchases of goods and services related to the design, manufacture of protected paper, banknotes, coins and state awards of Ukraine, their storage, transportation and accounting: Resolution

of the Board of the NBU] dated November 7, 2013 № 440. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0058500-18>. (In Ukrainian)

25. *Polozhennya pro vstanovlennya ofitsiynoho kursu hryvni do inozemnykh valyuty ta kursu bankivs'kykh metaliv i rozrakhunku dovidkovoho znachennya kursu hryvni do dolara SSHA: Postanova Pravlinnya NBU* [Regulation on the establishment of the official hryvnia rate to foreign currencies and the rate of bank metals and the calculation of the reference value of the hryvnia to the US dollar: Resolution of the NBU] Board dated July 19, 2018, No. 80. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0080500-18#n64>. (In Ukrainian)

26. *Klasyfikator inozemnykh valyut ta bankivs'kykh metaliv: Postanova Pravlinnya NBU vid 04.02.1998 № 34 (v redaktsiyi Postanovy Pravlinnya NBU vid 19.04.2016 № 269)*. [Classifier of foreign currencies and banking metals: Resolution of the Board of the NBU dated February 4, 1998, No. 34 (as amended by Resolution of the Board of NBU dated April 19, 2016, No. 269).] Url <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98>. (In Ukrainian)

Правовое регулирование оборота драгоценных металлов в Украине и его виды

Дихтяренко Кирилл, e-mail: corbazol@ukr.net

Государственный научно-исследовательский институт МВД Украины

Аннотация. Автор анализирует нормативное регулирование оборота драгоценных товаров в Украине. Формулируется понятие обращения драгоценных металлов. Указано, что на современном этапе в Украине как меры государственного регулирования производства, использования и операций с драгоценными металлами предусмотрено клеймение ювелирных и бытовых изделий из драгоценных металлов, государственный пробирный контроль, единая государственная политика добычи, производства, использования и хранения драгоценных металлов, их закупка в государственный фонд драгоценных металлов и драгоценных камней в Украине и тому подобное. Сформулирована авторская позиция по видам правового регулирования оборота драгоценных металлов в Украине.

Ключевые слова: драгоценные металлы, банковские металлы, государственное регулирование, правовое регулирование.

Preventing Religious Extremism: Foreign Experience

Dmitry V. Dorokhin

Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: the article describes the experience of foreign countries in counteracting the activities of dangerous religious organizations. It is concluded that the implementation of foreign experience in national legislation will allow the creation of effective mechanisms to counter the activities of destructive religious organizations. The author emphasizes the relevance of the issue to prevent the emergence of religious extremism, the definition of its essence and legislative regulation. Thus, foreign criminal legislation is varied in determining criminal offenses related to religious extremism, and identifies such types of crimes as: encroachment on the rights of citizens under the pretext of performing religious rites; insult of religions, religious societies and ideological associations; violation of freedom of religion and religion; excitement of national, racial or religious hostility; propaganda of terrorism or extremism or public appeals to commit an act of terrorism; illegal organization of activities of a public association, religious organization or foundation, or participation in their activities; non-public incitement to discrimination. According to the author, the legal experience of the Republic of Turkey in relation to acts of religious extremism committed by representatives of religious denominations, as well as legal mechanisms implemented by the Republic of Poland and the Swiss Confederation in respect of acts of religious veneration and religious activities, are applicable in domestic criminal law and may become one of the limiting factors in countering the spread of the ideology of religious extremism.

Keywords: religious extremism, hate crimes, counteraction, foreign experience, religious sphere, legislation.

Актуальность вопроса по предотвращению радикализации и терроризма обусловлена общим изменением ситуации безопасности в мире, прежде всего связано с событиями «арабской весны», конфликтами в Ливии и Сирии, а также активизацией ближневосточных «центров силы». Сохраняются негативные тенденции к дальнейшему обострению террористической угрозы на Северном Кавказе (Российская Федерация), в Турции, Ираке и Афганистане, вокруг арабо-израильского противостояния. Сложность проблемы общественной радикализации связана с кризисными явлениями в социально-экономической, политической, духовной сферах, в контексте межэтнических, межрелигиозных отношений, а также геополитических и внешнеэкономических воздействий. На этой почве возникает непосредственная угроза совершения террористических актов, все больше касается отдельных стран - членов Европейского Союза [1, с. 3].

О важности этой проблемы было отмечено председателем Европола Робом Уэйнрайтом на слушаниях Европарламента: «... В результате сирийского конфликта Европа столкнулась с серьезной террористической угрозой за последние десять лет» [2]. Лишь 2015 года в результате совершения террористических атак в Париже, Брюсселе, Стамбуле и Ницце погибло около 300 человек [3].

Следует понимать, что Религиозный экстремизм в своих проявлениях затрагивает многие аспекты не только духовной, но и социальной жизни современного общества. Его угрозы часто носят транснациональный характер, ввиду чего эффективное противодействие подобным проявлениям невозможно без анализа зарубежных нормативных правовых актов, регламентирующих данную сферу.

Как четко подметил Д. Н. Антипов, уголовная политика зарубежных государств в части, направленной на противодействие экстремизму и преступлениям на почве ненависти, в последние десятилетия все больше определяется идеологией мультикультурализма. Указанная тенденция проявляется и в содержании, и в практике применения уголовного законодательства, устанавливающего уголовную ответственность за возбуждение религиозной вражды, разжигание религиозной ненависти и распространение экстремистских идей, затрагивающих религиозные отношения [4].

В контексте рассмотрения данного вопроса считаем важным обратиться к уголовным законодательствам некоторых стран СНГ (Азербайджан, Беларусь, Грузия, Казахстан), Австралии, Бразилии, Германии, Великобритании, Китая, Польши, Сингапура, Турции, Франции и Швейцарии,

проведя классификацию указанных законодательств по группам в зависимости от наличия в них антиэкстремистских норм.

Проведенный анализ законодательства перечисленных выше государств, позволил разделить страны по следующим критериям. **1. Страны, закрепляющие в уголовно-правовых нормах ответственность за деяния религиозной экстремистской направленности.**

Правовой запрет религиозного экстремизма находит своё специфическое отражение в национальном уголовном законодательстве таких зарубежных стран, как: Германия, Китай, Польша, Швейцария, Турция, Индия. При этом запрещается не сам религиозный экстремизм как явление, а деяния, которые по своим криминальным характеристикам посягают на сферу межрелигиозных отношений в его собирательном значении.

В зависимости от объектов уголовно-правовой охраны деяния религиозного экстремизма посягают на общественные отношения:

а) обеспечивающие реализацию конституционных прав и свобод человека и гражданина (УК Азербайджана, УК ФРГ, УК Республики Польша);

б) по охране порядка управления (УК КНР, УК Турецкой Республики);

в) регулирующие обеспечение общественного порядка, общественного спокойствия и общественной безопасности (УК Швейцарии, УК Республики Индия).

При этом в уголовном законодательстве зарубежных стран криминализованы различные деяния, которые возможно отнести к преступлениям религиозной экстремисткой направленности. Условно их можно разделить на три категории:

1) нарушение религиозными правилами государственных предписаний и порядка управления в связи с деятельностью религиозного учения (ч. 1 ст. 168 УК Республики Азербайджан[5]); формирование и использование религиозно-сектантских организаций или использование суеверий для нарушения государственных законов, административных законоположений (ст. 300 УК КНР[6]); 2) деяния, оскорбляющие вероисповедания, религиозные общества и мировоззренческие объединения (параграф 166 УК ФРГ[7]); деяния, посягающие на религиозные чувства верующих, при этом под охрану уголовного закона попадают также и предметы религиозного почитания (ст. 196 УК Республики Польша[8]); деяния, посягающие на гарантированные законом религиозные действия (ст. 261 УК Швейцарской Конфедерации[9]); деяния, посягающие на религиозные убеждения классов общества (раздел 295А УК Республики Индии[10]); 3) подстрекательство и провокация религиозными руководителями к неподчинению законам или правительственным приказам (законодательство Турецкой Республики). Так, ст. 242 УК Турецкой Республики запрещает религиозным руководителям, используя свой сан, осуждать или поносить правительственное управление, законы, уставы, приказы, обязанности или полномочия государственных ведомств либо подстрекать или провоцировать народ к неподчинению законам или правительственным приказам[11].

По нашему мнению, правовой опыт Турецкой Республики в отношении деяний религиозной экстремисткой направленности, совершаемых представителями религиозных конфессий, а также правовые механизмы, реализуемые Республикой Польша и Швейцарской Конфедерацией, в отношении деяний, посягающих на предметы религиозного почитания и религиозные действия, применимы в отечественном уголовном законодательстве и могут стать одним из сдерживающих факторов в противодействии распространению идеологии религиозного экстремизма.

2. Законодательства государств, частично закрепляющие в уголовно-правовых нормах ответственность за деяния религиозной экстремисткой направленности.

В законодательстве большинства исследуемых государств (Беларусь, Грузия, Казахстан, Франция) в основе деяний религиозной экстремистской направленности лежат следующие мотивы:

1) религиозной ненависти или религиозного фанатизма (УК Республики Азербайджан);

2) религиозной вражды или религиозной розни (УК Республики Беларусь);

3) религиозной нетерпимости (УК Республики Грузия);

4) религиозной ненависти или религиозной вражды (УК Республики Казахстан);

5) религиозного мотива (УК Французской Республики).

При этом указанные мотивы в уголовном законодательстве зарубежных государств (Республики Азербайджан, Беларусь, Грузия, Казахстан,) понимаются как обстоятельства, отягчающие ответственность и наказание.

В соответствии с УК Республики Азербайджан, мотив религиозной ненависти и религиозного фанатизма предусмотрен в качестве квалифицированных признаков в п. 13 ч. 2 ст. 104 «Убийство»; п. 10 ч. 2 ст. 112 «Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью»; п. 7 ч. 2 ст. 113 «Умышленное причинение вреда средней тяжести здоровью». Помимо этого, в УК Республики Армения имеется ст.

226 «Возбуждение национальной, расовой или религиозной вражды», запрещающая действия, направленные на возбуждение национальной, расовой или религиозной вражды, пропаганду расового превосходства или унижение национального достоинства.

В УК Республики Беларусь закреплена ответственность за деяния, совершенные по мотиву религиозной вражды или розни: 1) умышленные действия, направленные на возбуждение расовой, национальной, религиозной вражды или розни, на унижение национальной чести и достоинства (ст. 130 «Разжигание расовой, национальной или религиозной вражды или розни»); 2) убийство (п. 14 ч. 2 ст. 139); 3) умышленное причинение тяжкого телесного повреждения (п. 8 ч. 2 ст. 147).

К тому же в данном законодательстве предусмотрена ст. 193 «Организация либо руководство общественным объединением, религиозной организацией, посягающими на личность, права и обязанности граждан» и ст. 193-1 «Незаконная организация деятельности общественного объединения, религиозной организации или фонда либо участие в их деятельности». В диспозиции этих статей указано на ответственность за организацию либо руководство религиозной организацией, деятельность которой сопряжена с насилием над гражданами или с причинением им телесных повреждений, или с иными посягательствами на права, свободы и законные интересы граждан, или с воспрепятствованием исполнению гражданами их государственных, общественных, семейных обязанностей.

Таким образом, УК Республики Беларусь запрещает преступную деятельность религиозных организаций: 1) которые прошли регистрацию в установленном законом порядке; 2) которым было отказано в государственной регистрации; 3) которые осуществляют свою деятельность без государственной регистрации [12].

Уголовное законодательство Республики Грузия рассматривает данные деяния как преступления, совершенные по мотивам религиозной нетерпимости, что находит свое отражение в п. «м» ст. 109 «Умышленное убийство при отягчающих обстоятельствах», п. «м» ч. 2 ст. 117 «Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью», п. «ж» ч. 2 ст. 126 «Истязание» [13].

В соответствии с УК Республики Казахстан, мотив религиозной ненависти или религиозной вражды является одним из основных в совершении деяний, предусмотренных п. «л» ч. 2 ст. 96 «Убийство»; п. «з» ч. 2 ст. 103 «Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью»; п. «е» ч. 2 ст. 107 «Истязание»; ст. 164 «Возбуждение социальной, национальной, родовой, расовой или религиозной вражды»; п. «г» ч. 2 ст. 187 «Умышленное уничтожение или повреждение чужого имущества»; ст. 337 «Создание или участие в деятельности незаконных общественных и других объединений».

УК Республики Казахстан также содержит ст. 233-1, в которой закреплена ответственность за пропаганду терроризма либо экстремизма или публичные призывы к совершению акта терроризма; ст. 337-1, в соответствии с которой запрещена организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма [14].

В уголовном законодательстве Французской Республики религиозный мотив присутствует в таких составах преступлений, как: геноцид (ст. 211-1), депортация (ст. 212-1), дискриминация (ст. 225-1), непубличное оскорбление (ст. R. 624-4), непубличное подстрекательство к дискриминации (ст. R. 625-7) [15].

Таким образом, зарубежное уголовное законодательство разнообразно в определении уголовно наказуемых деяний, связанных с религиозным экстремизмом, и выделяет такие виды преступлений, как: 1) посягательство на права граждан и одобрение совершения религиозных обрядов; 2) оскорбление вероисповеданий, религиозных обществ и мировоззренческих объединений; 3) нарушение свободы вероисповедания и религии; 4) возбуждение национальной, расовой или религиозной вражды; 5) пропаганда терроризма либо экстремизма или публичные призывы к совершению акта терроризма; 6) незаконная организация деятельности общественного объединения, религиозной организации или фонда либо участие в их деятельности; 7) непубличное подстрекательство к дискриминации.

3. Законодательства государств, закрепляющие ответственность за деяния религиозной экстремистской направленности в иных нормативных правовых актах.

В нормативных правовых актах Великобритании запрет дискриминации лиц по религиозным признакам регламентируется Законом о поддержании общественного порядка 1986 г. [16] Так, в части 3А «Ненависть против людей на религиозных основаниях» имеется параграф 29А, где раскрывается значение

религиозной ненависти, под которой в Великобритании понимается ненависть в отношении группы лиц по религиозным убеждениям или по признакам отсутствия религиозных убеждений.

При этом, как отмечает З. М. Бешукова, в Великобритании для обозначения преступлений экстремистской направленности используется понятие “hate crime” (преступление ненависти). Данное понятие законодательно не закреплено, однако оно применяется для обозначения преступлений, «в которых враждебность или предубеждение преступника в отношении определенной группы лиц является фактором, определяющим выбор жертвы» [17].

В указанном Законе установлен следующий круг преступных деяний, направленных на разжигание религиозной ненависти: 1) использование слов, действия или письменных материалов (29 B); 2) публикация или распространение печатных материалов (29 C); 3) публичное исполнение произведения (29 D); 4) распространение, показ или воспроизведение записи (29 E); 5) радиовещание или включение в сетку радиовещания данных материалов (29 F); 6) владение подстрекательскими материалами (29 G).

Основными видами наказаний, в соответствии с Законом о поддержании общественного порядка 1986 г., являются: а) лишение свободы на срок до семи лет или штраф, или то и другое; б) тюремное заключение на срок, не превышающий шести месяцев, или штраф в размере, не превышающем установленный законом максимальный размер, или оба наказания.

В Республике Сингапур на противодействие религиозному экстремизму направлен Закон от 2 января 2011 г. «О сохранении религиозной гармонии» [18]. Исходя из положений п. 8 ч. III «Ограничение судебного приказа» министр может издать ограничивающий судебный приказ против деятельности любого священника, монаха, пастыря, имама, бузина, должностного лица или любого другого лица, которое обладает властными полномочиями в любой религиозной группе или учреждении, или любого из его членов в случае, если министр убежден, что этот человек совершил или пытается совершить любое из следующих действий: 1) вызывающих чувство вражды, ненависти, недоброжелательности и враждебности между различными религиозными группами; 2) проведение мероприятий по содействию политическим партиям под прикрытием распространения религиозной практики или любого вероисповедания; 3) проведение подрывной деятельности под прикрытием проповедования или осуществления любой религиозной веры; 4) возбуждение недовольства против президента или правительства при помощи или под прикрытием распространения любой религиозной веры.

В правовом пространстве Австралийского Союза действует Закон «О запрете дискриминации» [19] 1991 г., где в ч. 4 «Расовое и религиозное оскорбление» ст. 124 А «Оскорбление по признаку расы, религии, сексуальной ориентации или гендерной идентичности» признаются незаконными любые публичные акты, направленные на разжигание ненависти, презрения, тяжких насмешек, в отношении человека или группы лиц по признаку расы, религии, сексуальной ориентации или гендерной идентичности.

В соответствии со ст. 208 «Нападение на обряд богослужения, препятствие или нарушение религиозного действия» главы I «Преступления против религиозных чувств» Декрет-закона от 7 декабря 1940 г. № 2848/40 Федеративной Республики Бразилия [20], предусмотрена ответственность за публичное издевательство по причине религиозных убеждений или возложенных религиозных функций, совершаемое в целях предотвращения или нарушения церемонии или практики религиозного культа; публичное оскорбление действий или объекта религиозного поклонения. Основными видами наказаний за нападение на обряд богослужения, препятствие или нарушение религиозного действия, исходя из данного Декрет-закона, являются: а) лишение свободы от одного месяца до одного года или штраф; б) в случае применения насилия - наказание увеличивается на одну треть.

К основным видам наказаний, предусмотренных уголовным законодательством зарубежных стран, за совершение преступлений религиозной экстремистской направленности относятся: 1) штраф; 2) конфискация вещи, которая служила или была предназначена для совершения преступного деяния, или вещи, которая получена в результате преступного деяния, а также одной или нескольких единиц оружия, принадлежащего осужденному или находящегося в его свободном распоряжении; 3) лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью; 4) работы в общественных интересах; 5) исправительные работы; 6) арест; 7) ограничение свободы; 8) заключение; 9) лишение свободы.

Отметим, что достоинство уголовного законодательства ряда зарубежных государств состоит в дифференциации ответственности за формирование и использование религиозно-сектантских

организаций или использование суеверий для нарушения государственных законов, административных законоположений, а также за подстрекательство и провокацию религиозными руководителями к неподчинению законам или правительственным приказам. Кроме того, заслуживает внимания закрепление в уголовном законодательстве ответственности за оскорбление религиозных чувств других лиц, публичное оскорбление предмета религиозного почитания или места, предназначенного для публичного исполнения религиозных обрядов.

На основе проведенного исследования зарубежного законодательства в сфере противодействия проявлениям религиозного экстремизма представляется возможным сформулировать следующие *выводы*:

1. В уголовном законодательстве зарубежных стран отсутствует единое понимание религиозного экстремизма, а в некоторых случаях такого рода деяния и вовсе не рассматриваются в качестве экстремистских. При этом разнообразен характер тяжести преступлений религиозной экстремистской направленности, относимых как к преступлениям небольшой тяжести, так и к особо тяжким.

2. В национальном законодательстве зарубежных стран закреплены различные объекты уголовно-правовой охраны от преступлений религиозной экстремистской направленности, среди них наиболее распространенными являются общественные отношения: 1) обеспечивающие охрану прав граждан; 2) направленные на должное обеспечение общественного спокойствия и общественной безопасности; 3) обеспечивающие должное функционирование государственной власти; 4) обеспечивающие толерантное взаимное сосуществование.

3. Закрепление в отечественном уголовном законодательстве ответственности за оскорбление религиозных чувств других лиц, публичное оскорбление предмета или места религиозного почитания, а также введение ответственности за подстрекательство религиозными деятелями к нарушению или неподчинению государственным законам позволило бы сформировать более эффективные меры противодействия религиозному экстремизму, охватив более широкий спектр преступных деяний.

4. Многоаспектность проявлений религиозного экстремизма указывает на необходимость большей оптимизации отечественного уголовного законодательства по примеру законодательств Турецкой Республики и Республики Сингапур в отношении преступлений религиозной экстремистской направленности, совершаемых духовенством религиозных учений.

References:

1. Zapobigannya Radikalizatsii i terizmu: International Development and National Vimir: ST. materials round table for ed. Gutsalo M.G. Kiev: NISD, 2012. 104 p.
2. In Europe, they said that they were threatening terror in Europe and Europe. Ukrainian National News: Informacion Agency. 10/22/2014 URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1398304-v-yevropoli-zayavili-scho-zagrozaterorizmu-v-yevropi-duzhe-visoka>
3. Naykrivavishi terrorist attacks in Europe for the rest of the rik: hundreds of dead, close to those wounded. Thich. ua.15.07.2016. URL: <http://tyzhden.ua/News/169666>
4. Antipov D. N (2009) On some features of responsibility for inciting religious hatred, inciting religious hatred and spreading extremist ideas affecting religious relations in European and American criminal law // International criminal law and international justice. 2009. № 2.
5. Criminal Code of the Republic of Azerbaijan. SPb., 2004. P. 203.
6. Criminal Code of the People's Republic of China. SPb., 2001. p. 236.
7. The Criminal Code of Germany. M .. 2001. pp. 3-4.
8. Criminal Code of the Republic of Poland. SPb., 2001. P. 149.
9. Criminal Code of Switzerland. SPb., 2002. p. 241.
10. Indian Penal Code (IPC). URL: <http://vww.vakilnol.com/bareacts/IndianPenalCodc/S295A.ht>.
11. Penal Code of Turkey. SPb., 2003. p. 264.
12. Criminal Code of the Republic of Belarus. SPb., 1999. p. 153.
13. Criminal Code of Georgia. SPb., 2003. p. 216.
14. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. SPb., 2001. p. 263, 325.
15. Criminal Code of France. SPb., 1998. S. 98, 119.
16. Racial and Religious Hatred Act 2006. URL: <http://www.opsi.gov.uk/>.
17. Beshukova 3. M. Crimes associated with the exercise of extremist activity: a comparative legal study: Authors. dis. ... Cand. legal sciences. Rostov n / a, 2011. p. 20.

18. Maintenance of Religious Harmony. URL: <http://statutes.agc.gov.sg>.
19. Anti-Discrimination Act 1991. URL: http://www.austlii.edu.au/au/legis/qld/consol_act/aa_1991204/.
20. Decreto-lei 2848/40 Decreto-lei no 2.848, de 7 de dezembro de 1940. URL: <http://www.jusbrasil.com.br>.

Предупреждение религиозного экстремизма: зарубежный опыт

Дорохин Дмитрий Владимирович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Международная академия управления персоналом, Украина

Аннотация: в статье рассмотрен опыт зарубежных стран по противодействию деятельности опасных религиозных организаций. Сделан вывод, что имплементация зарубежного опыта в национальное законодательство позволит создать эффективные механизмы противодействия деятельности деструктивных религиозных организаций. Автор подчёркивает актуальность вопроса по предотвращению возникновения религиозного экстремизма, определение его сущности и законодательного урегулирования. Таким образом, зарубежное уголовное законодательство разнообразно в определении уголовно наказуемых деяний, связанных с религиозным экстремизмом, и выделяет такие виды преступлений, как: посягательство на права граждан под предлогом совершения религиозных обрядов; оскорбление вероисповеданий, религиозных обществ и мировоззренческих объединений; нарушение свободы вероисповедания и религии; возбуждение национальной, расовой или религиозной вражды; пропаганда терроризма либо экстремизма или публичные призывы к совершению акта терроризма; незаконная организация деятельности общественного объединения, религиозной организации или фонда либо участие в их деятельности; непубличное подстрекательство к дискриминации. По мнению автора, правовой опыт Турецкой Республики в отношении деяний религиозной экстремисткой направленности, совершаемых представителями религиозных конфессий, а также правовые механизмы, реализуемые Республикой Польша и Швейцарской Конфедерацией, в отношении деяний, посягающих на предметы религиозного почитания и религиозные действия, применимы в отечественном уголовном законодательстве и могут стать одним из сдерживающих факторов в противодействии распространению идеологии религиозного экстремизма.

Ключевые слова: религиозный экстремизм, преступления ненависти, противодействие, зарубежный опыт, религиозная сфера, законодательство.

Reasons Affecting the Growth of the Illegal Crossing of the State Border of Ukraine

Murad Jafarov

Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article deals with the reasons influencing the growth of the illegal crossing of the state border of Ukraine. It is noted that the development and strengthening of the Ukrainian state is impossible without clearly defined and impregnable state borders. The problems of the development and functioning of state borders have always been important, since they reflect the processes and trends that are observed in the state itself and in the world geopolitical space. The author underlines the moment that Ukraine, thanks to its advantageous territorial position, has become a transit state for the flow of migrants to EU countries, because our country has common land borders with Romania, Poland, Slovakia and Hungary, which extend hundreds of kilometers. In spite of its economic benefits to the location, Ukraine is also convenient for illegal migration, that is, the illegal crossing of the state border of the border crossing or the hiding of the border and customs control. Socio-economic implications of illegal immigration for Europe, including Ukraine. Illegal people who are ready to work under any conditions will put an end to the social guarantees that exist in European countries (minimum wage, maximum working hours), and also require huge financial costs for border control, the creation of refugee camps, social and medical services, detention, deportation. The main conclusion of the scientific article is that illegal migration in Ukraine is an acute problem affecting the state of law and order, the economic situation, and the international image of not only our country, but also many others. For Ukraine, the problem of illegal migration is completely new and its growing tendency is worrying as it is associated with illegal operations and various types of crime.

Keywords: illegal migration, intersection of the state border, reasons, control, guarantees.

Развитие и укрепление украинского государства невозможно без чётко определённых и неприступных государственных границ. Проблемы развития и функционирования государственных границ всегда были важными, поскольку они отражают процессы и тенденции, что наблюдаются и в самом государстве, и в мировом геополитическом пространстве. Политические границы является и символом, и признаком суверенитета государства.

Состояние государственной границы отражает его правовые, военные, политические, экономические и культурные аспекты. Границы могут выполнять различные функции, учитывая Фактор индивидуального общественного характера, в частности расстояние проживания от границы, а также вид занятости населения.

Вопросы, касающиеся украинской государственной территории и ее границ, изучает В. Боечко, А. Бойко, А. Ганжа, Б. Гудь, М. Днестровский, Г. Ефименко, Ф. Заставный, Б. Захарчук, Е. Киш, И. Козловский, Г. Кульчицкий, М. Литвин, В. Сергейчук, А. Шаблій. Правовое оформление государственной границы Украины представлен в Работаю А. Бондарь, А. Буряк, В. Войтенко, М. Дмитриенко, Т. Цимбалистого и др.

Проблема, связанная с нелегальным пересечением государственной границы мигрантами очень актуальна, поскольку может вспыхнуть в Украине в любой момент. В первую очередь разговор идёт не об наплыве в Украину мигрантов, а об использовании территории нашей страны как один из маршрутов для транзита в разложения стран Европы. Такая угроза вполне реальна, поэтому соответствующие ведомства (пограничная служба, МВД и т.п.) должны бы к этой проблеме готовиться и разрабатывать варианты реагирования на эту угрозу, которая может актуализоваться в любой момент. В последнее время поток нелегальной миграции из неблагополучных стран, например, с близкого Востока, Африки и частично Азии в Европу идёт постоянно. Сейчас он немножко уменьшился и в большей степени урегулирован, но он все равно не остановился. Так, например, немцы прогнозируют очередной всплеск миграционной кризиса, что вот-вот может случиться - это может быть следующего месяца или осенью. И европейцы на уровне Еврокомиссии и национальных правительств к этому тщательно готовятся.

В условиях глобальной интенсификации миграционных процессов, активного участия населения Украины в таких процессах возрастает необходимость эффективного государственного регулирования проблемных вопросов в указанной сфере, которое является предпосылкой использования позитивного потенциала миграции в целях развития, минимизации её негативных

последствий, обеспечения прав и свобод мигрантов и всего населения. В связи с этим совершенствование миграционной политики должно быть одним из приоритетов государственной политики [1].

Вследствие того, что Украина одновременно является государством происхождения, назначения и транзита мигрантов, территорией разнохарактерных, разнонаправленных и разномасштабных миграционных потоков, обеспечения государственного регулирования в сфере миграции является сложнейшей задачей, решение которой требует комплексного, системного подхода, должного финансирования, кадрового и научного обеспечения.

Украина благодаря своему выгодному территориальному положению стала транзитным государством для потока мигрантов в страны ЕС, ведь у нашей страны есть общие сухопутные границы с Румынией, Польшей, Словакией и Венгрией, которые простираются на сотни километров. Несмотря на свою экономическую выгоду расположения, Украина удобна и для нелегальной миграции, то есть незаконного пересечения государственной границы перемещения вне пунктов пропуска или с сокрытием от пограничного и таможенного контроля.

К богатым и благополучным странам ЕС мечтают попасть многие, в том числе иммигранты из арабских и мусульманских стран. Среди основных потоков нелегальных мигрантов и искателей убежища, направляемых в нашу страну, или, что происходит чаще всего, используют её как транзитную зону, можно выделить граждан Пакистана, Афганистана, Ирака, кавказских республик РФ, Палестины, Нигерии, Сирии, Эфиопии, Судана, Египет. В частности, произошла переориентация на переправки граждан стран постсоветского пространства. В первую очередь это касается Грузии, России и Молдовы[2].

В этом смысле Украина для них очень удобная, потому что здесь есть ряд обстоятельств, благоприятных для незаконной миграции. Во-первых, это неустроенность границ по европейским параметрам, во-вторых, отсутствие контроля над частью границы на востоке Украины, в-третьих, коррупция в нашей стране, которая позволяет мигрантам за сто, двести или тысячу евро пересечь границу и попасть в ЕС. Так, например, на Закарпатье, в частности, существуют организованные группы, специализирующиеся на нелегальном пересечении и перемещении через государственную границу лиц, на чём уже много лет зарабатывают деньги. То есть в Украине есть несколько факторов, которые эту угрозу превращают в вполне реальную. Сама Украина не интересна мигрантам как место постоянного пребывания. Почему они едут в Европейский союз, в частности, в Германию? Там законодательно закреплены социальные гарантии для них, и там они получают возможность жить, воспользовавшись соцдотациями.

Необходимо отметить, что и раньше совершались преступления в сфере деятельности по охране государственной границы. Но это в большей степени касалось пересечения границы на местности. При существовавшей ранее системе охраны Государственной границы нарушителям проще было преодолеть её путём пролаза или подкопа через сигнализационную систему, используя подручные приспособления, лыжи, ходули и т.д. Причём данным способом пересечения пользовались в равной степени как агенты спецслужб сопредельных государств, незаконные мигранты, так и местные жители с хозяйственно-бытовыми целями. В настоящее же время подобными способами пользуются разве что последние. Гораздо проще стало пересечь границу в пункте пропуска, открытом для международного сообщения, по поддельным документам, тем более что современные технологии позволяют осуществить подделку документа на достаточно высоком технологическом уровне.

Незаконное пересечение государственной границы необходимо рассматривать, прежде всего, как противоправное деяние, которое имеет свои социальные причины, в значительной степени его обуславливающие. Во-первых, следует отметить резкий рост миграционных потоков в Польшу. На сегодняшний день миграция все чаще рассматривается не только как явление, носящее международный характер, но и являющееся достаточно важным внутригосударственной проблемой. Можно констатировать, что с увеличением качественного показателя миграции происходит рост незаконных мигрантов из числа иностранных граждан и лиц без гражданства не имеющих определённого правового статуса.

Согласно статистике, которую предоставляют в госведомстве, в 2012 году 68% мигрантов, задержанных за незаконное пересечение границы и другие правонарушения, были выходцами из постсоветских стран, преимущественно Молдовы (740 человек), Грузии (219), России (119 - выходцы из Чечни), Азербайджана (92), Армении (84), Узбекистана (72), Таджикистана (59), Кыргызстана (50) и Казахстана (17).

Подобная тенденция наблюдалась и в первом полугодии нынешнего года. В течение первых шести месяцев их доля составила 65% от количества мигрантов, задержанных за незаконное пересечение границы и другие правонарушения. Преимущественно это граждане Молдовы (217 человек), Грузии (111), России (56 - выходцы из Чечни), Армении (32), Азербайджана (16), Узбекистана (14), Таджикистана (11) и Кыргызстана (6).

Сегодня страны третьего мира, где проживает более 2 млрд человек, являются практически незатухающими очагами напряжённости, и население этих стран изыскивает новые пути и способы преодоления данных негативных последствий. С 1991 г. отмечается устойчивая тенденция роста количества граждан Молдовы, России, Грузии и других развивающихся стран, которые пытаются проследовать через территорию Украины транзитом и выехать через украинские пункты пропуска в развитые западные страны по чужим и поддельным документам. Отмечаются многочисленные факты уничтожения своих национальных заграничных документов иностранными гражданами при выезде из Украины после прохождения паспортного контроля с тем, чтобы по прибытии в страну назначения ходатайствовать перед властями о приюте.

Сферы, в которых на сегодняшний день действует организованная преступность, достаточно разнообразны: от традиционного рэкета до внешнеэкономической деятельности, международного терроризма и т.п. Проникая во все области жизнедеятельности общества, организованная преступность, вызывает многочисленные негативные явления: утечку из Украины денежного капитала, вовлечение граждан в занятие проституцией и наркоманией, коррупцию среди чиновников и т.д.

По мнению Г.А. Зорина и О.В. Танкевича, на современном этапе организованная преступность прочно вышла на международную арену, охватывая своим влиянием все новые и новые слои населения и государства. Преступность в профессионально организованных формах не знает границ, она везде, где только можно получить преступный доход[3]. И с ними нельзя не согласиться: ведь на протяжении последних лет наблюдаются тенденции сращивания преступных групп из различных государств - республик бывшего СССР. Преступные сообщества объединяют свои усилия, осваивают новые географические пространства, расширяют сферы своего влияния. Поэтому неудивительно, что новые формы преступности образуются не иначе, чем в международном масштабе.

Стоит отметить, что в 80% случаях незаконная миграция через территорию Украины не является стихийной, наоборот, это хорошо организованный и с годами налаженный бизнес. Мало кто из мигрантов способен решиться на такую «путешествие» самостоятельно. Мотивы, побуждающие мигранта нелегально проникнуть в страну могут быть разные: экономические, поиск убежища, или это могут быть иждивенцы лица, уже устроившись в стране. Большинство нелегально мигрирует по экономическим причинам. Обычно ещё в своей стране они договариваются за незаконную переправу в страны ЕС с международной преступностью, которая специализируется на переправлении людей. Цена на такие услуги колеблется от \$ 4 тыс. до \$ 7 тыс., в зависимости от различных нюансов, например, страны происхождения, транзитного маршрута, количества посредников при переправе. Некоторые желающие попасть в ЕС продают свои квартиры, дома, последнее имущество, чтобы собрать эти суммы, особенно, если эмигрировать решила вся семья. Лучшим вариантом для искателей убежища случай, если удаётся открыть туристическую визу в Украину, в таком случае придётся пересекать только одну границу - Украина - ЕС.

В 1992 г. ООН в дополнение к вопроснику Четвёртого обзора о тенденциях преступности запросила сведения о 14 видах транснациональных преступлений: отмывание денег, террористическая деятельность, кража произведений искусства и культуры, кража интеллектуальной собственности, незаконная торговля оружием, незаконный оборот наркотиков и т.д. Этот перечень был дополнен в Неаполе на Всемирной конференции по организованной преступности в ноябре 1994 г. ещё несколькими видами преступлений, среди которых в числе прочих был и тайный провоз нарушителей государственной границы. Данный вид преступной деятельности в настоящее время уверенно набирает *обороты*, и пунктам пропуска через государственную границу приходится все чаще сталкиваться с такой ситуацией, когда в ходе расследования незаконного пересечения государственной границы выясняется, что лица, совершающие попытки незаконно въехать на территорию Украины или незаконно выехать из страны, активно пользуются помощью преступных групп, одним из направлений деятельности которых является организация провоза нарушителей через государственную границу. Таким образом, если ранее незаконная миграция была стихийна, а нелегальные выезды отдельных семей носили случайный характер, то сейчас этот процесс хорошо организован преступными группировками как в Украине, так и за рубежом, которые занимаются изготовлением поддельных документов, их сбытом, подкупом должностных лиц с целью оказания

содействия в переправке та границу. Нельзя исключать, что существующие в настоящее время каналы незаконной миграции находятся под контролем иностранных спецслужб и используются ими для осуществления различных подрывных акций в своих интересах. Это необходимо учитывать при проведении следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий.

Среди причин, вызвавших активизацию транснациональной преступности, можно выделить, в числе прочих, обострение социально-политической обстановки в приграничных государствах. В качестве примера можно привести участок украинско-российской границы, неконтролируемость которой, с одной стороны, и постоянное противостояние внутри России, с другой стороны, увеличивают вероятность дерзких попыток нарушения государственной границы, в том числе вооружёнными группами и незаконной миграции граждан третьих стран и русскоязычного населения Средней Азии на территорию Украины.

С учётом вышеизложенного, можно констатировать, что на сегодняшний день наиболее сложная ситуация с незаконной миграцией сложилась на украинско-российском участках границы, в свою очередь, необходимо отметить следующие факторы, обуславливающие количественный рост незаконного пересечения государственной границы:

1. Факторы геополитического и социально-политического характера:

- особенность географического и геополитического положения Украины, в силу чего многочисленные транспортные маршруты из Турции, Среднего и Ближнего Востока. Центральной и Юго-Восточной Азии в Европу проходят через Украину. Кроме того, Украина непосредственно граничит с государствами, в которых наблюдается неблагоприятная социально-демографическая, политическая, экономическая и религиозная обстановка. Прежде всего, здесь нужно отметить падение уровня жизни в стране и в сопредельных с Россией государствах (в первую очередь, это касается стран, бывшего СССР).

2. Факторы правового характера:

- незаконченное международно-правовое оформление государственной границы после распада СССР, «прозрачность» границ Украины с бывшими республиками СССР (прежде всего, это государства Балтии, Россия, Грузия), что сдерживает процесс строительства и обустройства пунктов пропуска;

- несовершенство уголовно-правового законодательства. В частности, это касается малого размера наказания, который предусмотрен за совершение незаконного пересечения Государственной границы. Это приводит к тому, что к практике суд зачастую при вынесении приговора за совершение данного вида правонарушений ограничивается минимальным пределом наказания, штрафом или условным осуждением. Неудивительно, что потенциальные нарушители совершают данные преступления в расчёте на то, что даже при неудачном исходе дела их ждёт минимальное наказание. Кроме того, нормы уголовного права, предусматривающие ответственность за незаконное пересечение государственной границы, не содержат каких-либо указаний, касающихся правового статуса государственной границы, что приводит на практике в ряде случаев к возникновению вопроса об уголовно-правовой классификации действий лиц, пытающихся нарушить государственную границу, не оформленную в договорно-правовом отношении;

- несовершенство законодательной базы Украины в области иммиграции, а также единой системы контроля за въездом, пребыванием и выездом иностранных граждан и лиц без гражданства в (из) Украины, механизма их выдворения (депортации) с территории страны.

3. Факторы организационно-технического характера:

- увеличение количества пунктов пропуска, открытых для международных сообщений (речь идёт прежде всего о тех зданиях и служебных помещениях, которые так или иначе предназначены для проведения различных видов контроля, в том числе пограничного, физических лиц, транспортных средств, товаров и грузов, пересекающих государственную границу. Практика органов пограничного контроля знает немало примеров, когда вышеперечисленные здания и помещения даже конструктивно не были приспособлены для проведения контрольных мероприятий). В определённой степени можно сказать, что пункты пропуска стали воротами, через которые на территорию Украины потоком хлынули иностранные граждане и лица без гражданства;

- недостаточная обеспеченность подразделений пограничного контроля современными техническими средствами (в первую очередь, средствами обнаружения подделок в документах, а также средствами связи, электронно-вычислительной техникой и техническими средствами, предназначенными для обнаружения человека в закрытом пространстве)[4];

- постоянное совершенствование полиграфического оборудования (развитие электронно-вычислительной техники привело к тому, что появились многочисленные виды копировальных

технических средств и средств перенесения изображения в базу компьютера в электронном виде: данные технические средства позволяют перенести изображение с одного носителя на другой практически без потери качества, и это активно используется изготовителями поддельных документов для осуществления ими своих преступных целей);

- широкие возможности приобретения красок, лаков, бумаги, металлов, которые также часто используются изготовителями поддельных документов;

- несовершенство средств защиты от подделок в украинских документах на право пересечения государственной границы (несмотря на то, что в данной области документоведения проводились и ныне проводятся научные исследования, в современных документах, выдаваемых государственными органами, явно недостаточно средств защиты, что обуславливает активное использование средств подделки документов криминальными структурами и теми лицами, которые избрали преступный путь для осуществления своей деятельности. В особенности это касается документов, удостоверяющих личность гражданина или лица без гражданства, дающих право на пересечение государственной границы, так как именно они являются тем средством, которое, будучи предусмотренным в законе, даёт его владельцу возможность реализовывать право на свободу передвижения и свободу выбора места жительства, предусмотренные Конституцией Украины. Также совершению подделок в документах на право пересечения государственной границы в ряде случаев способствует неправильное хранение документов и бланков документов, приводящее к тому, что документы попадают в руки криминально настроенных лиц);

- широкое распространение и сдача в аренду (лизинг) многоцветных копировальных устройств с программным управлением, обеспечивающих качественное и быстрое воспроизводство сложных по рисунку и цветовой гамме полиграфических знаков;

- непринятие в консульских отделах наших посольств в ряде стран мер к установлению подлинности представляемых для получения виз паспортов. Причины этого, в первую очередь, кроются в недостаточной специальной подготовке консульских работников, отсутствии эффективной техники, позволяющей выявлять подделанные на высоком техническом уровне паспорта; недобросовестность, а по отдельным признакам, и умышленные действия представителей иностранных туристических и других фирм, представляющих паспорта на оформление виз;

- отсутствие должного контроля за перемещением иностранных граждан и лиц без гражданства на внутрироссийских транспортных линиях, что предоставляет благоприятную возможность незаконным мигрантам въезжать на территорию Украины из других государств с несоответствием заявленного статуса и целей пребывания при получении въездной визы, в частности, с территориями соседних стран, граничащих с Украиной. Можно констатировать, что этому, в свою очередь, способствует ужесточение контроля над въездом в западно-европейские государства из стран Азии и Турции.

Следует также отметить социально-экономические последствия нелегальной иммиграции для Европы, в том числе и для Украины. Нелегалы, которые готовы работать на любых условиях, сводят на нет социальные гарантии, которые существуют в европейских странах, (минимальный уровень заработной платы, максимальная продолжительность рабочего дня), а также требуют огромных финансовых затрат на пограничный контроль, создание лагерей для беженцев, на социальные и медицинские услуги, содержание под стражей, депортации.

Нелегальная иммиграция создаёт реальные и потенциальные угрозы фактически любому аспекту безопасности принимающей стороны. Она искажает социальную, демографическую, территориальную структуру, обостряет конкуренцию на местных рынках труда и жилья, создаёт целые сектора занятости, не имеющих законодательного регулирования, вызывает социальную напряжённость, рост ксенофобии и экстремизма.

Нелегальная миграция все чаще рассматривается как один из возможных путей распространения международного терроризма. Кроме того, трагические события последних лет привели к необходимости выбора между свободой личности и безопасностью. Важно отметить, что обыденное сознание в европейских странах так глубоко усвоила традиции свободы и безопасности, именно безопасность стала одной из главных культурных ценностей Европы. И если в 90-х гг. XX в. свобода занимала первое место, то теперь европейцы все чаще предпочитают безопасности. Иными словами, нелегальная иммиграция тесно переплетается со сферой как национальной, так и личной безопасности.

Итак, нелегальная миграция в Украине является острой проблемой, влияющей на состояние правопорядка, экономической ситуации, и на международный имидж не только нашей страны, но и многих других. Для Украины проблема нелегальной миграции совершенно новая и ее растущая тенденция вызывает беспокойство, поскольку она связана с незаконными операциями и различными

видами преступности. Стремительное развитие и расширение географических границ нелегальной иммиграции объясняется различными факторами экономического и политического характера. Нелегальная миграция занимает значительный процент в структуре миграционных потоков. Она является социально опасным, вредным, противозаконным явлением, которое реально угрожает экономическим интересам и общественной безопасности нашего государства. Она является одной из причин роста преступности, распространения опасных заболеваний, развития подпольного рынка труда, возникновения напряжённости в отношениях между многими государствами.

References:

1. Pro skhvalennya Stratehiyi derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrayiny na period do 2025 roku. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-r>. (In Ukrainian)

2. Sysyuk L.P., Hylyuk L.O. «Problema nelegal'noyi mihratsiyi v Ukrayini ta v sviti». URL: <http://ukr.vipreshebnyk.ru/mign-economika/4516-problema-nelegalnoji-migratsiji-v-ukrajini-ta-v-sviti.html>. (In Russian)

3. Zoryn H.L. Takkevych O.B. Ponyatyie y sonovnye pryznaky transnatsyonal'noy prestupnosti. Hrodno. 1997. P. 3. (In Russian)

4. Shaykyn A.K. (2001) Problemy protyvodeystviya nezakonnoy myhratsyy yz Hosudarstvennoy hranytse y puty ykh reshenyy. Pravo y bezopastnost'. 2001. №1. (In Russian)

Причины, влияющие на рост незаконного пересечения государственной границы Украины

Джафаров Мурад Ельман Оглы, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Международная академия управления персоналом, Украина

Аннотация: в статье рассмотрены причины, влияющие на рост незаконного пересечения государственной границы Украины. Отмечено, что Развитие и укрепление украинского государства невозможно без чётко определённых и неприступных государственных границ. Проблемы развития и функционирования государственных границ всегда были важными, поскольку они отражают процессы и тенденции, что наблюдаются и в самом государстве, и в мировом геополитическом пространстве. Автор подчёркивает тот момент что Украина благодаря своему выгодному территориальному положению стала транзитным государством для потока мигрантов в страны ЕС, ведь у нашей страны есть общие сухопутные границы с Румынией, Польшей, Словакией и Венгрией, которые простираются на сотни километров. Несмотря на свою экономическую выгоду расположения, Украина удобна и для нелегальной миграции, то есть незаконного пересечения государственной границы перемещения вне пунктов пропуска или с сокрытием от пограничного и таможенного контроля. Социально-экономические последствия нелегальной иммиграции для Европы, в том числе и для Украины. Нелегалы, которые готовы работать на любых условиях, сводят на нет социальные гарантии, которые существуют в европейских странах, (минимальный уровень заработной платы, максимальная продолжительность рабочего дня), а также требуют огромных финансовых затрат на пограничный контроль, создание лагерей для беженцев, на социальные и медицинские услуги, содержание под стражей, депортации. Главный вывод научной статьи заключается в том, что нелегальная миграция в Украине является острой проблемой, влияющей на состояние правопорядка, экономической ситуации, и на международный имидж не только нашей страны, но и многих других. Для Украины проблема нелегальной миграции совершенно новая и ее растущая тенденция вызывает беспокойство, поскольку она связана с незаконными операциями и различными видами преступности.

Ключевые слова: нелегальная миграция, пересечение государственной границы, причины, контроль, гарантии.

Historical and Legal Analysis of Criminal Responsibility for Group Violation of Public Order

Jafar Jafarzade

Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine

e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: In the article the author reviews the literature on the topic and justifies the direction of the research. The historical process of formation of the norm about responsibility for group violation of social order in the domestic law on criminal liability, which took place in the context of the development of the norms providing for responsibility for crimes against public order, was analyzed. The author emphasizes that criminality, as an incurable "disease" of a social organism, has hindered its functioning and development for many centuries. The history of mankind has shown that the goal in the form of liquidation and final neutralization of crime, the complete elimination of root causes or causes and conditions that give rise to and determines its various forms, is utopian and, apparently, forever objectively inaccessible to any state and society. It has been determined that criminal investigations of responsibility for crimes against public order and morality, especially the Soviet period, are characterized by significant declarative provisions. This is a reasonably acute socio-political orientation of these crimes. It was established that the differentiation of responsibility for mass disorders led to the emergence of a simple (not burdened with qualifying circumstances) composition, which eventually transformed into a group violation of public order.

Keywords: hooliganism, group violation of public order, punishment, history, criminal responsibility.

Актуальность проблематики исследования уголовной ответственности за групповое нарушение общественного порядка определяется не только наличием соответствующей уголовно-правового запрета в действующем законодательстве, но и современными социально-политическими и экономическими событиями в Украине. Обострение существующей мирового экономического кризиса может существенно повлиять на отношение населения к отдельным работодателям и в целом к властным структурам. Поэтому можно спрогнозировать, и об этом постоянно предупреждают средства массовой информации, возможны случаи группового нарушения общественного порядка и соответствующие действия правоохранителей относительно правовой оценки таким действиям.

Преступность, как неизлечимая «болезнь» социального организма, мешает его функционированию и развитию уже много веков. История человечества показала, что цель в виде ликвидации и окончательной нейтрализации преступности, полного устранения коренных причин или причин и условий, порождающих и обуславливают ее различные виды, является утопической и, видимо, навсегда объективно недостижимой для любого государства и общества. Поэтому остаётся одно: кричать количественные и качественные показатели преступности на более или менее безопасном для страны уровне, максимально уменьшая при этом его вредные последствия путём сокращения наиболее общественно опасных и тяжёлых ее проявлений.

И, как показывает криминологическая теория и прогрессивная мировая практика противодействия преступности, в наборе средств этой деятельности не последнее место занимает именно общественность как субъект предотвращения преступности, играет очень важную роль в деле ограничения преступности, уменьшение ее «цены» и уровня криминогенной потенциала общества. Этот вопрос особенно остро стоит для современной Украины, когда, по большому счету, кроме существования декларативного Закона Украины «Об участии граждан в охране общественного порядка и государственной границы» с 2000 г. Достижения общественности в деле противодействия преступности и правонарушений является незначительные [1].

Для группового нарушения общественного порядка характерно нарушение значительным количеством людей порядке проведения митингов, пикетирований, демонстраций, заключается в их отказе освободить определённую территорию или помещения и в игнорировании распоряжений представителей власти или администрации этого помещения. Но групповое нарушение

общественного порядка отличается от хулиганства, совершенного группой лиц, отсутствием хулиганских побуждений. Отличие между указанными преступлениями состояла прежде всего в степени общественной опасности деяний. Так как уголовно-правовые исследования ответственности за преступления против общественного порядка и нравственности, особенно советского периода, обоснованно острой социально-политической направленностью этих преступлений, отличаются значительными декларативными положениями. Дифференциация ответственности за массовые беспорядки привела к появлению простого состава, который со временем трансформировался в групповое нарушение общественного порядка. Поэтому в случае, когда групповое нарушение общественного порядка совершается по мотивам явного неуважения к обществу, ответственность должна наступать как за хулиганство, совершенное группой лиц.

В частности, как указывает П.С. Матышевская участники массовых беспорядков непосредственно осуществляют погромы, разрушения, поджоги и другие подобные действия или оказывающих вооружённое сопротивление власти и этим могут дезорганизовать и даже парализовать на время деятельность органов власти и управления, создавая угрозу для общественной безопасности. при групповом же хулиганстве эти признаки отсутствуют. виноваты, действуя с хулиганских побуждений, пытаются только грубо нарушить общественный порядок. В отличие от массовых беспорядков, групповое нарушение общественного порядка может иницироваться не толпа, а отдельной группой людей и не сопровождаться погромами, разрушениями, поджогами и другими подобными действиями. Действия при групповом нарушении общественного порядка не сопровождаются явным неуважением к обществу, а только нарушают общественный порядок, нормальную деятельность учреждений, предприятий и организаций, работу транспорта или связанные с явным неповиновением законным требованиям представителей власти.

Термин «хулиганство» имеет иностранное происхождение. Несмотря на это, наличие подобной терминологии в нашем законодательстве позволяло считать этот состав преступления довольно длительное время типично русским явлением, а само слово «хулиган» или «хулиганство» производным от старинного русского термина «хула», обозначающим осуждение или порицание кого-либо, или чего-нибудь, то, что порочит кого-то [2].

«Хулиганство от англ. *hooligan* наименование, которым приблизительно с 1890 года стали обозначать исключительно дерзких уличных озорников - насильников с юго-восточного квартала Лондона. Понятие «хулиганство» по-русски должно быть переведено и выражено словом «бесчинство». Этому толкованию помогает так же немецкое словоупотребление. По-немецки *X.* покрывается понятием «Unfug» большей частью *grober Unfug*, грубое неподчинение установленному общественному порядку» [3].

В более ранних источниках понятия хулиганства не содержится. Так, в энциклопедическом словаре под редакцией К. К. Арсеньева и О. О. Петрушевского, более известного под названием энциклопедического словаря Брокгауза, изданного в Санкт-Петербурге в 1903 году, термин «хулиганство» мы найти не сможем. Несмотря на то, что это слово в России получило распространение в 90-х годах XIX столетия его официальное признание относится к более позднему периоду. Этот термин стал применяться для оформления социально-психологического явления в годы реакции после подавления в 1905-1906 годах революции. Временные правила для борьбы с хулиганством в административном порядке были изданы при Министре внутренних дел Маклакове (этому вопросу, как и вопросу причин и способов совершения хулиганства посвящены несколько заседаний Государственной думы). Однако, при отсутствии законодательного закрепления этого деяния, в обыденном употреблении хулиганство было неопределённым и расплывчатым.

Некоторые формы группового нарушения общественного порядка, знакомы законодательствам многих стран Европы. Эти деликты отражены в уголовном законодательстве этих стран, чаще всего отдельно в нескольких нормах. Но большинство из них либо тождественны, либо родственны хулиганству. Особое внимание подобным преступлениям со стороны французских, английских, американских юристов стало уделяться в конце прошлого века.

В Украине хулиганство в виде группового нарушения общественного порядка имеет глубоко уходящие корни. Одни юристы считают, что оно зародилось в период Киевской Руси [4], другие утверждают, что хулиганство было присуще эпохе Московского государства. При этом делается ссылка на Соборное уложение Алексея Михайловича (1649 г.), где содержится указание на озорство и бесчинство, имевших место в те годы среди «городских отбросов» [5].

Следующее упоминание о хулиганстве мы находим в первом издании Артикула воинского (1715 г.). Глава семнадцатая посвящена возмущениям, бунту и драке. А Артикул 143 учитывает при совершении подобных действий применение ножа [7].

Несмотря на относительную распространенность подобного рода явлений противоправный характер они приняли лишь с началом советского этапа развития государства, когда в декрете СНК от 4 мая 1918 г. «О революционных трибуналах» было определено, что их рассмотрению подлежат дела и о хулиганстве [7]. Первая попытка дать определение указанному противоправному деянию содержалась в циркуляре кассационного отдела ВЦИК «О подсудности революционных трибуналов» от 6 октября 1918 г., согласно которому виновными в хулиганстве считались те, кто исключительно с целью внести дезорганизацию в распоряжения Советской власти или оскорбить нравственное чувство или политические убеждения окружающих учинит бесчинство [8]. Данная формулировка, по мнению проф. А. А. Герцензона, давала основание приравнивать хулиганство к политическим преступлениям [9]. Хотя такое определение хулиганства не раскрывало его сущности и поэтому не могло быть признано удачным, в нем впервые указывался один из основных признаков хулиганства - бесчинство, совершаемое с целью оскорбить нравственное чувство и политические убеждения окружающих.

Закрепление первой нормы о хулиганстве произошло в УК РСФСР 1922 года, где ст. 176 определяла: «Хулиганство, т. е. озорные, бесцельные, сопряжённые с явным проявлением неуважения к отдельным гражданам или обществу в целом действия». Первоначально хулиганство относили к преступлениям против личности, поэтому оно и нашло своё отражение в главе, предусматривающей эти преступления.

В постановлении от 29 октября 1926 года «О мероприятиях по борьбе с хулиганством» Совет Народных Комиссаров постановил: при вынесении приговоров по делам о хулиганстве исходить из минимального наказания - не ниже трёх месяцев лишения свободы, исключив, как правило, условное осуждение и досрочное освобождение; ставить вопрос о высылке хулиганов из пределов губернии; в отношении особо опасных хулиганов - рецидивистов ставить вопрос о ссылке их в отдалённые местности [10].

НКЮ РСФСР циркуляром № 203 от 09.11.26 года предложил: «... участвовавшие за последнее время случаи группового изнасилования, нападения на отдельных граждан и т. п. действия, совершенные из хулиганских побуждений более или менее стойкими группами хулиганов, квалифицировать по ст. 10 и 76 УК РСФСР (бандитизм)[11].

Верховный Суд указал также, «что при учинении группой хулиганов преступных действий не требуется подробно детализировать участие в них каждого из обвиняемых, что часто сделать даже невозможно» [12].

По существу, это означало не только уделение должного внимания групповому хулиганству, но и приравнивание последнего к бандитизму.

Уголовный кодекс РСФСР 1926 года признает хулиганство социально-опасным, предусматривая меры социальной защиты. Сама норма о хулиганстве переносится в главу, посвящённую преступлениям против порядка управления. Кодекс отказывается от понятия «бесцельные действия». Статья 74 УК РСФСР 1926 г. имеет следующее изложение: «Хулиганство, то есть озорные, сопряжённые с явным неуважением к обществу действия, совершенные в первый раз - караются лишением свободы на срок до трёх месяцев, если до возбуждения уголовного преследования на совершившего указанное действие не было наложено административного взыскания.

Если означенные действия заключались в буйстве или бесчинстве, или совершены повторно, или упорно не прекращались, несмотря на предупреждение органов, охраняющих общественный порядок, или же по своему содержанию отличались исключительным цинизмом или дерзостью - карается лишением свободы на срок до 2-х лет».

Перемещение уголовно-правовой нормы о хулиганстве из одной главы в другую было предопределено сложностями объекта данного преступления, который определялся ранее по-разному [13]. Кроме того, конструирование нормы о хулиганстве в нашем законодательстве было усложнено тем, что подобной универсальной нормы, не было в законодательстве зарубежных стран. Различные преступные деяния, подобные составу хулиганства, в том числе и носящие групповой характер, относятся к государственным преступлениям (Англия), к преступлениям против общественного порядка и спокойствия (Дания, Япония) [14]. Так Уголовный кодекс штата Нью-Йорк (США), вступивший в законную силу 1 сентября 1967 года предусматривает сразу три родственных хулиганству посягательства:

непристойность и родственные ей посягательства (ст. 235), посягательства на публичный порядок (ст. 240), посягательства на публичные нравы (ст. 241). Уголовный кодекс штата Огайо предусматривает посягательства против общественного спокойствия (глава 2917).

Тенденции роста групповых хулиганских проявлений в указанный период, были свойственны и зарубежным странам, что было отмечено на состоявшемся в 1960 году в Лондоне Втором конгрессе Организации Объединённых Наций по предупреждению преступности и обращению с преступниками. Отличительной особенностью хулиганства развитых зарубежных государств является его групповой характер. Хулиганы действуют группами, насчитывающими зачастую несколько сот человек [15].

С целью борьбы с наиболее опасными хулиганскими проявлениями законодателями некоторых бывших стран социалистического содружества в уголовные кодексы включается квалифицирующий признак группы лиц или ее разновидности. Так, в ранее действовавшем УК ЧССР была закреплена норма «Бесчинство» (§ 202): «Кто из явного неуважения к обществу совершит публично или на общедоступном месте грубую непристойность или бесчинство, будет наказан лишением свободы на срок до двух лет или исправительной мерой, или штрафом.

Лишением свободы на срок от шести месяцев до трёх лет или исправительной мерой будет наказан виновный, если деяние, указанное в части 1, совершил как член организованной группы» [16].

В § 215 ранее действовавшего УК ГДР норма о хулиганстве была сформулирована следующим образом: Кто участвует в группе, пренебрегая общественным порядком или правилами социалистического общежития, совершает насильственные действия, произносит угрозы или грубые оскорбления в адрес граждан или злонамеренно повреждает имущество или сооружения, наказываются лишением свободы на срок до пяти лет или арестом.

Если участие в деянии носило подчинённый характер или если деяние совершено без участия в группе, виновный может быть наказан лишением свободы на срок до двух лет или условным осуждением, арестом или штрафом.

Злостное хулиганство, то есть те же действия, отличающиеся по своему содержанию исключительным цинизмом или особой дерзостью, либо связанные с сопротивлением представителю власти или представителю общественности, выполняющему обязанности по охране общественного порядка, или иным гражданам, пресекающим хулиганские действия, а равно совершенные лицом, ранее судимым за хулиганство, - наказываются лишением свободы на срок от одного года до пяти лет.

В заключение к проведённому историческому обзору развития и отражения в действующем уголовном законодательстве нашей страны и зарубежных стран понятия и юридических особенностей хулиганства и группового хулиганства, в частности, как и общественно опасных деяний, сходных по своим признакам и предусмотренных законодательством других государств, отмечаем, что интерес к изучаемой теме определялся не столько интересом к возрастающей по своим формам и количественным показателям групповой преступности, сколько длительным отсутствием внимания законодателя к типичной для данного состава преступления форме общественно опасного деяния. Являющееся в большинстве случаев «школой насильственной преступности» хулиганство рождается и принимает групповые формы в подростковой среде. Утверждение, что молодёжные группировки свойственны лишь современному обществу, ошибочно: совершение преступлений группой лиц, тем более такого преступления, как хулиганство, известно давно. Групповая же преступность сама по себе всего лишь изменяется со временем².

По периодам развития отечественного уголовного закона автором выделены следующие этапы генезиса уголовной ответственности за групповое нарушение общественного порядка: 1) возникновения уголовной ответственности за групповое нарушение общественного порядка (первая половина XIII в. - первая половина XVII в.) 2) развитие такой ответственности и ее дифференциация (вторая половина XVII в. - начало XX в.) 3) уточнение признаков соответствующего состава преступления (1922-1961 гг.; 1966-2001 гг.) 4) окончательное закрепление и возникновения потенциальных моделей совершенствования ответственности за групповое нарушение общественного порядка (с 2001г. И до сих пор).

По объектом посягательства предложены следующие периоды развития и становления уголовной ответственности за групповое нарушение общественного порядка: 1) посягательство на разные общественные отношения, в частности, основы правопорядка (XV в. - 1715 гг.) 2) посягательство на государственную власть (1715- 1845) 3) посягательство на порядок управления (1845-1961 гг.; 1966-2001 гг.) 4) посягательство на общественный порядок (с 2001г. И до сих пор).

Определено, что уголовно-правовые исследования ответственности за преступления против общественного порядка и нравственности (по УК УССР 1960 - преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения), особенно советского периода, отличаются значительными декларативными положениями. Это обоснованно острой социально-политической направленностью этих преступлений. В работе установлено, что дифференциация ответственности за массовые беспорядки привела к появлению простого (не обременённых квалифицирующими обстоятельствами) состава, который со временем трансформировался в групповое нарушение общественного порядка. Отличие между указанными преступлениями состояла прежде всего в степени общественной опасности деяний.

References:

1. Kolodiaznyi M. H. (2012) *Shchodo uchasti hromadskosti u zapobihanni zlochynnosti* [On Public Participation in the Prevention of Crime]. *Visn. Kryminol. asots. Ukrainy : Aktualni suchasni problemy kryminalnoho prava ta kryminolohii u svitli reformuvannia kryminalnoi yustytzii : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* [Vysn. Criminologist associate Ukraine: Actual Current Problems of Criminal Law and Criminology in the Light of Criminal Justice Reform: Materials by Allukr. science-practice conf.] (m. Kharkiv, 12 trav. 2012 r.) : MVS Ukrainy ; Khark. nats. un-t vnutr. sprav ; Kryminol. asots. Ukrainy. T. 1. Kh. : Zolota mylia, 2012. P. 99-102. (In Ukrainian)
2. Ozhegov S. N. (1964) *Slovar russkogo yazyka* [Dictionary of the Russian language]. M., 1964. P. 857. (In Russian)
3. *Entsiklopedicheskii slovar Russkogo bibliograficheskogo instituta GRANAT* [Encyclopedic Dictionary of the Russian Bibliographic Institute GRANAT]. T. 45. P. 112. (In Russian)
4. Utevskiy B. S. (1929) *Huliganstvo v epohu 1905-1914 gg. Huliganstvo i huliganyi* [Hooliganism in the era of 1905-1914. Hooliganism and hooligans]. M., 1929. P. 20. (In Russian)
5. Edelshteyn A. O. (1927) *Opyit izucheniya sovremennogo huliganstva. Huliganstvo i ponozhovschina* [Experience of studying modern hooliganism. Hooliganism and stabbing]. M., 1927. P. 33 (In Russian)
6. *Rossiyskoe zakonodatelstvo H-HH vekov. Zakonodatelstvo perioda stanovleniya absolyutizma* [Russian legislation of the X-XX centuries. Legislation of the period of formation of absolutism]. T. 4. P. 353. (In Russian)
7. SU RSFSR. 1918. № 35. (In Russian)
8. «*Izvestiya VTsIK*» [News of the All-Russian Central Executive Committee]. 6 oktyabrya 1918 g. (In Russian)
9. Gertsenzon A. (1938) *Razvitie sotsialisticheskogo ugolovno akono datelstva do ego kodifikatsii* [Development of socialist criminal law before its codification]. *Problemyi sotsialisticheskogo prava* [Problems of Socialist Law]. Sb. № 4. 1938. P. 34. (In Russian)
10. SU RSFSR 1926 g. № 77. 3. 581. (In Russian)
11. *Ezhenedelnik sovetskoy yustitsii* [Weekly Soviet Justice]. 1926 g. № 46. P. 1320. (In Russian)
12. *Sudebnaya praktika RSFSR* [Judicial practice of the RSFSR]. 1927. №17. P. 20. (In Russian)
13. Yatsenko S. S. (1976) *Otvetsvennost za prestupleniya protiv obschestvennogo poryadka* [Responsibility for crimes against public order]. Kiev, 1976. P. 38. (In Russian)
14. *Ugolovnoe pravo burzhuznykh stran. Obschaya chast* [Criminal law of bourgeois countries. A common part]. M., 1990. P. 85. (In Russian)
15. Gibbens T. *Osnovnyie tendentsii v prestupnosti nesovershennoletnih (perevod s angliyskogo)* [Major trends in juvenile delinquency (translated from English)]. M., 1963. P. 46-50. «*Bandyi dvadtsatiletnih molodykh lyudey poyavilis v tsentre Parizha, proizvodya neveroyatnyy shum, brosaye petardy pod nogi prohozhnih, ostanav livali avtomobili i prokalyivali shinyi. Pri etom razbivalis vit rinyi magazinov i vetrovyie stekla u mashin*». Mihaylova G. «*Hold apyi*» v Zapadnoy Evrope. *Sovetskaya yustitsiya* [Gangs of twenty-year-old young people appeared in the center of Paris, making an incredible noise, throwing firecrackers under the feet of passersby, stopping cars and puncturing tires. At the same time, shop windows and windshields on cars were broken.] Mikhailova G. «Hold up» in Western Europe. *Soviet justice*. 1961. № 11. P. 24.
16. *Trestni Zakon. Kommentar. Praha*, 1964. P. 137.

Историко-правовой анализ уголовной ответственности за групповое нарушение общественного порядка

Джафарзаде Джафар Теймур оглы, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

аспирант Института права имени князя Владимира Великого Межрегиональной академии управления персоналом, Украина

Аннотация: в статье автором сделан обзор литературы по теме и обоснованно направление исследования. Проанализированы исторический процесс становления нормы об ответственности за групповое нарушение общественного порядка в отечественном законе об уголовной ответственности, который проходил в контексте развития норм, предусматривающих ответственность за преступления против общественного порядка. Автор подчёркивает, что преступность, как неизлечимая «болезнь» социального организма, мешает его функционированию и развитию уже много веков. История человечества показала, что цель в виде ликвидации и окончательной нейтрализации преступности, полного устранения коренных причин или причин и условий, порождающих и обуславливающих ее различные виды, является утопической и, видимо, навсегда объективно недостижимой для любого государства и общества. Определено, что уголовно-правовые исследования ответственности за преступления против общественного порядка и нравственности, особенно советского периода, отличаются значительными декларативными положениями. Это обоснованно острой социально-политической направленностью этих преступлений. В работе установлено, что дифференциация ответственности за массовые беспорядки привела к появлению простого (не обременённых квалифицирующими обстоятельствами) состава, который со временем трансформировался в групповое нарушение общественного порядка.

Ключевые слова: хулиганство, групповое нарушение общественного порядка, наказание, история, уголовная ответственность.

Philosophical Concepts of Analytics

Yury R. Kardashevsky

Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: lvivtin@gmail.com

Abstract: the article discusses the philosophical understanding of the phenomenon of Analytics. The author considers the main philosophical concepts of analytics, which have been formed for many years and have gone from the analysis of the content of ideas to the generation of new meaning, as well as the creation of a theoretical basis for strategic thinking.

Keywords: analytics, philosophical category, intellect, thought, concept

Вся історія цивілізації - це інтелектуальна боротьба за нові знання, зростання їх якості. Інтелект - найдорожчий ресурс і продукт, яким володіє суспільство, що прагне до розвитку. Інтелект відіграв надзвичайно важливу роль в усі часи та в усіх країнах, а інтелектуальну складову в житті суспільства завжди формували кращі й прогресивніші уми. «Знання, інтелект є найдорожчим ресурсом і продуктом, яким володіє суспільство, що прагне до виживання та розвитку. Вони на дорозі не валяються. Просто так їх ніхто нікому не віддає. Тому, що інтелект має одну унікальну властивість - самовідтворюватися. Чим більше його використовують, тим більше його стає. І ще одна унікальна властивість інтелекту - він множить наявні матеріальні ресурси» [1, с. 161]. У сучасних умовах інтелектуальний ресурс населення - поряд з демографічним, територіальним, сировинним, технологічним параметрами того чи іншого суспільства - є найважливішою умовою прогресивного розвитку. Крім того, в основі розвитку сучасного постіндустріального суспільства лежить не матеріальне виробництво, а виробництво знань [2, с.16].

У всьому світі інтелектуальний осередок виходить на авансцену людської історії. Стародавні філософи, вчені Середньовіччя та епохи Відродження, енциклопедисти Нового Часу, творці індустріального суспільства та новітніх технологій ХХ сторіччя - саме вони склали інтелектуальну еліту, генерували нові ідеї та вели за собою все суспільство. Ці люди були позбавленні стадного мислення, вони завжди дивилися на півкроку вперед, робили прорив у нове.

Концептуальною категорією формування та розвитку інтелектуального мислення та пізнання навколишнього світу була саме Аналітика. Початкове філософське осмислення феномена Аналітики робилося ще за часів великого філософа давнини Аристотеля, який написав свою широко відому книгу «Аналітики» [3], логічно об'єднавши загальною назвою «Органон». У «Першій аналітиці» Аристотель викладає головним чином вчення про силогізм, у «Другій аналітиці», важливою для вивчення поглядів Аристотеля щодо логіки, міститься його теорія доказів. Він показав тісний зв'язок аналітики з логікою, яка, на його думку, є основою будь-якого теоретичного мислення.

Враховуючи виведену Аристотелем одиницю мовленнєвого мислення, необхідним є співвіднесення матеріалу думки із засобом думки, суб'єкта і предиката думки. Без застосування предиката суб'єкт думки зберігає невизначеність і випадковість, не має перспективи доказу. Але у вирішенні завдання може бути попередній період, коли способу вирішення ще немає, але вже здійснюється робочий процес його творення, який в початковій фазі зводиться до схематизації матеріалу, в уподібненні «випадкового» типу, в межах індивідуальної думки. Саме такий підхід використовується в первинній обробці емпіричного матеріалу в науці [4].

Найбільш надійним в типологізації форм Аналітики виступає підхід Гегеля, охарактеризований ним у розкритті історії філософії [5]. Він вважав, що істотний погляд на динаміку змін уявлень про що-небудь виникає лише при використанні результатів сутнісного розкриття об'єкта вивчення, отже, застосування сутнісного образу як засобу оцінки того чи іншого індивідуального уявлення. Тим самим, типологія Аналітики залежить і повинна залежати від авторської версії про сутність феномену, що розглядається за функціями теоретичного заміщення, не зважаючи на індивідуальні переваги та історичність матеріалу. Але для цього необхідно показати, що сутність Аналітики побудована відповідно до вимог теоретичного заміщення, за логічною формою створення ідеального об'єкта, тобто діалектичної дедукції, створеного Гегелем «абсолютного методу» [5]. На нашу думку, більшість фахівців, які займаються практичною аналітичною діяльністю, вкрай примітивно розуміють її сутнісний зміст, а тому не варто очікувати від них якісних результатів. І навпаки, ті управлінці, які

оволоділи цією сутністю, навчилися виділяти в будь-якому масиві інформаційних даних (тексті, аудіо, відео) головне - латентну складову, яка несе сенс, ідею, образ, - досягають значних успіхів в будь-якій сфері діяльності.

У новітній історії концептуально феномен аналітики осмислював Костянтин Леонтьєв, основні ідеї якого викладені у роботі «Візантизм і славянство». Його ідеї вплинули на британського вченого Арнольда Тойнбі, філософів Мірчі Елліаде, Серена К'еркегора та Карла Ясперса [4].

Філософська концепція аналітики формувалася протягом багатьох років і пройшла нелегкий шлях: від аналізу змісту ідей до генерації нових думок та створення теоретичної бази стратегічного мислення. При цьому, у всі часи фахова аналітична діяльність була привілейованою сферою інтелектуалів. За сучасної доступності до інформаційних ресурсів і широті наукових досліджень на перший погляд здається, що долучитися до нових ідей, технологій та інновацій може практично кожна людина. Але це лише можливість [4].

Природно, що робота на філософському рівні осмислення феномена Аналітики вимагає виділення головного і принципового в цьому змістовно-смысловому полі:

- створення загальнотеоретичної, загальнометодологічної бази Аналітики як наукової дисципліни;
- забезпечення системного аналітичного мислення у фаховій діяльності, що базується на діалектичних принципах і логічних прийомах;
- розуміння закономірностей аналітичної обробки інформації, цілеспрямоване виділення її смислової складової, яка нерідко є латентною;
- аналітичне забезпечення управлінської діяльності;
- розробка технологій колективної генерації нових ідей і комплексного осмислення існуючих проблем у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Крім того, філософія аналітичної діяльності, базуючись на філософській мудрості, дозволяє комплексно, в діалектичній єдності вирішувати теоретичні завдання пізнавальної діяльності аналітика та сформувані, на основі мислення, компетенції особистості аналітика щодо адекватного відображення реальності.

Підвищення аналітичного потенціалу суспільства забезпечується відповідною технологією філософської мудрості, в основі якої діалектика Платона і аналітика Аристотеля, які є потужними засобами теоретизації.

Історична доля діалектики і логіки як найважливіших когнітивних інструментів суспільства надзвичайно цікава, складна і суперечлива. Найбільш продуктивним виявився їх синтез, оформлений в діалектичну логіку.

Фундаментальний характер логічних досліджень Аристотеля [3] проявляється в тому, що його логічне вчення, вдосконалене в деяких аспектах, а іноді й спотворене, проіснувало без особливих принципових змін до середини XIX століття і отримало назву традиційної логіки.

Якщо і традиційна (аристотелівська) і символічна (математична) логіка - це якісно різні ступені в розвитку однієї й тієї ж формальної логіки, то діалектична логіка - інша складова частина сучасної логіки як науки про мислення і найважливіша частина сучасної аналітичної діяльності. Звертаючись знову до історії логіки, ми знаходимо, що вже Аристотель поставив і спробував вирішити ряд фундаментальних проблем діалектичної логіки - проблему відображення реальних протиріч в поняттях, проблему співвідношення окремого і загального тощо. Елементи діалектичної логіки поступово накопичувалися в працях наступних мислителів і особливо виразно проявилися в роботах Бекона, Гоббса, Декарта, Лейбніца. Однак як відносно самостійна логічна наука, якісно відмінна від формальної логіки своїм підходом до мислення, діалектична логіка стала формуватися лише в кінці XVIII - на початку XIX століття. І це так само пов'язано, перш за все, з прогресом наук. У їхньому розвитку все більш чітко означувався новий етап: з наук про сформовані, «готові» предмети вони все більше перетворювалися в науки про процеси, про походження і розвиток цих предметів, а так само про ті зв'язки, які об'єднували їх в одне велике ціле.

В таких умовах постало питання про закономірності діалектичного мислення. Першим, хто спробував свідомо ввести діалектику в логіку, був німецький філософ І. Кант. Вивчаючи багатовікову історію розвитку логіки, починаючи з Аристотеля, перш за все він підвів підсумки цього розвитку. На відміну від деяких своїх попередників Кант не заперечував її досягнень. Навпаки, філософ вважав, що логіка домоглася певних успіхів, і цими успіхами вона зобов'язана «визначеності своїх кордонів», а самі її межі обумовлені тим, що вона є наукою, яка докладно викладає і суворо доводить формальні правила всякого мислення [6].

У цій беззаперечній перевазі логіки Кант знайшов і її основний недолік - обмежені можливості як засобу дійсного пізнання і перевірки її результатів. Тому поряд з «загальною логікою», яку Кант вперше в її історії назвав «формальною логікою» (ця назва закріпилася за нею аж до теперішнього часу), необхідною є спеціальна логіка, яка виходить за межі досвіду - «трансцендентальна».

Кант вперше оголив дійсно суперечливий, глибоко діалектичний характер людського мислення. У зв'язку з цим він прагнув виробити відповідні рекомендації вченим. Таким чином, були закладені принципи нової логіки, центральною проблемою якої ставала проблема діалектичного протиріччя. Однак Кант не дав її систематичного викладу і не розкрив її дійсного співвідношення з формальною логікою, більше того, спробував протиставити одну іншій.

Грандіозну спробу виробити цілісну систему нової, діалектичної логіки зробив інший німецький філософ - Г. Гегель, який у своїй основній праці «Наука логіки», перш за все, розкрив фундаментальне протиріччя між наявними логічними теоріями і дійсною практикою мислення, що на той час досягло значних висот. Засобом вирішення цієї суперечності й стало створення ним - хоча й у своєрідній, релігійно-містичній формі - системи нової логіки.

В її фокусі перебувала діалектика мислення у всій його складності і суперечливості. Гегель наново піддав дослідженню природу мислення, його закони і форми. У зв'язку з цим він прийшов до висновку, що «діалектика складає природу самого мислення, що в якості глузду воно повинне впадати в заперечення самого себе, в суперечність». Своє завдання мислитель бачив у тому, щоб знайти спосіб вирішення цих протиріч. Гегель піддав жорсткій критиці колишню, звичайну логіку за її зв'язок з метафізичним методом пізнання. Але в цій своїй критиці зайшов так далеко, що відкинув її принципи, засновані на законі тотожності та законі суперечності. Перекрутивши дійсне співвідношення формальної логіки і логіки діалектичної, він тим самим завдав першого важкого удару, істотно загальмував її подальший розвиток.

Визначною подією в історії логіки в Новий час стала поява праці англійського філософа Ф. Бекона «Новий органон» [6], який, на його думку, повинен був замінити аристотелівський «Органон» як знаряддя пізнання. Критично оцінюючи значимість форм висновків, в яких використовується вже готове знання, Ф. Бекон прагнув розробити прийоми дослідження самої природи. Він поклав початок розробці методів встановлення причинно-наслідкових зв'язків в об'єктивній дійсності. Його вчення про ці методи здобуло відносно завершений характер у роботах Дж. Фр. Гершеля і Дж. Ст. Мілля. Результати цих розробок увійшли в історію логіки під назвою «Індуктивні методи встановлення причинних зв'язків».

Питаннями логіки займалися і внесли певний вклад в її розвиток багато відомих учених Нового часу: Р. Декарт, Г. Лейбніц, І. Кант та інші. Очевидно, що Г. Лейбніц висунув ряд ідей фундаментального характеру, які отримали інтенсивний розвиток в сучасній логіці. Початок нового етапу в розвитку логіки було покладено працями Дж. Буля, О. де Моргана. Принципова відмінність цього етапу полягала в застосуванні методів математики до дослідження логічних зв'язків, що призвело до створення спеціального розділу логіки - алгебри логіки, яка отримала завершення в працях Е. Шредера. Надалі зусиллями Г. Фреге, Б. Рассела - А. Уайтхеда сформувався особливий метод дослідження логічних відносин і форм висновків - метод формалізації. Сутність цього методу полягає у застосовуванні для опису структур висловів, законів логіки і правил виведення спеціально створеного в межах логіки формалізованої мови. Застосування цього методу відкрило нові можливості цієї науки і поклато початок її інтенсивного розвитку під назвою «символічна логіка».

Діалектика використовує для розкриття свого предмета філософські категорії. Філософські категорії відображають загальний, універсальний зв'язок предметів і процесів дійсності.

Вкрай важливою для аналітичної діяльності є філософська категорія «система». Подібно до руху, простору, часу системність є поняттям, що відображає загальні та притаманні властивості матерії. Будучи характерною рисою теоретичного відображення матеріальної дійсності, системність фіксує переваги в світі організованості над хаотичними змінами.

Справжньою проблемою діалектичної логіки стала її практична застосовність. Завдання сучасного вченого - зробити її доступною людям зі здоровим глуздом. Діалектична логіка, виступаючи в ролі інтелектуальної технології теоретичного розуміння реальності, додає справжню силу мисленню. Саме тому філософія і діалектична логіка обґрунтовано є базовими теоретичними інструментами фахової аналітичної діяльності. Поряд з цим, професійний аналітик має бути не лише теоретично обізнаним інтелектуалом, але так само добре володіти практичними навичками щодо методів та інструментарію аналітичної роботи, зокрема, і у сфері інформаційних технологій.

References:

1. Melnikova Ye. N. 1996. Chas X. Rossiya 21 vek. Moskva. 672 c. (In Russian).
2. Korystin O.Ye., Kardashevskiy Yu.R. (2018) Mozhlyvosti ta zahrozy efektyvnosti pravookhoronnoyi diyal'nosti v tsyfrovu epokhu. *Nauka i pravookhoronna*, 2018, № 1 (39), P. 16-23. (In Ukrainian)
3. Aristotel. 1952. Analitiki. Pervaya i vtoraya. Moskva: Gospolitizdat, 489 p. (In Russian)
4. Kurnosov Yu. V. 2016 Filosofiyi analitiki. URL: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=24138500 (In Russian)
5. Gegel G. V. F. 1990. Filosofiya prava. Per. s nem.: Red. i sost. D. A. Kerimov i V. S. Nersesyans. - Moskva: Mysl, 524 p. (In Russian)
6. Nersesyans V. S. 1998. Filosofiya prava. Moskva : NORMA – INFRA-M, 652 p. (In Russian)
7. Kurnosov Yu. V. Konotopov P. Yu. 2004 Analitika: metodologiya, technologiya i organizatsiya informatsionno-analiticheskoi raboty. Moskva : RUSAKI. – 512 p. (In Russian)
8. Criminal Intelligence for the 21st Century/ Published by Association of Law Enforcement Intelligence Units (LEIU) & International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts (IALEIA). 2011. (USA)
9. Jerry H. Ratcliffe Integrated Intelligence and Crime Analysis: Enhanced Information Management for Law Enforcement Leaders. Washington. 2007. (USA)

Философские концепции аналитики

Кардашевский Юрий Романович, e-mail: lvivtin@gmail.com
Львовский государственный университет внутренних дел, Украина

Аннотация: в статье рассмотрено философское осмысление феномена Аналитики. Рассмотрено основные философские концепции аналитики, которые формировались в течение многих лет и прошли путь от анализа содержания идей к генерации нового смысла, а также создания теоретической базы стратегического мышления.

Ключевые слова: аналитика, философская категория, интеллект, мысль, концепция.

The Actual Problems of Modern Research of Illegal Drug Using in Public Places

Alina M. Kolomiets

Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management», Ukraine

e-mail: a.m.kolomiets@gmail.com

Abstract. The article describes the actual problems of the current state of theoretical study of illegal public use of narcotic drugs in places of mass residence of citizens. The stages of illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances have been identified. The main causes of illicit drug trafficking are presented. The properties of narcotic drugs according to the nature of the influence on the human body and the particularities of use are outlined. The subjects of the anti-drug trafficking are outlined and the main measures taken under their leadership are found.

Key words: drugs, drug addiction, drug addiction, narcotic drugs, psychotropic substances, places of mass residence of citizens, public places.

Постановка проблеми. Наркоманія, як хвороба, давно перетнула межі лікарняних закладів та набула статусу соціального явища, трансформувалася у глобальну проблему міжнародного характеру. Таке становище пов'язано з низкою чинників, а саме: ріст попиту на наркотичні засоби за останній час, особливо серед молодого покоління, надприбутковість наркобізнесу на тлі масштабної корупції на державному рівні та поширення організованої злочинності, погіршення соціально-економічних умов для більшості населення. Всі ці фактори сприяють розвитку наркобізнесу, якому стає тісно в межах окремо взятої держави. Проблема наркоманії, як негативного соціального явища, потребує дієвої та рішучої реакції з боку як владних структур, правової системи, так і громадськості. Сприяти цьому має всебічний аналіз соціальних підстав поширення наркоманії, пошук причин (соціальних, економічних, побутових, тощо) які спонукають до зловживання наркотичних речовин та засобів, що викликають тяжку хворобливу залежність від їх вживання.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню даного питання присвятили свою увагу такі науковці як І.В. Баклан, А.М. Кислий, О.М. Джужа, Н.І. Золотарьова, М.П. Легецький, А.А. Музика, Д.Й. Никифорчук, К.Ю. Писаренко, В.Г. Пшеничний, Л.В. Раєцька, Д.О. Штанько, О.В. Юношев та ін.

Мета статті. Метою даної статті є висвітлення актуальних проблем сучасного стану теоретичного дослідження незаконного публічного вживання наркотичних засобів у місцях масового перебування громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на різноманіття причин та чинників, які спонукають людину до вживання наркотичних та психотропних засобів, слід констатувати той факт, що наркоманія становить соціальну небезпеку. Вона набуває все більшого поширення, стає серйозним та небезпечним соціальним фактором, що має негативний вплив на здоров'я та добробут, як особистості, так і суспільства в цілому. Таким чином незаконний імпорт в Україну наркотичних речовин та засобів (сфера державної безпеки) та їх розповсюдження (соціальна сфера) становить загрозу національній безпеці держави та стабільності суспільства.

Проблема протидії наркозлочинності є однією з найгостріших соціальних і правових проблем України на початку ХХІ століття. За даними кримінальної статистики, питома вага наркозлочинів протягом останніх п'яти років коливається у межах 13,4–15,4% від загальної кількості злочинів. Лише у 2017 році органами протидії наркозлочинності Національної поліції виявлено понад 28000 фактів незаконного обігу наркотиків (у 2016 – 22000). Задokumentовано 4448 фактів збуту наркотичних засобів та психотропних речовин (у 2016 – 1907). Знешкоджено 588 наркопритонів (у 2016 – 449), 51 міжнародний канал надходження наркотиків (у 2016 – 5) та 113 нарколабораторій (у 2016 – 95). З незаконного обігу вилучено 3,6 т канабісу, 373,4 кг макової соломи, 11,3 кг опію, 16,8 кг амфетаміну, 3,2 кг метадону [3].

Незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин вчені схематично розглядають як сукупність декількох технологічно взаємозалежних стадій. Зокрема, В.А. Тимошенко, В.Б. Івасенко, М.С. Хруппа ведуть мову про виробництво → транспортування (доставлення) → збут наркотичних засобів (реалізація) [13]. Схожої точки зору дотримуються А.А. Беседін: вирощування (заготівлю) → виробництво → транспортування → торгівлю з метою наживи [9]. Як правило, збут наркотиків не відбувається в тому місці, де їх було виготовлено чи придбано. Вони переміщуються до ринків збуту, розташованих здебільшого у великих містах. Враховуючи цю обставину, на думку

Л.В. Дорош, Ю.В. Бауліна, схема незаконного наркообігу має такий вигляд: виробництво → переміщення → збут наркотичних засобів → легалізація злочинних доходів. Деякі дослідники поділяють незаконний обіг наркотичних засобів на: культивування → виробництво → торгівлю з метою отримання прибутку [9]. Незважаючи на певні структурні відмінності ланцюга незаконного наркообігу, його обов'язковим елементом є ланка збуту наркотичних засобів.

Збут задовольняє попит на психоактивні речовини на внутрішньому наркоринку. З цього приводу Б.М. Головкін пише: «Слід брати до уваги, що пропозицію на вказані речовини формують не тільки підпільні нарколабораторії та багатотисячні кустарні виробники психоактивних речовин у побутових умовах, але й цілі галузі виробництва, такі як хімічна та фармацевтична» [2]. Усунення ланки збуту – фактично означає ліквідації пропозиції наркотичної продукції і позбавлення багатомільйонного обігу коштів серед наркоділків.

Головною соціальною причиною незаконного обігу наркотиків вчені називають масову наркотизацію суспільства [1]. Крім того, Л. Раєцька наголошує, що голод, різні негативні соціальні ситуації й потрясіння також сприяють поширенню наркоманії. Чим гірше в країні люди забезпечені матеріально, житлом, харчуванням, роботою, медичним обслуговуванням, чим гірше вирішуються соціальні питання тощо, тим виразніше незадоволення, нервозність, напруженість, депресивні стани, невпевненість у завтрашньому дні, перевтома, заклопотаність. Нестійкі особи, які не вміють переносити життєві труднощі, шукають можливість штучно спричинити заспокоєння або збудження й вдаються до вживання наркотиків [12].

Наркозалежність є наслідком самого наркотичного засобу, який в якості хімічного агента впливає на нервову систему, або ж наслідком невдалої соціальної ситуації виховання, або ж результатом психофізіологічних особливостей організму [8]. За характером впливу на організм людини та особливостями вживання наркотичні засоби мають наступні властивості:

- невеликий розмір наркотичного засобу має місце тоді, коли його кількість не перевищує дози для одноразового вживання;
- значний розмір – це кількість, яка перевищує невеликий розмір, але менша від тієї, коли визнається наявність великого розміру;
- великий розмір наркотичного засобу – така кількість, вживання якої викликає захворювання на наркоманію (хворобливий потяг до наркотиків) хоча б однієї особи (кількість доз, які потрібно для цього вжити, залежить, головним чином, від виду наркотичного засобу);
- особливо великий розмір – це кількість наркотиків, яка в кілька разів перевищує великий розмір. У скільки разів – кратність перевищення – визначається на підставі зіставлення суспільної небезпеки (порівняння санкцій) відповідних частин кримінально-правових норм [3].

Відповідно до ст. 307 ККУ незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів - караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила один із злочинів або із залученням неповнолітнього, а також збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян, або збут чи передача цих речовин у місця позбавлення волі, або якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах чи особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини, - караються позбавленням волі на строк від шести до десяти років з конфіскацією майна [5].

Н. Мирошниченко зазначає, що до злочинів, які пов'язані з уживанням або створенням умов для вживання наркотичних засобів, слід віднести злочини, передбачені ст. ст. 314, 315, 316 КК України 2001 р. Зокрема, ст. 316 КК України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне публічне вживання наркотичних засобів. Публічне вживання наркотиків у місцях масового перебування громадян не лише порушує громадський порядок, а й створює негативний вплив на оточуючих (особливо молодь) та викликає загрозу здоров'ю населення шляхом поширення вживання наркотиків. Під незаконним публічним вживанням наркотичних засобів слід розуміти вживання їх відкритим (очевидним для інших осіб) способом та в присутності третіх осіб, які усвідомлюють характер того, що відбувається. Обов'язковою ознакою цього злочину є місце вчинення злочину (навчальні заклади, стадіони, парки, вокзали, пляжі, кінотеатри, клуби та інші місця масового перебування громадян) [7].

Під місцями, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, розуміються школи, училища, коледжі, технікуми, вищі навчальні заклади, стадіони, палаци спорту

або культури, театри, кінотеатри, зали й майданчики для дискотек та естрадних виступів тощо (як внутрішні приміщення, так і території, що прилягають до названих будівель). Під іншими місцями масового перебування громадян розуміються вокзали, пристані, ринки, підземні переходи, вулиці, площі, місця масового відпочинку – багатолюдні пляжі, парки, дитячі майданчики тощо [3].

Провідну роль в організації протидії наркотизації відіграє координація діяльності та взаємодія усіх служб і підрозділів органів внутрішніх справ, зокрема апарату карного розшуку і кримінальної міліції у справах неповнолітніх, які безпосередньо здійснюють профілактичну роботу серед указаної категорії населення [11]. З метою вирішення проблеми органи внутрішніх справ здійснюють комплекс оперативно-розшукових заходів із протидії поширення та розкриття злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків серед неповнолітніх. Боротьба з наркотизмом у місцях масового перебування громадян - прямий обов'язок правоохоронних органів і є одним із пріоритетних напрямків роботи органів внутрішніх справ [6].

Серед організаційних заходів запобігання незаконному публічному вживанню наркотичних засобів у місцях масового перебування громадян слід виокремити зупинення та припинення діяльності закладів масового перебування громадян, у яких виявлені факти вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У разі, якщо місце для незаконного виготовлення чи вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, або їх аналогів організоване у закладах масового перебування громадян доцільно припинити діяльність таких закладів на підставі ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 р., відповідно до якої у разі встановлення фактів систематичного або масового (трьома і більше особами) вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у закладах масового перебування громадян (ресторанах, кафе, барах, кінотеатрах, нічних клубах, дискотеках, гральних залах, розважальних комплексах тощо) та невжиття керівниками таких закладів заходів щодо запобігання вживанню чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів після офіційного попередження правоохоронними органами діяльність таких закладів за поданням правоохоронних органів зупиняється судом строком на три місяці, а у разі, якщо впродовж року встановлено повторний факт вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, – строком на шість місяців. Якщо після закінчення строку дії зазначених заходів виявлено новий факт вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у закладах масового перебування громадян, діяльність таких закладів припиняється судом у встановленому законом порядку [10].

Висновки. У кінцевому підсумку слід зазначити, що в Україні спостерігається тенденція постійного росту кількості зареєстрованих наркотично залежних осіб та поширення незаконного обігу наркотиків, психотропних засобів і прекурсорів. Вищевказані факти свідчать про недостатню ефективність та обмежений характер заходів, що вживають правоохоронні органи у цьому напрямі. Підвищення ефективності боротьби з наркоманією та належна протидія наркобізнесу вимагають впровадження низки необхідних заходів, а саме:

- поглиблення процесу реформування правоохоронної системи з орієнтацією на світові правові стандарти;
- забезпечення ефективного співробітництва між Україною та ЄС, поширення інтеграції у даній сфері та адаптація національного законодавства до вимог ЄС;
- організація широкомасштабного соціологічного дослідження латентності наркоманії та наркозлочинності в країні;
- формування дієвої служби соціально-психологічної реабілітації наркозалежних та зміна системи обліку таких осіб;
- підвищення ефективності профілактично-попереджувальних заходів, пропаганда здорового способу життя, особливо серед молоді та неповнолітніх, посилення роз'яснювальної роботи у педагогічних закладах;
- впровадження ефективної системи протидії незаконному обігу наркотиків у сфері підприємницької діяльності, яка ліцензована на діяльність з наркотичними та психотропними препаратами.
- залучення громадських організацій, благодійних фондів та релігійних громад до заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів.

Reference

1. Afanas'iev A.A. (2007), “Organization or content of methods for the treatment of narcotic drugs or psychotropic substances: criminological and legal aspects”, Abstract of Doctor of law dissertation, Criminal law and criminology, Academy of Law and Management, Ryazan, Russia.

2. Holovkin B. M. (2012), "Anti-drug policy of the state in the light of the reform of conceptual foundations", *Aktual'ni problemy kryminolohichnoi polityky v Ukraini (z nahody 35-richchia stvorennia kafedry kryminolohii ta kryminal'no-vykonavchoho prava Natsional'noi akademii vnutrichnikh sprav*, pp. 38. [In Ukraine]
3. Albul S.V. et al. (2018), *Zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, ikh analogiv abo prekursoriv ta inchi zlochyny proty zdorov'ia naseleння: komentar do Rozdilu XIII Kryminal'noho kodeksu Ukrainy* [Crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors and other crimes against public health: a comment to Section XIII of the Criminal Code of Ukraine], ODUVS, Odesa, [In Ukraine]
4. Kyslyi A. M. (2009) Operational and investigative measures for the cessation of the activity of clandestine laboratories. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu vnutrichnikh sprav*. No5 pp. 152-157. [In Ukraine]
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Criminal Code of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. [In Ukraine]
6. Mel'nyk O. M. (2009), "Contemporary trends in the development of drug abuse among minors in Ukraine", *Naukovyj visnyk L'vivskoho derzhavnoho universytetu vnutrichnikh sprav*, no. 2, pp. 5-7. [In Ukraine]
7. Myrochnychenko N. (2014), "Application of criminal law measures against abusers of narcotic drugs / N. Miroshnichenko", *Iurydychnyj visnyk*, no. 5, pp. 105-109. [In Ukraine]
8. Mochens'ka L.V. (2011), "Drug Addiction: Causes and Consequences", *Visnyk Cherkas'koho universytetu*, vol. 196 (II), pp. 91-94. [In Ukraine]
9. Baulin Iu.V. (2005), *Orhanizovanyj narkobiznes (poniattia, formy, pidstavy kryminal'noi vidpovidal'nosti)* [Organized drug business (notions, forms, grounds of criminal liability)], Pravo, Kharkiv, [In Ukraine].
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On measures to counter illicit drug trafficking, psychotropic substances and precursors and their abusive code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>. [In Ukraine]
11. Serheieva A.N. (2001), *Protydiia nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv ta psykhotropnykh rehovyn* [Counteraction to Illicit Trafficking in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances], Schyt-M, Moskva, Russia.
12. Raiets'ka L.V. (2007), "Determinants of the spread of drug addiction in Ukraine", *Borot'ba z orhanizovanoi zlochninstviu koruptsiei (teoriia i praktyka)*, no. 17, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2007/17text/g17_26.htm.
13. Tymochenko V. A. (2006), *Narkobiznes: natsional'na ta mizhnarodna protydiia novymvy klykam* [Drug business: national and international counteraction to new challenges], Kyiv, [In Ukraine].

Актуальные проблемы современного состояния теоретического исследования незаконного публичного употребления наркотических средств в местах массового пребывания граждан

Коломиец Алина Николаевна, e-mail: a.m.kolomiiets@gmail.com
Международная академия управления персоналом, Украина

Аннотация. В статье охарактеризованы актуальные проблемы современного состояния теоретического исследования незаконного публичного употребления наркотических средств в местах массового пребывания граждан. Выяснено стадии незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ. Приведены основные причины незаконного оборота наркотиков. Определены свойства наркотических средств по характеру воздействия на организм человека и особенностями применения. Приведены субъекты по противодействию наркотизации и выяснены основные мероприятия, проводимые под их руководством.

Ключевые слова: наркотики, наркомания, наркозависимость, наркотические средства, психотропные вещества, места массового пребывания граждан, общественные места.

The Efficiency of Criminal Prosecution of Money Laundering in Ukraine

Oleksandr Ye. Korystin

State Research Institute of the MIA of Ukraine, Kyiv; Ukraine.
ORCID 0000-0001-9056-5475 e-mail: alex@korystin.pro

Nataliya P. Svyrydiuk

State Research Institute of the MIA of Ukraine, Kyiv; Ukraine.
ORCID 0000-0001-9772-1119 e-mail: S_N_P@ukr.net

Abstract: the article studies the problems of the spread of a complex social and economic phenomenon – money laundering in Ukraine. This problem is burning, given the place of this phenomenon among other social and economic phenomena: shadow economy, capital flight, criminalization of economic relations etc. The attention is focused on the lack of effectiveness of the national mechanism to counter money laundering, in particular, an active detection of money laundering crimes, confiscation of criminal assets and arraign on a criminal charge of criminals. The need for monitoring and conducting relevant research is indicated. Adapted from the unique empirical materials, the results of a questionnaire survey of law enforcement specialists in the field of combating money laundering, a strategic analysis of the spread of this phenomenon was carried out. The factors that form the basic principles of the effectiveness of criminal prosecution of money laundering are highlighted. Based on their evaluation, conclusions were drawn regarding the priority directions for improving the activities of law enforcement agencies in the field of combating money laundering. The methodological principles of the FATF for evaluating the effectiveness of national anti-money laundering system are analyzed. Attention is focused on evaluation results of the effectiveness of anti-money laundering system based on the results of the recently completed MONEYVAL round of evaluation of Ukraine. The research component is based on the comparison of statistical data, the survey's results of experts and the fixing of strategic targets of the state policy in the given sphere within the relevant time frame.

Key words: money laundering, countering to money laundering, AML, effectiveness of criminal prosecution, law enforcement agencies, FATF, MONEYVAL.

Problem statement. Currently in Ukraine, the issues related to countering money laundering have become of great relevance and are at the centre of public attention. Scientists and experts who have studied various aspects of overcoming this dangerous phenomenon for the state, to a greater or lesser extent paid attention to the study of the problems of spread of this socially dangerous phenomenon and the implementation of a mechanism to counter money laundering, and the effectiveness of legislation: Arkusha L.I., Benitskyi A.S., Butkevych S.A., Gaievskiy I.M., Hlushchenko O.O., Golovanov N.M., Yehorov O.M., Yehorova V.I., Klymenko A.O., Korzhenivskiy Ya.P., Kravchenko O.V., Nekrasov V.A., Perekyslov, V.Ye., SiurkaloB.I., Fadieiev V.O., Feshchenko O.Yu., Charychanskiy O.M., Cherniavskiy S.S and others.

However, the problematics is primarily related not to the technical assessments of the compliance of the national mechanism with the FATF Standards, but with the actual achievements and practical results of countering money laundering, with the effectiveness of arraigning on a criminal charge of criminals in this field, which in turn requires a systemic and deep criminological analysis and settlement of the entire complex of law enforcement.

Presentation of basic material of the research. The economic growth of modern society is inextricably linked with the prevention of a variety of threats that are amplified during the period of reforming the economic system. These, above all, are such complex and dangerous social and economic phenomena for our state as the shadow economy (especially its criminal component), organized crime that permeates the system of economic relations, corruption at all levels of government, the “flight” (outflow) of capital abroad in the presence of a shortage of investment resources, etc.

A special place among these phenomena is money laundering as a mechanism for ensuring the functioning of shadow economic relations, as well as the reproduction of the economic potential of organized crime [1].

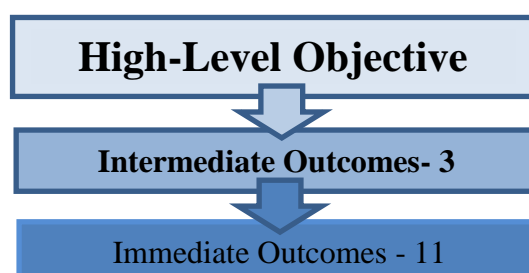
Anti-money laundering (hereinafter – AML) in Ukraine is determined by one of the important directions and is ensured by the implementation of international standards in the AML field, among which the FATF recommendations are central. Since 2002, the conditions have objectively formed in Ukraine and a systematic work has begun on countering money laundering. The improvement of international standards leads to the development of legal regulation in Ukraine and the corresponding introduction of new approaches to the formation of a mechanism to counter money laundering, which, in turn, requires an exceptionally adequate perception of changes in the professional environment and productive institutional use.

At the same time, the results of the fifth round of mutual evaluation of Ukraine in the AML sphere by the MONEYVAL Committee of the Council of Europe, which ended in December 2017, indicate the real situation of AML effectiveness in Ukraine. This evaluation, in this case, is a key component in assessing the degree of country's compliance with the FATF standards. Assessing effectiveness is intended to: [2, p.15]:

- improve the FATF's focus on outcomes;
- identify the extent to which the national AML system is achieving the objectives of the FATF standards;
- identify any systemic weaknesses;
- enable countries to prioritize measures to improve AML system.

In other words, according to the Methodology for Assessing Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT Systems [2, p. 15], the evaluation of the effectiveness of the AML system in a country is not aimed at formally adhering to FATF standards, which is the subject of a technical compliance assessment, but toward practical results in the AML field, what level did the practical results in the country of assessment achieve and the key system goals under FATF Standards.

For assessment of effectiveness, the FATF has adopted an approach focusing on a hierarchy of defined outcomes (see fig.1).

Fig.1. The hierarchy of effectiveness assessment outcomes of the AML system according to the FATF methodology

For the purpose of a balanced general understanding of the effectiveness of the AML system and a detailed assessment of the level (in the form of a rating) of the functioning of its components, the FATF assesses its effectiveness based on 11 “immediate outcomes”. Each of these represents one of the key goals that an effective AML system must achieve. In turn, 11 “immediate outcomes” are grouped into three groups of “intermediate outcomes”, which are the main thematic objectives of the AML system [2, p. 16].

Thus, the fifth round of mutual evaluation of Ukraine in the AML sphere by the Committee of the Council of Europe MONEYVAL on the effectiveness of the AML system recorded results on certain 11 indicators, of which none received a “high” rating, 2 indicators received – “substantial”, 8 – “moderate”, and 1 – “low”.

So, the “immediate outcome” “*ML crimes are investigated, and criminals are prosecuted and subjected to effective sanctions,*”, deserves priority attention as the level of effectiveness is rated as “low” and directly concerns the activities of law enforcement agencies.

The abovementioned, first of all, requires a substantial analysis of the situation, a study of those factors that cause the failure to effectively prosecute activities related to money laundering and etc. In addition, the objectivity and validity of the research results requires an appropriate methodological basis, the acceptability of the data used in the analysis, and the sources from which they come.

In order to solve a specific task, we conducted an anonymous expert survey of 1005 law enforcement officers, whose line of professional activity is directly related to AML sphere. The survey covered representatives of various law enforcement agencies, various management levels, investigative and operational units, as well as all regions of Ukraine (except for those temporarily occupied).

Table 1. AML Effectiveness Ratings in Ukraine (according to MONEYVAL)

No.	Intermediate outcomes	No.	Immediate outcomes of the AML effectiveness	Effectiveness Ratings
1.	Policy, coordination and cooperation mitigate the money laundering	1.	<i>ML risks are understood and, where appropriate, actions coordinated domestically</i>	<i>substantial</i>
		2.	<i>International cooperation delivers appropriate information and facilitates action against criminals and their assets</i>	<i>moderate</i>

2.	Proceeds of crime and funds in support of terrorism are prevented from entering the financial and other sectors or are detected and reported by these sectors	3.	<i>Supervisors appropriately supervise compliance with AML requirements commensurate with their risks</i>	<i>moderate</i>
		4.	<i>Financial institutions adequately apply AML preventive measures commensurate with their risks</i>	<i>moderate</i>
		5.	<i>Legal persons are prevented from misuse for ML</i>	<i>moderate</i>
3.	Money laundering threats are detected and disrupted, and criminals are sanctioned and deprived of illicit proceeds...	6.	<i>Financial information are appropriately used by competent authorities for money laundering investigations</i>	<i>substantial</i>
		7.	<i>ML offences are investigated and offenders are prosecuted and subject to effective and proportionate sanctions</i>	<i>low</i>
		8.	<i>Proceeds and instrumentalities of crime are confiscated</i>	<i>moderate</i>
		9.	<i>Terrorist financing offences and activities are investigated</i>	<i>moderate</i>
		10.	<i>Terrorists and terrorist organizations are prevented from raising, moving and using funds</i>	<i>moderate</i>
		11.	<i>Persons and entities involved in the proliferation of weapons of mass destruction are prevented from raising, moving and using funds</i>	<i>moderate</i>

Among other things, this survey on the list and content of indicators and expected results focuses on providing a strategic analysis of the effectiveness of law enforcement agencies in the field of AML, based on the application of SWOT analysis, PEST analysis and assessment of relevant risks.

But given the fairly wide range of research tasks, a step-by-step analysis of the problems is justified, highlighting the results in a number of scientific publications and further monographic synthesis. Therefore, the main analysis focuses on illustrating the effectiveness of the AML system for the seventh “*immediate outcome*”, which has a low rating.

It is quite reasonable to conduct this analysis on the basis of a comparison of statistical data, the results of an expert survey and a fixation, within the appropriate time frame, of the strategic targets of public policy in this sphere.

The real results and tendencies in the effectiveness of law enforcement agencies in the field of AML are sufficiently representative according to Unified Register of Pre-Trial Investigations. In particular, comparing the number of ML crimes (art. 209 of the Criminal Code of Ukraine) detected by law enforcement agencies with the number of acquisitive, economic, and corruption crimes (in particular, art. 191 of the Criminal Code of Ukraine, etc.), which in Ukraine (in particular, according to the SFMS typology) are often preceded by money laundering (are predicate crimes).

Table 2. Comparative analysis of the number of detected crimes by law enforcement agencies on money laundering (209 of the Criminal Code of Ukraine) with the number of detected predicate crimes

	2013	2014	2015	2016	2017
In the sphere of economic activity	11104	8418	7631	6940	6297
Appropriation of property, 191	13193	10397	10211	9787	10756
Money laundering, 209	291	296	221	159	243
Specific weight	1,2 %	1,6 %	1,2 %	0,9 %	1,4 %

As a result, the proportion of detection of money laundering in the total number of predicate crimes for 2013–2017 is extremely low and does not change significantly and, therefore, the effectiveness of law

enforcement agencies in the AML sphere behind the “Immediate outcome” “*ML offences are investigated and offenders are prosecuted and subject to effective and proportionate sanctions*” is behind the curve.

The task of increasing the effectiveness of law enforcement agencies in the AML sphere is the subject of a number of regulatory acts, strategic documents and government plans in Ukraine. At the core of the implementation of state policy in the AML sphere, in addition to the Basic law, an important place is occupied by the relevant AML Strategies on the basis of which annual plans are drawn up with the participation of a wide range of subjects – participants of the national AML system. Along with this, given the importance of evaluating the effectiveness of the AML system, further comparison of the AML practical results (based on statistical data (see Table 2)) for the relevant period of the Strategy (see Table 3) is appropriate, in particular:

Table 3. Comparative analysis of the fixed goal analysis of public policy and practical results in the field of AML

Strategy for the development of a system for prevention and counteraction of the legalization (laundering) of criminal proceeds or terrorism financing for the period up to 2015 (approved by the Cabinet of Ministers Ukraine as of March 9, 2011, No. 190-r)	Strategy for the development of a system for prevention and counteraction of the legalization (laundering) of criminal proceeds, terrorism financing and financing of the proliferation of weapons of mass destruction up to 2020 (approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine as of December 30, 2015, No. 1407-r)
Goal:	
identification of measures ... aimed at <i>ensuring the stable and effective functioning of the national AML system</i>	improving and <i>ensuring the stable functioning of the national AML system</i>
Objectives:	
implementation of measures aimed at <i>identifying and preventing the illegal activities of conversion centers and enterprises with signs of fictitiousness</i>	<i>detection and suppression of illegal activities of conversion centers and enterprises with signs of fictitiousness</i>
<i>improving the activities of law enforcement agencies and other government agencies in the field of AML</i>	ensuring <i>the effective functioning of the relevant law enforcement divisions</i>
<i>improving the efficiency of work on training and professional development of employees of special units of law enforcement agencies</i>	<i>improving the efficiency of work on training and professional development of employees of special units of law enforcement agencies</i>
Practical results during the Strategy implementation period (see Table 2)	

Among other things, with certain objectives of AML strategies, which are almost identical, some expert survey indicators (see Table 4) are quite correlated, in particular:

Table 4. The results of the expert survey on indicators that correlate with the objectives of the Strategy in the field of AML

No.	Indicator	Assessment level			
		High (%)	Medium (%)	Low (%)	Zero (%)
1.	The level of criminal services by type of “conversion center”	35,2	39,2	22,6	3,1
2.	Level of organizing crimes on ML	37,8	44,1	16,5	1,5

3.	Level of adaptability to changes, “creativity” of criminals in ML	32,9	42,6	22,3	2,2
4.	The level of innovative criminal schemes on ML	33,1	46,1	19,3	1,5
5.	The complexity of the methods on ML	30,1	47,8	19,9	2,2
6.	The level of effectiveness in identifying individuals who are “professionally” engaged in ML	6,8	38,7	46,9	7,6
7.	The level of application of measures for the elimination of criminal schemes for ML by law enforcement agencies	5,6	33,1	51,9	9,5
8.	The level of mandatory financial investigation during the pre-trial investigation of the predicate offense on the subject of ML (30,8 % - ...)	10,1	44,7	38,6	6,6
		7,0	31,0	26,7	34,6
9.	The level of investigation of laundered assets	5,2	28,5	51,7	14,5
10.	The level of professionalism of prosecutors, judges to investigate ML crimes	6,0	44,8	39,8	9,5
11.	The level of specialized trainings in the AML sphere	4,3	29,4	55,4	10,9

Thus, we have identified three main objectives of AML strategies regarding the effectiveness characteristics of the AML system (within the subject defined by us). But, given that detailed analysis requires a sufficiently in-depth research of the survey data, within this article, expert comparison is permissible, evaluating the substantive essence of certain objectives of the AML Strategy and the survey results.

In particular, the objective of AML Strategy “*detection and suppression of illegal activities of conversion centers and enterprises with signs of fictitiousness*” correlates with a group of survey indicators (paragraphs 1-7), which in turn is divided into two subgroups:

- for the first subgroup of indicators characterizing the level of criminal services by the type of “conversion center”, organization, “creativity”, “innovation” of criminals and the complexity of money laundering methods (paragraphs 1-5), on average, 75-80% of respondents noted high and medium level problems, namely the significant distribution of this type and level of criminal activity;
- for the second one, which characterizes the effectiveness of criminal prosecution of criminals (paragraphs 6-7), more than half of the respondents noted low or zero levels of effectiveness in identifying individuals who are “professionally” engaged in money laundering (54.5%) and application of measures to eliminate criminal schemes for money laundering by law enforcement agencies (61.4%).

Another objective of the AML Strategies is “*effective functioning of the relevant units of law enforcement agencies*” correlates both with statistical data on financial investigations, within criminal proceedings on the predicate offenses, on the fact of money laundering and search of criminal proceeds (see Table 2), and with the results of the survey.

The search level of laundered assets is defined as low and zero – 66.2% of experts, while the level of compulsory financial investigation during the pre-trial investigation of the predicate offense for money laundering – 30.8% of experts (law enforcement practitioners) could not be determined at all. In our opinion, 303 experts from among the respondents could not understand the meaning of the question precisely because of the “mandatory” financial investigation during the pre-trial investigation of the predicate offense for money laundering, which in turn forms the basis for taking into account the assessment of the specified group of respondents (303 people) zero rating. This, in turn, forms the basis for taking into account the assessment of the specified group of respondents (303 people) in the zero rating. Thus, the level of compulsory financial investigation during the pretrial investigation of the predicate offense for money laundering is estimated as zero and low – 61.3%, but not – 45.2% of experts.

No less unambiguous are the results of the assessment of the objective of the Strategy in the area of AML “*increasing the effectiveness of trainings and professional development of employees of special law enforcement units*”, which correlates with Table 4 indicator at points 10-11. The level of professionalism of prosecutors, judges on investigation of money laundering was determined by only 6.0% of respondents, and the lowest and the lowest - 49.3%. Logically, this is explained by another indicator – “*the level of specialized trainings in the AML sphere*”, according to which only 4.3% of experts defined the level as high, as opposed to 66.3% of the assessment at the level of low and zero.

Conclusions. Conducted analysis, as noted, is not final. The problem requires a fairly in-depth research using a wider array of data and information, the use of modern methods and analysis tools. Along with this, statistical data and expert survey data were used quite revealingly in the research, which ultimately correlated quite well with the FATF (MONEYVAL) proposals on the need for fundamental changes in the assessment of the “low” level of “immediate outcome” of the effectiveness of the national AML system [2, p. 21].

References:

1. Korystin, O. (Ed.) (2015) *Protydiá vidmyvaniu koshtiv: mizhnarodni standarty, zarubizhnyi dosvid, administratyvno-pravovi, kryminologichni, kryminalno-pravovi, kryminalistychni zasady ta systema finansovogo monitoryngu v Ukraini*. [Anti-money laundering: international standards, international experience, administrative, criminological, criminal, forensic principles and financial monitoring system in Ukraine]. (*Textbook*) Kyiv: Skif. 984 p. [in Ukrainian].

2. FATF (2013-2018), *Methodology for Assessing Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT Systems*, updated November 2018 (additional revisions adopted during the October 2018 Plenary), FATF, Paris, France, 169 p. (n.d.). *Official web-site*: www.fatf-gafi.org. Retrieved from <http://www.fatf-gafi.org/publications/mutualevaluations/documents/fatf-methodology.html>. [In English].

3. The fifth round mutual evaluation report on Ukraine was adopted by the MONEYVAL Committee at its 55th Plenary Session (Strasbourg, 5 – 7 December 2017), 217 c.(n.d.). *Official web-site*: rm.coe.int. Retrieved from <https://rm.coe.int/fifth-round-mutual-evaluation-report-on-ukraine/1680782396>. [in English].

Эффективность уголовного преследования отмывания денег в Украине

Корыстин Александр Евгеньевич, e-mail: alex@korystin.pro

Государственный научно-исследовательский институт МВД, Украина

Свиридюк Наталия Петровна, e-mail: S_N_P@ukr.net

Государственный научно-исследовательский институт МВД, Украина

Аннотация: в статье исследуются проблемы распространения сложного социально-экономического явления – отмывания денег в Украине. Указанная проблема является актуальной, учитывая место этого феномена среди других общественно-экономических явлений: теневая экономика, бегство капитала, криминализация экономических отношений и тому подобное. Акцентируется внимание на недостаточной эффективности национального механизма противодействия отмыванию денег, в частности, активного выявления преступлений по отмыванию денег, конфискации преступных активов и привлечения к уголовной ответственности преступников. Указано на необходимость мониторинга и проведения соответствующего исследования. На основе уникальных эмпирических материалов, результатов анкетирования экспертов правоохранительной системы в сфере противодействия отмыванию денег, осуществлено стратегический анализ распространения указанного феномена. Выделены факторы, формирующие базовые принципы эффективности уголовного преследования отмывания денег. На основе их оценки сделаны выводы о приоритетности направлений улучшения деятельности правоохранительных органов в сфере противодействия отмыванию денег. Проанализированы методологические основы FATF по оценке эффективности национальной системы противодействия отмыванию денег. Акцентируется внимание на результатах оценки эффективности системы противодействия отмыванию денег по результатам недавно завершённого очередного раунда оценивания Украины MONEYVAL. Исследовательская составляющая базируется на сопоставлении статистических данных, результатов опроса экспертов и фиксации в соответствующих временных рамках стратегических целей государственной политики в указанной сфере.

Ключевые слова: отмывание денег, противодействие отмыванию денег, ПОД, эффективность уголовного преследования, правоохранительные органы, FATF, MONEYVAL.

International Standards and Experience of Foreign Countries regarding the Seizure of Property in Criminal Proceedings

Dmytro Lisnichenko

Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine

e-mail: lisnschenko_dmitriy@ukr.net

Abstract: The main purpose of the article was to analyze the criminal procedural laws of different countries in the field of property seizure during the investigation of criminal offenses. Considerable attention was paid to the means and forms of property seizure, the procedure for sanctioning such actions and the procedure for conducting. Attention was also drawn to the procedural status of seized property in different countries of the world. In the course of the research, the author tried to, for the sake of completeness of the analysis, to select countries not only near and far abroad, but also representatives of different legal systems Great Britain, the Russian Federation, Republic of Moldova, the Swiss Confederation, the USA, the Republic of Belarus and others. During the work, not only regulatory sources of law were analyzed, but also scientific studies of lawyers from different countries.

The results of the study confirmed the world tendencies of convergence of the content and forms of many normative provisions of criminal procedural law and their harmonization in different countries, including the countries of the European Union. In addition to identifying global trends, the peculiarities of legislation of different countries in the aspect of property sequestration, which are sometimes quite significant, were analyzed.

In the analysis of the criminal procedural legislation of different countries, according to the author, the progressive norms and ways of development of the institution of property sequestration were determined, and the possibility of their introduction in the national legislation. This implies such a form of property seizure as "obtaining property", which takes place in the legislation of Kazakhstan and Lithuania. The author believes that this is a rather promising direction of development of the institute of seizure in general. It is aimed at establishing interaction between law enforcement agencies and society. This allows for the realization of the rights of a socially active civil society representative who is not a party to the criminal process, but who owns objects of importance to the investigation. It is also an impetus for the development of a society of justice and awareness of the duty of help in the fight against crime.

Keywords: property seizure, search, seizure, review, national legislation.

В умовах динамічного реформування кримінального процесуального законодавства України, а також напрацювання практики застосування Кримінального процесуального кодексу України, життєво необхідним є вивчення досвіду інших країн та міжнародних стандартів. Це дозволить максимально оптимізувати національне законодавство на шляху боротьби зі злочинністю та дотримання прав і свобод громадян.

Кримінальний процес кожної країни є складною системою. Вказані системи складаються з великої кількості різноманітних «механізмів» і «деталей». Саме тому, якщо розглянути процесуальний порядок провадження у кримінальних справах у певній державі в певний період її історії, то він буде за більшістю компонентів не тільки істотно відрізнятися від аналогічного провадження, що має місце в інших державах, але й найчастіше виявиться неповторним у порівнянні з тими процесуальними порядками, які існували в тій же державі на різних історичних етапах її розвитку. В результаті виникає досить вражаюче різноманіття кримінальних процесуальних систем, що спостерігається, якщо говорити умовно, «по вертикалі» (в часі) і «по горизонталі» (в просторі)[4, с.67]. Таким чином, регламентація кримінального судочинства, в кожній державі має свої особливості в залежності від етапу розвитку.

Вивчення форм, типів та моделей кримінального процесу в різних країнах та в різних історичних етапах має не лише абстрактно-теоретичне значення, але й, що дуже важливо на нашу думку, практичне значення. Це дозволяє зрозуміти напрям розвитку кримінального процесу в тій чи іншій країні, визначити найбільш близькі йому кримінальні процесуальні системи інших держав, усвідомити загальносвітові тенденції, та визначити місце кримінальної процесуальної моделі на правовій карті світу. Вказані знання є надзвичайно важливими в умовах реформування національного законодавства та його інтеграцію в міжнародне співтовариство.

В останні роки проявляється прагнення країн, в тому числі і європейських до вироблення єдиного підходу в розумінні захисту основних прав і свобод людини та громадянина, що засвідчують факт ратифікації країнами великої кількості міжнародних актів[6, с.4].

Аналізу кримінального процесуального законодавства зарубіжних країн присвячені наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Басай В.Д., Беренер У., Войнарович А.Б., Гуценко К.Ф., Махов В.М., Молдован А.В., Луцик В.В., Саченко В.А., Садова Т.В., Самарін В.І., Пейт М., Трефілов О.А., Юрчишин В.Д. та інших.

Однак, здебільшого, всі наукові праці присвячені аналізу кримінального процесуального законодавства в цілому, не акцентуючи увагу на якихось окремих інститутах.

В межах нашого дослідження ми проаналізуємо здобутки та досвід країн в сфері інституту вилучення майна під час кримінального провадження. На нашу думку, з метою виявлення світових тенденцій та міжнародних стандартів інституту вилучення майна, вважаємо за доцільне, спочатку дослідити досягнення пострадянських країн.

В більшості пострадянських країн, через особливості історичних етапів розвитку та політичного ладу, залишилась радянська система кримінального процесу. Характерними рисами для такої системи є детальна регламентація положень, в тому числі, і порядку вилучення майна. Так в кримінально-процесуальному законодавстві Росії, Білорусі, Вірменії, які подібні за своєю суттю, до норм що встановлюють можливість та регламентують порядок вилучення майна відносять такі дії як: огляд, виїмка, обшук, особистий обшук та накладення арешту на поштово-телеграфні та інші відправлення, їх огляд та виїмку [9, 10, 12].

Вимоги статей 182–183 КПК РФ щодо проведення обшуку та виїмки є подібними до вимог КПК України (1960 р.). Зокрема, лише суд дає дозвіл на проведення: обшуку чи/або виїмки у житлі (п. 5 ч. 2 ст. 29 КПК РФ); виїмки предметів і документів, що містять державну або іншу таємницю, що охороняється федеральним законом, а також предметів і документів щодо інформації про вклади і рахунки громадян у банках та інших кредитних організаціях (п. 7 ч. 2 зазначеної норми); накладення арешту на кореспонденцію, дозвіл на її огляд і виїмку в установах зв'язку (п. 8 ч. 2).

Частиною 2 ст. 165 КПК РФ чітко визначається, що клопотання про проведення слідчої дії розглядається одноособово суддею районного суду за місцем провадження розслідування не пізніше 24 годин з моменту надходження цього клопотання.

Деякі норми КПК РФ на наш погляд є прогресивними, а саме у ч. 5 ст. 165 КПК РФ зазначається можливість провести виїмку в житлі чи іншому володінні особи негайно на підставі постанови слідчого. У такому випадку слідчий протягом 24 годин з моменту початку провадження слідчої дії повідомляє суддю і прокурора про проведення слідчої дії, надаючи копію постанови та протоколу слідчої дії з отриманими результатами.

Кримінальне процесуальне законодавство Молдови передбачає, що докази, в тому числі і речові докази, збираються шляхом проведення гласних та негласних слідчих дій. До гласних слідчих дій відносяться: огляд, освідування, огляд трупа, ексгумація, відтворення події, експеримент у кримінальному провадженні, обшук, виїмку предметів та документів.

Проаналізує слідчі дії, які передбачають можливість вилучення майна, тобто огляд, обшуку та виїмку.

Огляд проводиться для виявлення та вилучення слідів злочину, матеріальних засобів, що мають значення для кримінального провадження. Предмети, виявленні під час огляду, вивчаються на місці, а у випадку необхідності тривалого часу, здійснюється їх виїмка. Для цього предмети упаковуються та опечатуються, про що робиться запис в протоколі.

Орган кримінального переслідування, має право проводити обшук, якщо є підстави вважати що у будь-якому приміщенні чи іншому місці, або в тієї чи іншої особи можуть знаходитись предмети, призначення для використання чи використані в якості знарядь злочину, які можуть мати значення для кримінальної справи.

Обшук проводиться на підставі мотивованої постанови суду і тільки із санкції суду. У невідкладних випадках обшук може проводитись за мотивованою постановою прокурора без санкції суду, але не пізніше 24 годин з моменту закінчення обшуку, матеріали передаються в суді зазначенням мотивів його проведення. Суддя за результатами перевірки виносить мотивовану постанову про законність чи незаконність обшуку.

Орган кримінального переслідування на підставі мотивованої постанови має право провести виїмку предметів чи документів, які мають значення для кримінального провадження, якщо зібрані матеріали точно вказують де і у кого вони знаходяться. Не допускається проведення обшуку, або виїмки в нічний час, крім випадків явного злочину. Перед початком обшуку, або виїмки, особі вручається копія відповідної постанови.

Результати обшуку підлягають поданню для перевірки судді протягом 24 годин [11].

Виявленні під час обшуку та виїмки предмети або документи заборонені до обігу підлягають вилученню не залежно до відношення до справи.

Предмети визнаються речовими доказами постановою органу кримінального переслідування, або ухвалою судової інстанції і долучаються до справи.

Речові докази долучаються до справи і зберігаються при ній [4,с.651].

Кримінально-процесуальне законодавство Білорусі перейняло здобутки та практику радянської школи кримінального процесу.

На збирання та перевірку доказів направлено проведення слідчих дій, серед яких є і ті, які направлені на вилучення майна, а саме: огляд; обшук; виїмки; накладення арешту на поштово-телеграфні та інші відправлення.

За загальним правилом, відповідно до ч. 1 ст. 97 КПК Білорусі майно, яке було вилучене в ході проведення огляду, обшуку чи виїмки, повинно бути докладно описано в протоколах огляду та інших слідчих дій, по можливості сфотографовано і залучене до кримінальної справи постановою (ухвалою) органу, який проводить кримінальний процес. Воно повинно зберігатися при кримінальній справі і передаватися разом з ним [12].

Також варто відзначити, що КПК Білорусі не передбачає окремої норми щодо такої процесуальної дії як виїмки, а факт існування та порядок проведення зазначені в нормі, що регламентує обшук.

Аналогічним за своєю суттю є кримінально процесуальне законодавство Казахстану. Структура кримінально-процесуального кодексу подібна до КПК Білорусі, та країн пострадянського простору, що характеризується чіткою регламентацією процедур проведення будь-яких процесуальних дій

Однак нам би хотілось звернути увагу на одну особливість в системі збору доказів пов'язаних з вилученням майна, а саме наявність такого способу вилучення, як надання предметів та документів. КПК Казахстану містить Главу 33 «Надання предметів та документів». Вказаний інструмент (вилучення) отримання предметів чи документів є не властивий кримінально-процесуальним системам пострадянських країн.

Відповідно до статті 259 КПК Казахстану, особа з власної ініціативи може передати предмет чи документ органу розслідування, якщо вважає, що вони можуть мати значення для справи.

У разі надання предмета, документа, що не має значення для справи і не вилученого з обігу, особа, яка здійснює досудове розслідування, негайно після огляду, повертає предмет, документ за належністю.

Крім цього, КПК Казахстану передбачає також вилучення предмета та документа з ініціативи особи, що здійснює розслідування, без застосування виїмки чи обшуку, якщо ці предмети потрібні тимчасово для проведення слідчих дій (наприклад впізнання, слідчого експерименту та ін.).

Після того, як потреба в цих предметах, документах минула, останні підлягають поверненню за належністю.

Доказами в кримінальному процесі Литви є фактичні данні, що визначають обставини у кримінальній справі в установленому законом порядку.

У структурі КПК Литви визначено, що всі заходи процесуального примусу і процесуальні дії, що мають елементи примусу, повинні бути систематично і послідовно регламентовані в III частині кодексу «Заходи процесуального примусу». В свою чергу заходи процесуального примусу поділяються на дві групи: запобіжні заходи; інші заходи процесуального примусу.

Нам цікаві заходи, що містяться в другій групі, а саме: огляд особи, отримання зразків для порівняльного дослідження, обшук, особистий обшук, виїмка та інші.

Тобто кримінальний процес Литви також використовує традиційні інструменти вилучення майна. Обшук, особистий обшук, виїмка та вилучення поштових посилок – ці традиційні заходи примусу залишились, так як в необхідності їх застосування в кримінальному процесі не виникає ніяких сумнівів.

Слідчими діями відповідно до КПК Латвії є: допит; опитування; очна ставка; огляд; огляд особи; слідчий експеримент; перевірка показань на місці; пред'явлення для впізнання; обшук; виїмка; видача предметів і документів (здійснюється за особистою ініціативою особи або на вимогу особи, яка спрямовує процес); збереження даних, наявних в електронній інформаційній системі; експертиза.

Варто відзначити, що поряд з традиційними інструментами вилучення майна, в рамках розслідування злочинів, КПК Латвії передбачає таку слідчу дію, як видача предметів та документів.

У кримінальному процесі Республіки Польщі основним засобом збирання доказів є слідчі дії, процесуальний порядок здійснення яких регламентований розділом 23 КПК Польщі, а саме: огляд, огляд і розтин трупа, слідчий експеримент (статті 207-212 КПК), обшук та виїмка (статті 217-236а

КПК), встановлення особи обвинуваченого (статті 213-216 КПК), контроль і фіксація спілкування (статті 237-242 КПК).

Як можемо бачити, кримінально-процесуальне законодавство Польщі, як і в більшості країн світу передбачає можливість вилучення майна шляхом проведення обшуків, оглядів та виїмки.

Відповідно до КПК Польщі, огляд, як слідча дія, поділяється на огляд місця, огляд особи та огляд матеріального об'єкту.

Під час огляду матеріального об'єкту, уповноважена на такий огляд особа, зобов'язана забезпечити зберігання цього об'єкту.

Речі, які можуть бути використанні як докази в кримінальні справи, або підлягають вилученню, з метою забезпечення виконання вироку, чи забезпечення цивільного позову, повинні бути віддані на вимогу суду, або прокурора, а в невідкладних випадках поліції або іншому уповноваженого органу (ст.217 КПК). Особа, яка володіє річчю, повинна добровільно видати її.

Важливим аспектом є те, що якщо річ долучається до справи, то протокол вилучення не складається [7, с.420].

Якщо видачу вимагає поліція, то особа яка видає річ, має право відразу подати клопотання з вимогою про винесення та надання їй постанови про погодження судом вилучення речей. Постанова вручається протягом 14 днів.

У разі відмови в добровільній видачі речі, таке вилучення може бути здійснено примусово.

Приводом для проведення обшуку є наявність достатніх підстав вважати, що розшукувані речі знаходяться у житлі чи іншому місці. В ході обшуку, може бути проведений і особистий обшук особи, одягу та речей що знаходяться при ній.

Підставою для проведення обшуку органами поліції є постанова прокурора, або рішення суду. У невідкладних випадках, якщо отримання постанови прокурора чи суду не можлива, орган, що здійснює обшук, має право пред'явити рішення на проведення обшуку свого керівника підрозділу, чи службове посвідчення. Одразу після цього, необхідно звернутись до прокурора чи суду за дозволом на проведення обшуку. Постанову про затвердження обшуку, необхідно пред'явити особі, в якій було проведено обшук в продовж 7 днів з дня проведення такого обшуку.

Стаття 221 КПК Польщі також встановлює що обшук житла не можна проводити в нічний час з десятої години до шостої.

Під час проведення обшуку, має право бути присутній власник житла чи приміщення, або особа яку власник визначив для цього.

Речі, видані, чи вилученні під час обшуку, які належним чином оглянуті, описані та оформленні, зберігаються при справі або віддаються на зберігання особі, яка заслуговує на довіру, з зобов'язанням надати вказані речі при першій вимозі органу, що здійснює провадження по справі. Обшук та вилучення оформлюється протоколом.

Якщо обшук був проведений без постанови прокурора чи суду, та протягом 7 днів не було отримано постанови про затвердження слідчої дії, то вилученні речі негайно повертаються особі в якій їх вилучили.

Рішення, які стосуються проведення обшуку чи вилучення у досудовому розслідуванні, приймає прокурор, а у судовому провадженні суд.

Як і у більшості Європейських країн, кримінально-процесуальне законодавство Австрії, загалом, має такі інструменти вилучення майна, як: виїмка, обшук та огляд, які сприймаються як слідчі дії.

Аналізуючи норми австрійського КПК можна дійти висновку, що така категорія як здобуття, збереження доказів, за своєю суттю є аналогічним вилученню.

Застосування таких заходів має місце в тому випадку, коли предмети необхідні в цілях доказування, забезпечення виїмки, конфіскації, або стосуються інших майнових інтересів.

Збереження предметів забезпечує кримінальна поліція за розпорядженням прокуратури. Кримінальна поліція самостійно має право застосовувати ці заходи, якщо предмети відповідно до статті 109 КПК Австрії не перебувають в чиемусь володінні, були викрадені у потерпілого, були виявленні на місці події і використовувались для скоєння злочину, або для цього призначались та не мають значної цінності. Не допускається вилучення предметів, якщо для цілей доказування буде достатньо фотографування, видеозйомка, або копіювання вказаних предметів.

Будь яка особа, якій належить предмет, або майно, що підлягає забезпеченню їх збереження, зобов'язані їх видати на вимогу кримінальної поліції, або забезпечити їх збереження іншим способом. У необхідних випадках може бути проведено обшук особи, або обшук житла.

Виїмка (Beschlagnahme) – це судове рішення про обґрунтованість або продовження застосування заходів по забезпеченню збереження предметів (майна) [3].

Виїмка здійснюється з тих же підстав, що і при забезпеченні збереження предметів, але лише за розпорядженням суду, якщо предмети (майно, цінності) необхідні в подальшому провадженні.

Обшук місць і предметів допускається в тому випадку, якщо на підставі певних фактів можна припустити, що там перебуває особа, підозрювана у скоєнні злочину, або предмети та сліди, що підлягають вилученню та подальшій оцінці.

Обшук здійснюється прокуратурою за дозволом суду, а в невідкладних випадках кримінальною поліцією. Поліцію, як тільки таке стане можливим, зобов'язана повідомити про факт та результати проведення обшуку прокуратуру.

Ще одним способом вилучення майна за законодавством Австрії є огляд. Огляд проводиться кримінальною поліцією. Вид, спосіб і хід проведення огляду заноситься до протоколу [7,с.211].

Досудове розслідування у ФРН проводиться на підставі так званого «вільного доказування». Також має місце і така категорія, або такий етап, як «жорстке доказування», яке має місце під час судового слідства для з'ясування всіх обставин.

Різниця між «вільним доказуванням» та «жорстким доказуванням» полягає в тому, що «вільне доказування» не регулюється законом, та не має чіткої процесуальної форми. Виключенням є ті дії в яких приймає участь слідчий суддя, в тому числі виїмка та обшук, оскільки останні передбачають суттєве обмеження конституційних прав людини.

Поняття та порядок проведення виїмки (Beschlagnahme) зазначений у статтях 94-98 КПК ФРН, та доволі чітко регламентований. Виїмка є гарантуванням збереженості речових доказів для забезпечення провадження у кримінальних справах. Об'єктом виїмки, є будь-який предмет, який використовується для з'ясування обставин справи.

Умовно об'єкти що підлягають виїмці, можуть слугувати доказами по справі та мають бути взяті на збереження, можна поділити на речові докази, які відповідно до КК ФРН підлягають вилученню або конфіскації.

Вилученні предмети передаються на службове зберігання [7,с.152].

Проведення виїмки відбувається на підставі дозволу судді, а в невідкладних випадках може проводитись за дозволом прокуратури та її допоміжними чиновниками.

У випадку, якщо виїмка речей, документів, або іншого майна була проведена без дозволу суду, то вилучене майно повинно в трьохденний термін бути надано суду, для перевірки законності та обґрунтованості вилучення (ст. 98 КПК ФРН) [13].

Згідно законодавства ФРН, обвинувачений має право не видавати предмети, які підлягають виїмці, та не несе за це відповідальність. В ході процедури виїмки, вищезазначеним категоріям громадян, пропонується добровільно видати предмети, які підлягають виїмці, і в разі такої видачі вказаний факт буде розцінюватись як сприяння розслідуванню. В разі відмови видати, то предмети підлягають примусовій виїмці, а особи в яких така процесуальна дія проводиться повинні пасивно перетерпіти її проведення.

Обшук (Durchsuchung) Згідно до статті 102 КПК ФРН у осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального караного діяння, чи у співучасника, може бути проведений обшук житла чи інших приміщень, а також особистий обшук та обшук речей, які їм належать, як з метою виявлення доказів у справі.

У інших осіб обшук допускається лише для вилучення певних предметів і коли є факти, що речі знаходяться у приміщенні, яке підлягає обшуку

Варто зазначити, що за загальним правилом обшук проводиться лише з дозволу суду, в невідкладних випадках дозвіл надає прокуратура, а коли є загроза втрати доказів то і без дозволу суду чи прокуратури (ст. 105 КПК ФРН). Дозвіл на проведення обшуку, може бути отриманий усно, по телефону, телеграфу, чи іншою формою зв'язку.

Також необхідно акцентувати увагу на тому, що німецьке кримінальне процесуальне законодавство не вимагає присутності понять при проведенні обшуку.

Кримінально-процесуальне законодавство Франції, в тому числі і інститут вилучення майна має загальноєвропейські риси. Вилучення речей, документів та іншого майна здійснюється шляхом проведення огляду, обшуку та виїмки в різних їх варіаціях.

Огляд місця події здійснюється поліцейським, після повідомлення прокурора. Він зобов'язаний вжити всіх заходів для збереження виявлених доказів, при наявності вилучити зброю та знаряддя вчинення злочину, чи предмети, які зберегли на собі сліди вчинення злочину.

Обшук житла. Дана слідча дія детально не врегульована КПК Франції. Обшук передбачає обстеження приміщень, як правило приватних, з метою пошуку доказів та ідентифікації злочинця. В зв'язку з цим, якщо приміщення не є приватним, або якщо прокурор, співробітник поліції чи слідчий

суддя не входять в це приміщення [14], не проводять активних дій [15] щодо пошуку таких доказів, процесуальні правила щодо обшуку не застосовуються.

Лише у випадках вчинення тяжких злочинів поліцейські мають право проведення обшуку без дозволу суду та згоди особи. Окрім цих випадків, для проведення обшуку необхідна письмова згода особи, що володіє вказаним помешканням. Однак вимога щодо згоди була дуже обмежена Законом Пербана II, згідно до якого, по тяжким злочинам, суддя на підставі клопотання прокурора, може дати дозвіл на проведення обшуку, без згоди особи. Обшуки не можуть проводитись в нічний час, тобто з 21.00 по 06.00 годин, та повинні проводитись в присутності особи чиє житло обшукується. Окрім цих загальних правил, обшуки регулюються особливими та послаблюючими процедурами.

Особлива процедура застосовується при проведенні обшуку в приміщеннях, які належать особам певних професій (адвокати, лікарі, судові виконавці). Дозвіл видає прокурор та повідомляється президент Колегії адвокатів.

Виїмка. Підлягають будь-які об'єкти, які мають значення для справи (ст. 54 КПК Франції). Вилучення здійснюється в ході обшуку, або коли встановлено. Вилучені об'єкти описуються та поміщаються в безпечне місце для зберігання, де вони опечатуються. Якщо суд в подальшому їх не конфіскує, то вказані речі повертаються власнику, за винятком небезпечних речей, які підлягають знищенню.

Окрім пошуку доказів, виїмка також сприяє конфіскації майна шляхом опечатування об'єктів, які можуть бути в подальшому конфісковані (ст. 131-21 КК Франції). Цей вид виїмки передбачений спеціальним розділом КПК під назвою «Особлива виїмка» (Закон №2010-768 від 9 липня 2010 року)[16].

Законодавство Швейцарії має ряд особливостей, які не притаманні іншим правовим системам. Згідно до ч.1 ст. 139 КПК Швейцарії для встановлення істини приймають докази, які допустимі відповідно закону, тобто, якщо їх отримання не заборонене законом, то вони вважаються дозволеними. Один із параграфів Базельського коментаря до КПК Швейцарії символічно названий «KeinnumerousclaususderBeweismittel» («не є вичерпним перелік доказів»)[18]. Пітт М. пише, що проти закритого переліку висловлюються і Послання Федеральних зборів (згідно п. 1182 «всі мислимі докази придатні, навіть якщо вони не закріплені в процесуальному законі»), і Федеральний суд Швейцарії. В обґрунтування цього наводять доводи про те, що законодавець вважає неможливим передбачити подальші досягнення науково-технічного прогресу[20].

Слідчі дії в Швейцарії розглядаються як основний спосіб отримання доказів. КПК Швейцарії розмежує слідчі дії та інші процесуальні інститути, в тому числі і примусові заходи. Хоча такий розподіл є досить умовним. Так Титул 5, який називається «Примусові заходи», регулює не тільки самі заходи примусу, але й регулює порядок проведення таких слідчих дій, як обшук, обстеження, ДНК-аналіз, кримінальну реєстрацію, взяття зразків почерку та голосу, виїмку та таємне спостереження.

Цікавим є підхід до санкціонування обшуку в приміщенні, в тому числі і житлі, якщо уповноважена особа заперечує проти його проведення. КПК Швейцарії не містить прямої норми, що регулювала вказаний аспект. Однак укладачі Цюріхського коментаря до КПК закликають керуватись загальною нормою про санкціонування слідчих дій. Так відповідно до ст. 198 КПК Швейцарії примусовий захід може бути запропонований з ініціативи прокуратури компетентним судом, а в невідкладних випадках – поліцією [19]. У будь-якому випадку власнику чи іншому володільцю цього приміщення повинні пред'явити наказ про проведення обшуку.

Законодавство Англії є одним із найстаріших у світі, та відзначається значним консерватизмом. В англійській процесуальній доктрині не має чіткого розмежування стадій кримінального процесу[1,с. 47-49]. Досудове розслідування здійснюється переважно поліцією, повноваження якої закріплені у Законі про поліцію і доказування у кримінальних справах 1984 року.

Речовими доказами в Великобританії вважають матеріальні об'єкти, які суд і присяжні можуть сприймати і оцінювати, використовуючи п'ять органів почуттів. Для того, щоб речовий доказ вважався допустимим, необхідно одержати пояснення свідка про спосіб його отримання. Регламентация діяльності поліції під час розслідування злочинів зафіксована в 8-ми зводах по алфавіту (CodeA-H), які є доповненнями до Закону про поліцію та доказування у кримінальних справах 1984 року (ThePoliceandCriminalEvidenceAct 1984). Норми, що регулюють порядок вилучення майна зосередженні в двох зводах:

- (CodeA) встановлює повноваження поліції при зупинці та обшуку осіб, транспортних засобів без здійснення затримання, з обов'язковим фіксуванням зазначених дій;

- (CodeV)встановлює порядок проведення обшуку житлового приміщення, іншого володіння особи, вилучення з нього речей, а також обшуку осіб.

Стаття 1 Закону про поліцію і докази у кримінальній справі встановлює право поліцейських констеблів зупинити і провести обшук особи або транспортного засобу, а також речей, що знаходиться при ньому, якщо є достатні підстави вважати, що під час обшуку будуть виявлені предмети, отриманні внаслідок вчинення злочину, або інші предмети, володіння якими заборонено законом. В разі виявлення поліцією таких предметів вони підлягають вилученню [21].

Проаналізувавши кримінальне процесуальне законодавство Великобританії в цілому, та норми, що регулюють порядок вилучення майна під час розслідування кримінальних справ варто зазначити, що одним із основних засобів вилучення майна є обшук, який поділяється на особистий обшук та обшук житла чи іншого володіння особи.

Законодавство США багато в чому перейняло правові традиції Великобританії, однак, зі своїми особливостями.

Як і в більшості країн світу основними інструментами вилучення майна, яке має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення є обшук, огляд, хоча, із певними особливостями. Судовою практикою була вироблена концепція «у всіх на виду», у відповідності до якої поліцейський може вільно, без обшуку вилучати будь-які докази, які не сховані від сторонніх очей. Вилучення таких предметів, не є обшуком чи оглядом, не виникає питань обґрунтованості таких дій поліції. Поліцейський не може без законної підстави проникнути до житла особи і там виявити докази які його цікавлять, які начебто знаходяться «на виду»[22]. На теперішній час в США отримала розвиток трактовка обшуку як «будь-яке вторгнення державного чиновника в сферу особистого життя громадян» [8 с. 118]. Таке поняття обшуку в значній мірі обмежує можливість поліції по безконтрольному вилученню речових доказів.

Обшук може проводитись, як по заздалегідь виданому ордеру, так і без ордера.

Федеральні правила кримінального процесу сконцентровані в розділі 41 (Главі IX «Додаткові та спеціальні процесуальні дії», які визначають загальні вимоги до отримання ордеру та реалізації обшуку [17].

Відповідно до розділу 41 пункту В «Майно, яке може бути вилучене» ордер на обшук або вилучення може бути виданий на: майно, яке підтверджує факт скоєння злочину; контрабанду, плоди злочину, або речі які знаходяться в іншому злочинному володінні; майно, яке призначене або було чи буде використано в якості знаряддя злочину.

Також передбачена можливість заочного отримання ордеру на обшук. Усталеною є практика, що поліцейський, який здійснює законне затримання може здійснити обшук затриманого з метою:

- 1) усунення небезпеки, яка загрожує посадовій особі та оточуючих;
- 2) попередження спроби втечі затриманого;
- 3) попередження можливої втрати доказів[2, с.70].

Тим самим рішенням було визначено, що обшуку підлягає не тільки затриманий та речі що на ньому, але й простір довкола нього, до якого він має доступ.

Судова практика США також допускає можливість проведення обшуку з дозволу особи. Вказаний вид обшуку може мати місце у випадку дотримання наступних умов:

- згода повинна бути добровільною та реальною;
- згоду має право давати лише належний суб'єкт;
- власник дає згоду на будь-яких умовах (наприклад дозвіл на обшук лише першого поверху)[23].

Результати проведеного аналізу кримінального процесуального законодавства різних країн світу, дозволяє нам зробити наступні висновки.

Не зважаючи на різноманітні правові системи, політичні устрої та історичну спадщину різних країн, у світі сформувалась тенденція до застосування обмеженої кількості способів вилучення речей (майна), як форми збирання доказів. Цими способами вилучення стали такі процесуальні дії, як огляд, виїмка та обшуку. Вказані процесуальні дії містять в собі ряд підвидів, але правова природа їх залишається незмінною. Крім того, в зв'язку з тим, що вказані дії є формою збирання доказів, світове співтовариство відносить їх до слідчих дій.

Вказане твердження підтверджує думку про те, що на даний час у світовому товаристві, в тому числі і європейських країн, існує тенденція щодо зближення змісту і форм багатьох нормативних положень кримінального процесуального права та їх гармонізації[5, с. 139]. Звичайно, потрібно розуміти, що законодавство кожної країни передбачає особливості та відмінності процедури застосування вказаних засобів збирання доказів.

Також варто звернути увагу на появу в законодавствах різних країн (Литва, США, Казахстан, та інші), такого додаткового засобу збирання доказів, як «отримання речей (майна)», який за своєю суттю аналогічний огляду, обшуку, виїмки, однак має не примусовий характер а добровільний. Тобто особа добровільно передає органу, що здійснює розслідування, речі, які на її думку важливі для справи. На нашу думку, це доволі прогресивні норми, та напрямок розвитку інституту вилучення в цілому, що направленні на налагодження взаємодії між правоохоронними органами та суспільством, та розвитком в суспільстві правосвідомості та усвідомлення обов'язку допомоги в боротьбі зі злочинністю.

Аналіз кримінального процесуального законодавства різних країн показує, що у світі відсутні намагання розділити вилучені речі на «законно вилучені» та «тимчасово вилученні», тобто ті, які вилучаються за рішенням суду і ті, які вилучаються за рішенням органу, що веде розслідування, та в подальшому підлягають в підтвердженні законності їх вилучення рішенням судових органів. В жодній з проаналізованих країн такі вимоги відсутні в національному законодавстві. Звичайно, майже у всіх КПК проаналізованих країн існує норма, що дозволяє органу, що веде розслідування, у випадку крайньої необхідності здійснити обшук за власною ініціативою, та вимога, що після закінчення такої дії результати її необхідно надати органу, який санкціонує проведення обшуку (прокуратура, суд). Така вимога є повністю виправдана і відповідає загальносвітовій практиці. Однак, розділення вилучених речей за правомірністю їх вилучення на законні та тимчасові відсутні в законодавствах інших країн, оскільки, як ми розуміємо, законодавчі органи цих країн будь-які вилучені речі сприймають як тимчасові, так як кінцеве рішення щодо вилучених речей приймаються за результатами розгляду справи в кінцевій інстанції.

Ще один висновок, можливо суперечливий, однак на нашу думку важливий. Проаналізовані нами кримінально процесуальні законодавства різних країн, в сфері вилучення майна, вказують, що як би це парадоксально не виглядало, законодавства більш розвинених країн, де дотримання прав і свобод людини є не тільки декларативною нормою, а дійсно дотримуються, є більш «лояльні» до правоохоронних органів. Наприклад в США, можливе вилучення без ордеру, та навіть без процедури обшуку чи виїмки, речі яка знаходиться «на виду», також і в США, і в Німеччині, і в Великобританії доволі гнучкі норми щодо проведення обшуку без відповідної санкції, та й в загалі до процедури вилучення в цілому. І навпаки, в країнах які менш розвинені, як в економічному так і в правовому аспекті, кримінально-процесуальне законодавство перевантажене нормами, які виконують роль запобіжника від можливого порушення прав та законних інтересів людини (Румунія, Молдова, РФ, Казахстан та інші). З нашої точки зору це пояснюється намаганнями законодавців цих країн нівелювати корупційні ризики, поставити правоохоронні органи в рамки, які унеможливають порушення закону. В свою чергу законодавчий «лібералізм» розвинених країн пояснюється на сам перед правовою свідомістю суспільства, яке в цілому негативно ставиться до порушення закону, і правоохоронні органи в свою чергу теж є частиною цього суспільства. Таким чином відпадає необхідність в жорсткій регламентації процесу, оскільки правоохоронні органи і суспільство об'єднанні одною метою. З нашої точки зору це правильний підхід, і потрібно не жорстко регламентувати законодавство, перевантажуючи його вимогами та запобіжниками, а спрямувати зусилля для підвищення правосвідомості суспільства.

References:

1. Gucenko K.F., Golovko L.V., Filimonov B.A (2002) *Ugolovniy process zapadnih gosudarstv* [Criminal process of western countries]. (izd. 2, dop. i ispr.) M. : Zerkalo M, 2002. P. 47-49. (In Russian)
2. Mahov V.N., Peshkov M.A. (1998) *Ugolovniy process SShA (dosudebnaya stadiya). Uchebnoe posobie*. [Criminal process of USA (pretrial investigation) Tutorial]. M.: ZAO «Biznes-shkola «Intel-Sintez». [«BusinessSchool «Intel-Sintez»], 1998. 208p. p.70. (In Russian)
3. *Kriminalno-procesualniy kodeks Avstriyskoy Respubliki. Statya 109* [Criminal Procedure Code of the Austrian Republic. Article 109]. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=149>. (In Russian)
4. *Kurs ugolovnoy processa / A.A. Arutynyan, L.V. Brusnicin, O.L. Vasilevidr.; podred. L.V. Golovko*. [The course of the criminal process]. M.:Statute 2016. (In Russian)
5. *Kuckir G.M. (2014) Mijnarodno-pravoviy dosvid zabezpechennya nedotorkannosti prava vlasnosti pid chas kriminalnogo provadjennya* [International legal experience of ensuring the inviolability of property rights during criminal proceedings]. *Nasheparvo* [Oursright]. 2014. № 7. P.139-145. P.139. (In Ukrainian)
6. Sadova T.V., Smokov S.M (2011) *Obmejennya prav I svobod u kriminalnomu sudochinstvi Ukraini ta derjav anglo-amerikanskoj pravovoy sistemi v konteksti mijnarodnih standartiv: monografiya* [Limitation of the rights and freedoms in the criminal justice system of Ukraine and the states of the Anglo-

American legal system in the context of international standards]. Ivano-Frankivsk, Nadvirna, 2011. 177 p. (In Ukrainian)

7. Lucik V.V., Savchenko V.A., Samarintainshi V.I. (2018) *Suchasniy kriminalniy process krain Evropu: monografiya* [Modern criminal process in Europe: monograph]. Harkiv [Harkiv]: Pravo [Law], 2018. 797 p. (In Ukrainian)

8. U. Berner Recenziy na robotu S.V. Bobotov, I.U. Gihachev. (1997) *Vvedenie v pravovuy sistemuy SShA* [Introduction to the US Legal System]. *Gosudarstvo I parvo* [State and law], 1997, № 10, P. 118 (In Ukrainian)

9. *Ugolovno-procesualniy kodeks Rossiyskoy Federacii ot 18.12.2001 № 174-FZ* [Criminal Procedure Code of the Russian Federation of 12/18/2001 № 174-FZ]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/. (In Russian)

10. *Ugolovno-procesualniy kodeks Respubliki Armeniay ot 01/09/1998 goda №ZR-248* [Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia of September 1, 1998 №ZR-248]. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7460. (In Russian)

11. *Ugolovno-procesualniy kodeks Respubliki Moldova* [Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova] / <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=326970&lang=2>. (In Russian)

12. *Ugolovno-procesualniy kodeks Belorussii* [Criminal Procedure Code of Belarus]. URL: <http://mvd.gov.by/?guid=133823>. (In Russian)

13. *Ugolovno-procesualniy kodeks FRG* [Criminal Procedural Code of Germany]. URL: <https://publishup.uni-potsdam.de/files/6039/sdrs02.pdf>. (In Russian)

14. Cass crim 29 March 1994, Bullcrimno 118 // <https://www.legifrance.gouv.fr>.

15. Cass crim 22 May 2002 // <https://www.legifrance.gouv.fr>.

16. Criminal procedure code of France/: <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/6382/file>

17. Federal Criminal Code and Rules of Criminal Procedure (amendment received to January 6, 1997)

18. Gless S. Art. 139 // Niggli M., Heer M., Wiprächtiger H. Schweizerischen Strafprozessordnung. Jugendstrafprozessordnung. – Basel, 2010. – S. 932.

19. Keller A. Art. 244 // Donatsch A., Hansjakob T., Lieber V. Kommentar zur Schweizerischen Strafprozessordnung (stop). – Zürich, 2010. – S. 1185.

20. Pieth M. Schweizerisches Strafprozessrecht. Basel, 2009. – S. 144.

21. Police and Criminal Evidence Act 1984/: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>

22. Vetter H.J. Criminal Process, Cases, Comment, Questions, 4th ed., with 1987 Supplement, Mineola, The Foundation Press, 1987, 59-60.

23. Weinred L.L. The Law of Criminal Investigation: A Book for Law Enforcement Personnel, Cambridge Ballinger Publ., Co., 1982, XV, p. 111-119

Международные стандарты и опыт зарубежных стран по изъятию имущества в уголовном судопроизводстве

Лисниченко Дмитрий Викторович, e-mail: lisnschenko_dmitriy@ukr.net
Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация: Статья посвящена исследованию уголовного процессуального законодательства различных стран мира с различными правовыми системами в сфере осуществления изъятия имущества при расследовании уголовных преступлений. При исследовании автор пытался определить общемировые тенденции развития института изъятия имущества и возможность внедрения прогрессивных достижений в национальное законодательство.

Ключевые слова: изъятие имущества, обыск, выемка, осмотр, национальное законодательство.

The Concept of Mental Violence

Ganna M. Sobko

Odessa State University of Internal Affairs

Odessa, Ukraine

e-mail: annuta@ukr.net

Abstract: The article contains a legal-psychological analysis of the concepts of mental violence, defines the theoretical foundations and suggests additions to the existing definitions. The study yielded a number of new data on the signs of psychological violence and the mechanisms of formation of these signs based on the knowledge gained, and the article discusses the scientific points of view of various eminent scientists, both domestic and post-Soviet scientists, regarding the concept of mental violence. From the considered views, the most important signs are highlighted and the definition of mental violence is proposed.

Keywords: mental violence, violence, mental coercion

Утвердження й забезпечення прав і свобод людини проголошене в Україні основним обов'язком держави, а людина – її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвищою соціальною цінністю нашого суспільства (ст. 3 Конституції України). Практичне втілення цих приписів у реальність неможливе без ефективної протидії злочинності, тому потребує правотворчості та правозастосування, відповідного нагальним соціальним потребам. Це визначає необхідність врахування досягнень не лише правових наук, але й інших галузей знання, в тому числі – юридико-психологічного, оскільки правове регулювання цілеспрямовано впливає на поведінку особи, яка відображає дійсність і реалізує в своїй поведінці систему цінностей, засвоєних у процесі соціалізації.

Поряд із цим, проведення правової реформи в Україні спричинило ведення в сферу правозастосовчої діяльності великого обсягу нових гуманістично орієнтованих категорій і понять, що потребують осмислення з позицій системного підходу, зокрема, з використанням положень юридичної психології. Становлення практики застосування закону України про кримінальну відповідальність вимагає психологічного аналізу чинних кримінально-правових норм та інститутів, визначення психологічних закономірностей правового опосередкування поведінки особи на рівні концепції психологічно обґрунтованої правозастосовчої бази. Це завдання є не менш важливим, а в часі – першочерговим.

Починати систематичний аналіз поняття психічного насильства необхідно саме з положень юридичної психології. А саме з дослідників психологічної науки таких як: О.Г. Асмолов, М.І. Бобнева, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, В.С. Медведєв, О.М. Морозов, В.М. Синьов, В.В.Рибалка, В.О. Татенко, С.І. Яковенко та ін., які займалися розробленням цього питання.

Крім того, питання психічного насильства докладно обґрунтовано представниками юридичної науки : Ю. М. Антонян, М.І. Бажанов, Р.А. Базаров, Ю.В. Баулін, П.С. Берзін, Є.А. Гамаюнова, В.К. Гришук, В.Г.Громов, О.М. Гумін, С.О. Гуртовенко, Ф.Б. Гребьонкін, А.І. Долгова, Є.Г. Веселов, В.П. Ємельянов, А.П. Закалюк, В.Г. Зарипов, А.Ф. Зелінський, А.О. Йосипів, О.О. Кваша, В.В. Козлов, Я.Ю. Кондратьєв, В.О. Коновалова, О.М. Костенко, М.В. Костицький, В.М. Кудрявцев, С.А. Тарарухін, М.В. Костицький, О.І. Коростильов, П.П. Михайленко, В.О. Навроцький, Ю.Є. Пудовочкін, С.В. Расторопова, С.Н. Табакової, А.А. Тер-Акопов, Р.А. Сабітов, О.Д. Чернявський, Н.П. Шевченко та ін.

Необхідності використання психологічних знань у протидії психічному насильству на законодавчому і правозастосовчому рівнях у науковій літературі наголошувалися неодноразово, але переважно йшлося про постановку проблеми, а не про її реалізацію. Зазначене зумовлює актуальність обраної тематики.

Перші витоки поняття насильства, були запропоновані такими науковцями як: М.С. Таганцев, І.Я.Фойницький та М.Д. Шаргородский - і мали виключно ознаки фізичного насильства.

М.С. Таганцев у коментарі до статті Кримінального укладення 1903 р.: «До насильства слід відносити ті посягання на тілесну недоторканість, які не залишають за собою ніяких постійних видозмін в організмі потерпілого, заподіюють швидкоплинний біль або навіть просте неприємне фізичне відчуття» [1, С.168].

І.Я.Фойницький визначав, що «насильство слід визначати як умисне протизаконне застосування фізичної сили, що не переходить в інше злочинне діяння, проти особи потерпілого» [2, С.222].

М. Д. Шаргородский вважав, що насильством є умисна дія на тілесну недоторканість людини, що не спричинило ушкоджень здоров'ю, але заподіяло фізичний біль, спричинення різного роду психічних страждань будь-якими діями, при яких фізичний біль відсутній, не є насильством над особою [3, С.68].

На наш погляд, ці визначення не охоплювали всю різноманітність поняття насильства, проте слід зауважити, що кожне з них мало позитивні моменти.

Наступним кроком в еволюції поняття «насильство» є погляди науковців, які вважали, що психічного насильства не існує, як окремого поняття, і приймали його лише в межах фізичного насильства, такими є: О. В. Старков, В.О. Навроцький та Л. Д. Гаухман.

Так, Л. Д. Гаухман стверджував, що в законі під терміном «насильство» мається на увазі тільки фізичне насильство. Якщо ж передбачається відповідальність за погрозу застосування насильства, то це спеціально обмовляється в диспозиції кримінально-правової норми [4, С.97].

З ним погоджується В.О. Навроцький, що у тих випадках, коли законодавець вважає за необхідне криміналізувати психічний вплив, він прямо вказує на це у диспозиціях статей Особливої частини КК [5, С.153].

О. В. Старков пропонує наступне визначення: «Насильство - це реальне або потенційне спричинення фізичної шкоди, під якою розуміється порушення анатомо-фізіологічної цілісності людини» [6, С.35].

В.Г. Зарипов вважає, термін «психічне насильство» не тотожний (або не є - синонімом) терміну «психічний примус». Він вважає, що насильство - може бути тільки фізичним. Виділяючи в примусі психологічний аспект - доцільно говорити про психічний вплив, а не про насильство [7, С. 56].

Іншої точки зору дотримуються Ю. М. Антонян, О.М. Гумін, Р.Д. Сабіров, Л.В. Сердюка, що є протилежною попередній.

Ю. М. Антонян вважає, що насильство - це фізичний або психічний вплив на когось, нанесення йому шкоди заради власних інтересів, або такий же вплив, при якому можливе нанесення шкоди ігнорується [8, С. 3].

О.М. Гумін під кримінальним насильством розуміє «умисне діяння фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування, що завдає особі моральну шкоду, шкоду її фізичному чи психічному здоров'ю, або економічним інтересам, за вчинення якого передбачена кримінальна відповідальність» [9, С. 48].

Р.Д.Сабіров вважає, що «насильство - це умисний вплив на іншу особу, шляхом використання фізичної сили людей або тварин, а також технічних засобів, вражаючих чинників і властивостей предметів матеріального світу, або різних явищ природи всупереч або поза волею особи, що піддається такому впливу, для порушення її тілесної недоторканості, анатомічної цілісності або нормального функціонування якогось органу, або погроза здійснення подібних дій» [10, С. 26].

«Насильство - це зовнішній, з боку інших осіб, винний і суспільно небезпечний вплив на людину, здійснюваний всупереч її волі і здатний заподіяти їй органічні, фізіологічні або психічні травми або обмежити свободу її волевиявлення або дії» - Л.В. Сердюка [11, С. 127].

Наступні науковці, відрізняють психічне насильство від фізичного і дають йому окреме визначення.

Такі науковці, як В. В. Козлов, мають протилежне бачення, в якому заперечують проти виключення психічних факторів з числа способів впливу на людину, які можуть спричинити тілесні ушкодження. Він вважає, що дію цих факторів можна порівняти з тілесними ушкодженнями, якщо саме ця дія має насильницький характер, встановлений судовими або слідчими органами [12, С. 56].

Є.Г. Веселов запропонував визначення, при якому психічне насильство – це будь-який цілеспрямований деструктивний вплив на психіку особи [13, С. 102].

О.І. Коростильов наголошує на тому, що при погрозі може мати місце вплив на психіку окремої особи, групи осіб, суспільства в цілому [14, С. 6].

Р.А. Сабітов вважає, що на відміну від психічного насильства і примусу, при обмані не придушується воля потерпілого, обман ніколи не ставить потерпілого у безпомічний стан (не позбавляє потерпілого можливості протистояти злочинцю), обман не містить інформації про наміри завдати шкоди інтересам особи, яку вводять в оману, обман не характеризується нападом; обман при допиті, на відміну від насильства, не пов'язаний із завданням страждань потерпілому [15, С. 28].

А.А Тер-Акопов вмістив в поняття «психічне насильство» загрозу, обман, а також стан, який виникає в результаті психофізичного та психотехнічного впливу, - стан керованої (гіпнотичної) і заміщеної (зомбованої) свідомості [16, С. 56].

Ю.Є. Пудовочкін поділяє психічне насильство на два види:

1) психічне насильство, пов'язане з розладом здоров'я;

2) психічне насильство, не пов'язане з психічним розладом здоров'я, але покликане змінити поведінку потерпілого [17, С. 88].

Проте А.А. Тер-Акопов та Ю.Є. Пудовочкін відносять обман до психічного насильства [18,19 С. 90, С 15].

Є сенс погодитися з думкою тих фахівців, які відносять обман до психічного насильства, тому що обман вчинюється всупереч волі людини, а саме, – проти її бажання. Наприклад, шахрайство ст. 190 КК України. На користь цьому є приклад психологічного тиску при шахрайстві у судовій практиці Апеляційного суду Хмельницької області від 22 серпня 2006 року у справі № 11 - 551/2006 року, де зазначалось, що обман є психологічним тиском [20].

В.Г. Громов зазначає, що дача одурманюючих речовин є психічним насильством, якщо вона спрямована на тимчасову нейтралізацію свідомості, а не на завдання шкоди здоров'ю [21, С. 144].

Н.П. Шевченко виділяє такі види психічного насильства як: пов'язане із психічним розладом здоров'я та не пов'язане з ним [22, С. 145].

Р.А. Базаров відносить до психічного насильства різного роду погрози, поділяючи їх на погрози застосування насильства та інші погрози: погрози застосування фізичного насильства до близьких потерпілого, погрози пошкодженням чи знищенням майна [23, С. 32-33].

На думку С.В. Расторопова і С.Н. Табакової під психічним насильством слід розуміти протиправний вплив на психіку людини за допомогою психічних чинників зовнішнього середовища з метою придушення і підкорення її волі для досягнення злочинного результату. До психічних чинників зовнішньої середовища автори відносять: погрози, завдання фізичної, матеріальної, моральної шкоди, застосування звукових високочастотних генераторів, гіпнозу, ефекту „зомбі”, використання техніки градуйованого психологічного впливу (тобто зіткнення із подразниками, що викликають тривогу), граматичних, стилістичних і логічних засобів подання матеріалу [24, С. 36-37].

Ф.Б. Гребьонкін вказує, що під психічним насильством слід розуміти вплив інформаційного характеру на психіку людини різними способами, які викликають у неї емоції страху або гіпнотичний стан, що придушує її волю і обмежує здатність до вільного самовираження [25, С. 22].

В.Г. Громов та Є.А. Гамаюнова, узагальнюючи погляди Л.В. Сердюка, а також В.В. Іванової, вказують, що психічне насильство – це умисний вплив на людину чи на групу людей з боку інших осіб, який вчиняється проти чи повз волі потерпілого і може завдати йому фізичну чи психічну травму, а також обмежити свободу його волевиявлення чи дій [26, С. 10].

Так само вважають і Л.В. Сердюк, О.Д. Чернявський та В.Г. Громов, які вказують, що психічне насильство може мати місце як проти, так і повз волі потерпілого.

О.Д. Чернявський вважає, що психічне насильство – це умисний суспільно небезпечний протиправний вплив на психіку, і відповідно, поведінку іншої особи, який вчинений повз чи проти її волі в цілях придушення свободи волевиявлення і (або) завдання психічної травми [27, С. 10].

В.Г. Громов вказує, що психічне насильство – це умисний вплив з боку інших осіб на психіку людини чи групи людей, який здійснюється проти чи повз її волі, здатний придушити свободу волевиявлення, завдати психічну чи фізіологічну травму [28, С. 146].

С.І. Табакова дотримується тієї ж точки зору що і Л.В. Сердюка, О.Д. Чернявський та В.Г. Громова, вказуючи, що психічне насильство – це умисний неправомірний інформаційний вплив на психіку людини за допомогою психічних чинників зовнішнього середовища, яке здійснюється як відкрито, так і таємно з використанням обману чи довірчого ставлення з метою викликати несприятливі психічні процеси в організмі потерпілого чи придушити і підкорити його волю для досягнення злочинного результату [29, С. 173].

Н. Іванцова пише: «Під психічним насильством розумію протиправний умисний вплив, спрямований на психіку іншої людини проти чи повз її свідомості та волі, який завдав їй суттєву шкоду чи створив небезпеку [30, С. 527].

О.М. Храмцов визначив психічне насильство, як суспільно небезпечний, протиправний вплив на психіку іншої особи або групи осіб, який здійснюється з негативістських або інструментальних мотивів в інформаційній формі всупереч або поза волею цих осіб, впливає на свободу їх волевиявлення або спричиняє психічну або фізіологічну травму [31, С. 133]. Таке визначення поняття психічного насильства охоплює, на його погляд, найбільш важливі ознаки психічного насильства і дає можливість саме з цих позицій оцінювати ознаки окремих його проявів (погроза, примушування тощо) та проводити їх відповідну кваліфікацію.

Проаналізувавши визначення поняття «психічного насильства» різних авторів, можна зробити висновок, що кожна точка зору має право на існування і має дуже велику кількість цікавих пропозицій, проте, цілком слушною є позиція наступних науковців: Ф.Б. Гребьонкіна, О.Д. Чернявського, С.І. Табакова, Л.В. Сердюка, В.Г. Громова та О.М. Храмцова.

Спираючись на вищенаведене, пропонуємо наступне визначення поняття психічного насильства як кримінально-правової категорії: «психічне насильство – це передбачена КК протиправна умисна інформаційна дія спрямована на психіку іншої особи з метою придушування, підкорювання волі та здатності на вільне самовираження, яке спрямовано на тимчасову нейтралізацію свідомості, шляхом погрози, застосування фізичного насильства до потерпілої особи або до близьких родичів, погрози пошкодженням чи знищенням майна, примусу, примушування, тероризування, впливу гіпнозу, обману чи довірчого ставлення, що завдало або могло завдати шкоду здоров'ю, порушенню її особистої недоторканості, емоційному стану, соціальним, економічної або політичним інтересам, а також заподіяти психічні травми потерпілої особі».

У запропонованому визначенні є спроба зробити розподіл між способами вчинення психічного насильства, метою його вчинення та наслідками психічного насильства.

Вважаємо, що запропоноване визначення поняття психічного насильства не є ідеальним, це лише чергова спроба вказати на головні ознаки цієї протиправної дії. Але безперечним є той факт, що психічне насильство слід визнавати самостійною кримінально-правовою категорією. У подальшому особливої уваги потребує дослідження конкретних ознак та видів психічного насильства.

References:

1. Tagantsev N.S. (1904) Criminal Imprisonment of March 22, 1903. St. Petersburg, 1904. 1122 p. (In Russian)
2. Foinitsky I.Ya. (1901) Personal and property offenses. Criminal Law Course: Part is special. 4th ed. St. Petersburg, 1901. 430 p. (In Russian)
3. Shargorodsky M.D. (1953) Responsibility for crimes against personality. L.: Publishing house of Leningrad University, 1953. 108 p. (In Russian)
4. Gauchman L.D. (1974) Violence as a means of committing crimes. M.: Yurid. Lit., 1974. 167 pp. (In Russian)
5. Navrotsky V.O. (2007) Violence under the Criminal Law of Ukraine / Vyacheslav Oleksandrovich Navrotsky. - Lviv State Institute of New Technologies and Control named by V. Chornovil. Collection of scientific works [Text] / for collections. edit : O. I. Sushinsky. Lviv: LDINTU, 200 p. (Laws). Whip 2/2007. - 2007. - pp. 149-167. (In Ukrainian)
6. Starkov O.V. (1992) Domestic violent crime (causality, group prevention, punishment). Ryazan, 1992. 145 p. (In Russian)
7. Zaripov V.G. (2006) The definition of the concept of "coercion" in modern criminal law. *Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*. № 7, 2006. 145 p. (In Russian)
8. Antonyan Yu.M. Grishko A.Ya. (2004) Contemporary Russian Violent Crime. *Violent Crime: New Threats: Sat. scientific*. Ryazan; M., 2004. p.3. (In Russian)
9. Gumin O.M. (2009) Criminal-Violent Contradiction to Person. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 2009. 360 p. (In Ukrainian)
10. Sergeevsky ND (1908) Russian criminal law. Part of the general: Handbook for lectures. -7th ed. -S.-Petersburg: Printing house by MM Stasyulevich, 1908. 385 p. (In Russian)
11. Serdyuk L.V. (2002) Violence: Criminological and Criminal Investigation. M.: Yurlitinform, 2002. 384 pp. (In Russian)

12. Kozlov V.V. (1976) Forensic-medical-diagnostic and diagnostic tests for lesions. Saratov: Saratov. Untitled, 1976. 206 pp. (In Russian)
13. Veselov E.G. (2002) Physical and psychological induction of a crime that excludes the crime of deeds: Dis. ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.08. Krasnodar, 2002. 201 p. (In Russian)
14. Korostilov O.I. (2001) Criminal-legal characteristic of the threat: Author's abstract. dis ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.08. Stavropol, 2001. 25 p. (In Russian)
15. Sabitov R.A. (1980) Deception as a means of improving offenses: Study. way. Omsk: Ministry of Internal Affairs of the USSR. Omsk High School of Police. Research and Editorial-Publishing Department, 1980. 79 p. (In Russian)
16. Ter-Akopov A.A. (1993) On the legal aspects of mental activity and psychological security of a person. *State and Law*. 1993. № 4. p. 93. (In Ukrainian)
17. Pudovodchikin Yu.E. (2000) General-legal struggle with the involvement of minors in committing anti-social actions: problems of qualification and prevention. Stavropol, 2000. P. 77. (In Russian)
18. Ter-Akopov AA (1993) On the legal aspects of psychicactivity and psychological safety of a human being. *State and Law*. 1993. No. 4. P. 88-97(In Russian)
19. Pudovochkin Yu.E. (1999) Involvement of a minor in committing anti-social actions: criminal-law and criminological aspects: Author's abstract. dis ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.08. Krasnodar, 1999. 21 p. (In Russian)
20. Decree of the Chamber of Criminal Cases of the Court of Appeal of Khmelnytskyi region dated August 22, 2006 in case number 11 - 551/2006 year. -[Http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f? P = 204: 2: 1241990828184289 :: NO :: P2_DC_ID: 10000231053.](http://www.reyestr.court.gov.ua/pls/apex/f? P = 204: 2: 1241990828184289 :: NO :: P2_DC_ID: 10000231053.) (In Ukrainian)
21. Gromov VG (2003) Some issues of violence against the personality. *Criminally-legal-humanitarian and eeoptimization: A scientific and practical conference devoted to the memory of the professor A.N. Krasikova, Ministry of Education of the Russian Federation20 - March 21, 2003 / Ed. B.T. Razgildiev Saratov: Izot Saratov. monarchy Law Academy, 2003. P. 142-147. (In Russian)*
22. Shevchenko N.P. (2003) Criminal responsibility for the involvement of a minor in the commission of a crime: Dis. ... Cand. legal Sciences: 12.00.08. Stavropol, 2003. P.145. (In Russian)
23. Bazarov R.A. (1996) Juvenile offenders: criminal violence, measures of resistance. Yekaterinburg, EVSH Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation, 1996. 282 p. (In Russian)
24. Bazarov R.A. Juvenile offenders: criminal violence, measures of resistance. - Yekaterinburg, EVSH Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation, 1996. - 282 p. (In Russian)
25. Grebenkin F. B. (2004) Criminally-legal awareness of the psychological violence in crimes against property: Author's abstract. dis ... Candidate lawyer Sciences: 12.00.08. - M., 2004. - 26 p. - [http://www.lawportal.ru/book/book.asp?bookID=1151662;http://lawportal.ru/script/cntSource.asp?cntID=100056445.](http://www.lawportal.ru/book/book.asp?bookID=1151662;http://lawportal.ru/script/cntSource.asp?cntID=100056445)
26. Gromov VG, Gamayunova EA (2003) Some types of classifications of violence // Society; Culture; Crime: Interuniversity Compilation of Scientific Work. Ed. Col. V.G. Thunders (ed.) And others. 5. - Saratov: Izot Saratov. Un-a, 2003. - P. 7-14. (In Russian)
27. Chernyavsky A.D. (1991) Psychic violence when committing mercenary crimes: criminal law and criminological problems: author. dis. ... Cand. legal Sciences: 12.00.08. M., 1991. p.10.
28. Gromov V.G. (2003) Some issues of violence against the personality. *Criminally-legal-humanitarian and eeoptimization: A scientific and practical conference devoted to the memory of the professor A.N. Krasikova, Ministry of Education of the Russian Federation. Saratov monarchy Academy of Law, March 20 - 21, 2003 / Ed. B.T. Razgildiev Saratov: Izot Saratov. monarchy Law Academy, 2003. P. 142-147. (In Russian)*
29. Tabakova S.N. Psychic Ease. *Actual Problems of Criminal Law in New Years of the Year: Mater. Interuniversity. scientific practice. seminar dedicated 100th birthday of Professor M.D. Shargorodsky - Ryazan, Ministry of Justice of the Russian Federation. Academy of Law and Management, April 24, 2004 Ed. count: A.Ya. Grishko (ed.) And others. Ryazan: Academy of Law and Administration of the Ministry of Justice of the Russian Federation, 2004. P. 172-177. (In Russian)*
30. Ivantsova N. (2004) Basic principles of the concept of socially dangerous violence in criminal law. *Criminal law*. 2004. No. 4. P.26-28. (In Ukrainian)
31. Khramtsov O.M. (2006) Psychological violence in criminal law: understanding and signs. *NUVS Visnyk, VIP.34, 2006, P.130-134. (In Ukrainian)*

Понятие психического насилия

Собко Анна Николаевна, e-mail: annuta@ukr.net

Одесский государственный университет внутренних дел, г. Одесса, Украина

Аннотация: в статье проведен юридико-психологический анализ понятий психического насилия, определены теоретические основы и предложены дополнения к существующим определениям. Проведенное исследование позволило получить ряд новых данных о признаках психологического насилия и механизмах формирования этих признаков на основе полученных знаний, а также в статье рассматриваются научные точки зрения различных выдающихся ученых, как отечественных, так и ученых постсоветского пространства, относительно понятия психического насилия. Из рассмотренных взглядов выделены важнейшие признаки и предложено определение психического насилия.

Ключевые слова: психическое насилие, насилие, психическое принуждение

Theoretical foundations of the formation of forensic methods of investigation of crimes in the sphere of housing and communal services

Sergey A. Zhurba

Institute of Law of prince Volodymyr the Great
Interregional Academy of Personnel Management
e-mail: kozachenko.ai@gmail.com

Abstract: The article analyzes the theoretical positions and principles of the construction of a forensic methodology for investigating certain types of crimes, on the basis of which, in the structure of forensic methods of investigation of crimes in the sphere of housing and communal services, the following elements are distinguished: a method of preparation, execution and concealment of crimes; the circumstances of the crime; the subject of a criminal offense; information about persons who committed crimes, criminal groups and the person (s) of the victim (victims); trace picture of the crime. It was stated that the knowledge of the regular relationships between these elements (causal, informational, spatial and temporal) contributes to the successful solving of tasks at all stages of investigation and specification of the applied forensic techniques and means.

Keywords: the method of investigation of crimes, crimes in the sphere of housing and communal services, investigation of crime, forensic characteristic, forensic method.

Житлово-комунальне господарство займає основне місце у системі національного господарства та являє собою складну систему діяльності підприємств, організацій, служб і господарств по забезпеченню життєдіяльності країни та обслуговування населення (далі – ЖКГ). Розпочаті перетворення у даній сфері призвели як до позитивних (поступове зниження бюджетних коштів на обслуговування сфери, створення передумови до її ринкової економіки та ін.), так і до негативних результатів (відсутність ефективних економічних відносин між діючими у сфері ЖКГ компаніями, загостренням криміногенної обстановки в ній тощо).

Протягом останніх років в Україні, все частіше спостерігаються випадки вчинення злочинів, предметами яких виступають об'єкти житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ). Небезпека таких деліктів та необхідність ним протидіяти не викликає сумнівів, оскільки утворенні наслідки протиправної діяльності не тільки завдають великої матеріальної шкоди державі, але й в окремих ситуаціях несуть в собі загрозу життю і здоров'ю пересічних громадян [1, с. 758].

Кримінальний кодекс України у 2011 році був доповнений ст. 270-1 «Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства». Законодавець помістив її у Розділ IX «Злочини проти громадської безпеки» та керуючись логікою, родовим об'єктом розглядуваного злочину є громадська безпека, що ускладнює кваліфікацію по ній протиправного діяння в практичній діяльності. Проте введенню в КК України зазначеної норми передувала певна нормотворча процедура. Так, ще 21 вересня 2010 р. постановою Верховної Ради України [2] за основу був прийнятий законопроект, внесений Кабінетом Міністрів України, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення в житлово-комунальному господарстві», яким передбачалося доповнення КК України ст. 194-2 «Умисне пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства».

Загострення криміногенної обстановки призвело, зокрема, до збільшення розкрадань, зловживань з боку осіб, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції у сфері ЖКГ. Злочинці стали активно пристосовуватися до нової системи функціонування ЖКГ і форм контролю за її діяльністю. Розкрадання коштів, товарно-матеріальних цінностей вийшли на перший план. Розширилися можливості злочинного збагачення. Виникли нові та видозмінилися колишні способи розкрадань, відповідальність за які передбачена ст. 191 КК України, як розкрадання чужого майна ввіреного винному шляхом присвоєння або розтрати, а так само вчинене особою з використанням свого службового становища (ст. 364 КК України). Викликають занепокоєння і злочини, пов'язані з нецільовим використанням бюджетних коштів, здійсненням видатків бюджету чи наданням кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням

(ст. 210 КК України), зловживанням повноваженнями (ст. 365-2 КК України), службовою недбалістю (ст. 367 КК України) [3]. Ці склади злочинів, з точки зору науки криміналістики, спрямовані на розроблення ефективних технічних засобів, тактичних прийомів та методики розслідування. Їх об'єднують механізми та способи розкрадань, особливо пов'язані з використанням бухгалтерських документів існуючими правилами обліку й звітності, до яких пристосовуються злочинці.

Сьогодні кримінальні правопорушення, торкаються буквально усіх галузей економіки, у тому числі й сфери ЖКГ, що покликана забезпечувати нормальне функціонування життєдіяльності суспільства та держави. У зв'язку з її тривалим реформуванням, що проходить в умовах нестабільності, як у суспільстві, так і у сфері економіки, почало спостерігатися зростання розкрадань, вчинених особами, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції в управліннях, комітетах, на підприємствах або організаціях у сфері ЖКГ (на 23%). Аналіз криміногенної обстановки засвідчує, що за останні роки кількість злочинів у житлово-комунальній сфері залишається стабільно високою з тенденцією до щорічного зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких злочинів, а також розмірів заподіяної ними шкоди (у 2015 р. зареєстровано 2,8 тис. злочинів, у 2016 – 3,2 тис., у 2017 – 3,0 тис., у 2018 – 3,5 тис.) [4; 5]. Серед виявлених правоохоронними органами кримінальних правопорушень переважають злочини проти власності (75,5%), у тому числі вчинені шляхом привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (39,9 %), обману та зловживання довірою (12,2 %), а також порушення правил безпеки під час виконання житлово-комунальних робіт (8,0 %).

Згідно з офіційною статистикою, загалом по країні та в розрізі регіонів притягнення винуватих осіб до кримінальної відповідальності за злочини у сфері ЖКГ все ще не може вважатись достатньо ефективним (упродовж 2015–2018 років у провадженні органів досудового розслідування перебувало 4 тис. кримінальних правопорушень цієї категорії, у яких вручено повідомлення про підозру – 1,2 тис., а направлено до суду з обвинувальним актом – лише 744). Через відсутність скоординованої державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, досвід правоохоронних органів і судову практику щодо розслідування та розгляду таких діянь не узагальнено. На ситуацію впливає й застарілість існуючих криміналістичних методик, які не адаптовані до правових і соціально-економічних умов перехідного періоду, суттєво оновленого кримінального процесуального законодавства та організаційних змін у системі органів кримінальної юстиції.

Водночас статистичні дані не відображають латентної складової правопорушень. Характерним для житлово-комунальної галузі є кваліфіковане приховування злочинцями слідів та ознак кримінально караних діянь шляхом використання мережі різних господарюючих суб'єктів недержавного сектору, що займаються житлово-комунальним бізнесом, підроблення проектно-кошторисної, реєстраційної та дозвільної документації, ігнорування житлово-комунальних норм і правил безпеки, неправомірного доступу до інформації в автоматизованих телекомунікаційних мережах, застосування удосконалених технологій відмивання злочинних доходів, що значно ускладнює своєчасне виявлення та документування ознак злочинів і викриття винуватих осіб.

У той же час, наука криміналістика своїми рекомендаціями повинна надати допомогу правоохоронним органам у практичній діяльності щодо виявлення способів та механізмів вчинення злочинів у цій сфері, вивчення особи розкрадачів та розробці техніки, тактики й методики їх досудового розслідування та судового розгляду.

На сучасному етапі дана наука продовжує забезпечувати діяльність співробітників правоохоронних органів сучасними технічними, тактичними і методичними засобами, прийомами і методами, спрямованими на вирішення завдань кримінального судочинства, що багато в чому залежить від рівня розробки криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів [6, с. 12].

Певні сучасні досягнення у галузі розробок методик розслідування окремих видів злочинів не означають, що всі тактико-методичні проблеми, які супроводжують розслідування та запобігання злочинам вирішені. Є спірні точки зору ряду вчених з багатьох положень методики розслідування, пов'язані з предметом, змістом та принципами її побудови, які прямо або побічно впливають на розробку приватних методик. Тим часом, чітке розуміння сутності, структури, змісту і принципів побудови криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів вкрай необхідно для ефективного використання таких знань у процесі розробки нових приватних криміналістичних методик розслідування злочинів до якої слід віднести методику розслідування злочинів у сфері ЖКГ.

В останні роки дослідники все більшу увагу стали приділяти теоретичній розробці методик, пов'язаних з розслідуванням окремих видів злочинів. З усього різноманіття сучасних висловлювань з цих питань заслуговують обговорення, на наш погляд, такі точки зору.

В. П. Бахін пропонує виділити загальний метод розслідування злочинів, який має загальне значення для розробки методик усіх видів [7]. В. І. Белецький пише про необхідність розробки базової методики розслідування злочинів як універсальної теоретичної основи для формування методик розслідування окремих видів злочинів, що також схоже на ідею загального методу розслідування [8]. Подібну ідею формування базової методики розслідування злочинів запропонували В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, визначивши її як систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо розслідування декількох видів злочинів, об'єднаних в єдиний предмет вивчення з урахуванням кримінально-правових та криміналістичних передумов [9, с. 33].

У наведених дослідженнях автори, на наш погляд, намагаються створити різні варіанти загального методу розслідування злочинів, що спірно. Аналізуючи їх точки зору, приходимо до висновку, що загальний метод розслідування або базова методика, не має практичної перспективи через свою спільність рекомендацій з розслідування злочинів, бо якщо вони мають загальний характер, то щодо розслідування конкретних видів злочинів буде незрозуміло як застосовувати слідчому дану методику, наприклад, щодо розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ.

На думку М. П. Яблокова, у криміналістичній методиці на протязі багатьох років ведеться розробка комплексних методик розслідування, що містять рекомендації з розслідування двох та більше однорідних видів злочинів (наприклад, методика розслідування підпалів та злочинних порушень правил пожежної безпеки тощо) [10, с. 174]. Важливо виходити з усталеного принципу побудови криміналістичної методики про те, що будь-який вчинений злочин за своєю природою індивідуальний акт злочинної поведінки, як і індивідуальні його методи розслідування, що визначаються слідчою ситуацією у кримінальному провадженні.

Перспективи мають, на наш погляд, дослідження за видовою методикою розслідування. Так, В. Є. Корноухов зазначає, що видова методика – це, обумовлена суперечливим ставленням вихідних ситуацій розслідування з комплексним характером предмета доказування, система тактичних завдань і операцій, спрямована на формування системи доказів з метою обґрунтування наявності (відсутності) одного зі складів злочину, передбаченого комплексним характером предмета доказування [11, с. 54]. У даному визначенні, на наш погляд, автор, мабуть, відображає системний характер видової методики, виділяє загальні та приватні ознаки, важливі, по-перше, для формування системи доказів, по-друге, для обґрунтування наявності (відсутності) одного з складів злочину.

Аналіз вищенаведених позицій щодо методики розслідування окремих видів злочинів, дозволяє прийти до висновку, що, по-перше, в даний час проглядається тенденція подальшого розвитку теоретичної основи методики розслідування злочинів; по-друге, подальше поглиблене дослідження проблем, і шляхів розвитку криміналістичної методики необхідно продовжити для розроблення найбільш ефективних засобів і методів розслідування злочинів, і впровадження у практику таких розробок у формі нових приватних методик розслідування конкретних видів злочинів. Наприклад, розробку методики розслідування злочинів у сфері ЖКГ.

Побудова науково обґрунтованої методики розслідування злочинів у сфері ЖКГ визначається принципами, покладеними в її основу, загальними положеннями. У криміналістичній літературі принципи побудови методики розслідування злочинів розглядаються різними вченими-криміналістами по-різному, що не виключає їх теоретичної та практичної значущості.

Так, А. М. Васильєв позначив вісім загальних положень (принципів) побудови методики [12, с. 16-19]. До них він відніс: найсуворіше дотримання вимог законності; кримінально-правову та криміналістичну характеристику злочинів; швидкість та повноту розслідування; порушення кримінальної справи; обставини, що підлягають встановленню; проведення первинних слідчих дій; планування та побудова слідчих версій; поєднання слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; використання допомоги громадськості. М. А. Селіванов виділив дев'ять відомих загальних положень (принципів) методики [13, с. 61–64]. Однак усі автори визначають положення методики або як загальні положення методики розслідування практичної спрямованості, або як загальні умови провадження досудового розслідування.

З огляду на їх підхід, досить влучно розкрив сутність побудови криміналістичної методики А. М. Колесніченко, виділивши в них принципи науки, тобто принципи, що відносяться до розробки загальних положень методики розслідування як розділу криміналістики, і принципи практичної діяльності, тобто принципи, які стосуються побудови методики розслідування конкретного злочину [14]. У його точці зору, на нашу думку, обґрунтовано виділені два важливих положення: по-перше, принципи, що визначають науковий напрямок розвитку криміналістичної методики; по-друге,

принципи, що визначають практичне спрямування сучасних уявлень та знань про методику розслідування злочинів різних видів.

Стосовно до побудови окремої криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері ЖКГ доцільно виділити наступні її положення (принципи):

а) на основі системно-діяльнісного підходу потребують вивчення закономірності, з одного боку, кримінальної діяльності осіб у сфері ЖКГ з підготовки, вчинення та приховування злочинів, а з іншого – діяльність правоохоронних органів по розслідуванню даного виду злочинів та судового розгляду по здійсненню правосуддя. Така діяльність повинна відповідати: по-перше, вимогам законності, по-друге, повноті розслідування, по-третє, викриттям усіх осіб, які брали участь у вчиненні та приховуванні злочинів у сфері ЖКГ, по-четверте, відшкодування завданих матеріальних збитків;

б) розробка системи знань у сфері ЖКГ про особливості: способу та механізму вчинення злочинів у цій сфері, враховуючи способи підготовки, вчинення, приховування злочину й протидії досудовому розслідуванню; предмета вчинення; мотиву; особистісних та професійних якостей злочинця; механізму слідоутворення та встановлення стійких зв'язків у ньому;

в) розробка системи знань про типові слідчі ситуації, що складаються на різних етапах досудового розслідування, а також про способи збирання, дослідження, оцінки та використання доказів у залежності від висунутих версій розслідування, тобто відбувається реалізація принципу ситуаційного підходу до розслідування злочинів.

Розвиваючи позитивні тенденції щодо включення предмета криміналістики, а значить і його криміналістичної методики до судового розгляду, вважаємо, що у процесі судового розгляду суд у своїй діяльності повинен застосовувати прийоми та способи, створені задля вивчення усіх обставин справи, але вже з урахуванням судово-слідчих ситуацій. Відповідно вважаємо, що структура криміналістичної методики має бути знову уточнена та проаналізована, але вже з урахуванням сучасного розвитку й вдосконалення криміналістики, бо у колишньому вигляді вона не відповідає рівню її розвитку та вимогам судово-слідчої практики. В. К. Гавло вірно вважає, що необхідно розглядати в рамках приватних методик розслідування окремих видів злочинів методи та тактику не тільки досудового, але і судового розгляду. Так, в приватній криміналістичній методиці він виділяє три її взаємопов'язаних блоки криміналістичних характеристик. Це криміналістичні характеристики: а) вчинення окремих видів злочинів; б) розслідування та запобігання окремих видів злочинів у ході досудового розслідування; в) судовий розгляд окремих видів злочинів [15, с. 22–24].

Таким чином, на основі аналізу поглядів учених щодо формування та класифікації методик розслідування злочинів, зокрема у сфері економічної діяльності, необхідно виокремити низку групових (цільових) методик розслідування злочинів у сфері ЖКГ: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадань) у сфері ЖКГ; умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства тощо.

У той же час, підсумовуючи зазначене і з огляду на те, що приватна криміналістична методика розслідування вивчає закономірності злочинної діяльності осіб з підготовки, вчинення та приховування злочину з одного боку, і передбачену кримінальним процесуальним законом діяльність щодо розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень з іншого боку, у структурі криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері ЖКГ необхідно виділити такі окремі елементи.

– криміналістична характеристика злочинів (спосіб учинення злочину; час, місце та обстановка вчинення злочину; знаряддя та засоби вчинення злочину; предмет злочинного посягання; особа потерпілого; особа злочинця; типові сліди злочину);

– комплекси процесуальних заходів, зокрема слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованість та послідовність яких залежать від різних чинників і ситуацій розслідування;

– типові слідчі ситуації на окремих етапах розслідування, зміст яких визначають особливості пошуково-пізнавальних процесів, що спрямовані на вирішення кваліфікаційних, процесуальних, організаційно-управлінських, профілактичних та інших завдань;

– особливості використання спеціальних знань, у тому числі матеріалів ревізій та перевірок, призначення судових експертиз.

Запропоновані характеристики в цілому складають приватну криміналістичну методику розслідування злочинів у сфері ЖКГ, яка раніше не досліджувалась.

Reference:

1. Toropov S.O., Safonov D.A. (2012) *Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv, peredbachenykh st.270-1 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Forensic characteristics of crimes stipulated in Article 270-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Forum prava* [The forum is right]. 2012. № 3. p. 758-762. (In Ukraine)
2. *Pro pryiniattia za osnovu projektu Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za okremi pravoporushennia v zhytlovo-komunalnomu hospodarstvi: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 21 ver. 2010 r. № 2534-VI. Verkhovna Rada Ukrainy* [On adoption as the basis of the draft Law of Ukraine on amendments to certain legislative acts of Ukraine on increasing the liability for certain offenses in the housing and communal services: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated 21 September. 2010 № 2534-VI. Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zwed_n/webproc34?id=&pf3511=37894. (In Ukraine)
3. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 5 kvit. 2001 r. Verkhovna Rada Ukrainy* [The Criminal Code of Ukraine: Law of April 5. 2001 The Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (In Ukraine)
4. *Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia. Heneralna prokuratura Ukrainy* [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation. General Prosecutor of Ukraine]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. (In Ukraine)
5. *Analitychna dovidka pro osnovni tendentsii rozvytku bezpekovoï sytuatsii v Ukraini ta stan vykonannia priorytetnykh zavdan tsentralnymy orhanamy vykonavchoï vlady, diïalnist yakykh spriamovuietsia i koordynuietsia Ministrom* [An analytical reference on the main trends of the security situation in Ukraine and the state of implementation of the priority tasks by the central executive authorities, whose activities are directed and coordinated by the Minister], for 2018. Kyiv: *DNDI MVS Ukrainy* [DNII of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine], 2018. 95 p. (In Ukraine)
6. Zhuravel V. A. (2012) *Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovi kontseptsii: monohrafiïa* [Forensic methods: modern scientific concepts: monograph]. Kharkiv: *Apostil* [Apostle], 2012. 304 p. (In Ukraine)
7. Bahin V.P. (1999) *Krymynalystycheskaïa metodyka: lektsiïa* [Forensic Methodology: A lecture]. Kiev, 1999. 27 p. (In Ukraine)
8. Beletskyi V.Y. (1991) *Metodyka rassledovaniïa khyshchenyi denezhnykh sredstv* [The method of investigation of theft of money.]. *Krymynalystyka y sudebnaïa ekspertyza* [Forensics and Forensic Examination]. 1991. Vip. 24. P. 65-68. (In Russian)
9. Shepitko V. Yu., Konovalova V. O., Zhuravel V. A. and others (2006) *Rozsliduvannia zlochyniv u sferi hospodarskoï diïalnosti: okremi kryminalistychni metodyky: monohrafiïa* [Investigation of crimes in the field of economic activity: some forensic methods: monograph]. Kharkov: *Pravo* [Right], 2006. 624 p. (In Ukraine)
10. Yablokova N. P. (1997) *Krymynalystyka: uchebnyk* [Forensic science: textbook]. M.: Bek, 1997. 704 p. (In Russian)
11. Kornoukhov V.E. (2008) *Metodyka rassledovaniïa prestuplenyi: teoretycheskye osnovi* [The method of investigation of crimes: the theoretical basis]. M.: Norma, 2008. 224 p. (In Russian)
12. Vasylev A.N. (2002) *Problemi metodyky rassledovaniïa otdelnikh vydov prestuplenyi* [Problems of the methodology of investigating certain types of crimes]. M. : LeksEst, 2002. 76 p. (In Russian)
13. Selyvanov N.A. (1976) *Sushchnost krymynalystycheskoï metodyky y ee pryntsypi. Sotsyalystycheskaïa zakonnost* [Essence of criminalistic methodology and its principles. Socialist legality]. 1976. № 5. P. 61-64. (In Russian)
14. Kolesnichenko A.N. (1967) *Nauchnie y pravovie osnovi metodyky rassledovaniïa otdelnikh vydov prestuplenyi: dys. na soyskanye nauch. stepeny doktora yuryd. nauk: spets. 12.00.09: «Krymynalnyi protsess, krymynalystyka, sudebnaïa ekspertyza»* [Scientific and Legal Basis of the Methodology for Investigation of Certain Types of Crimes: Diss. to acquire scientific doctor's degree law Sciences: special 12.00.09: "Criminal proceedings, forensics, forensic examination"]. Kharkiv, 1967. 509 p. (In Russian)
15. Havlo V.K. (1985) *Teoretycheskye problemi y praktyka pryimeneniïa metodyky rassledovaniïa otdelnikh vydov prestuplenyi* [Theoretical problems and practice of application of the method of investigation of certain types of crimes]. Tomsk: TSU, 1985. 333 p. (In Russian)

Теоретические основы формирования криминалистической методики расследования преступлений в сфере жилищно-коммунального хозяйства

Журба Сергей Александрович, e-mail: kozachenko.ai@gmail.com
Международная академия управления персоналом, Украина

Аннотация: в статье проанализированы теоретические положения и принципы построения криминалистической методики расследования отдельных видов преступлений, на основе чего, в структуре криминалистической методики расследования преступлений в сфере жилищно-коммунального хозяйства выделены следующие элементы: способ подготовки, совершения и сокрытия преступлений; обстановку совершения преступления; предмет преступного посягательства; сведения о лицах, совершивших преступления, преступные группы и лицо (лиц) потерпевшего (потерпевших) следовую картину преступления. Констатировано, что познание закономерных связей между указанными элементами (причинно-следственных, информационных, пространственных и временных) способствует успешному решению задач на всех этапах расследования и конкретизации, применяемых криминалистических приёмов и средств.

Ключевые слова: методика расследования преступлений, преступления в сфере жилищно-коммунального хозяйства, расследование преступления, криминалистическая характеристика, криминалистическая методика.

LEGAL PROTECTION OF HUMAN LIFE IN UKRAINE

Rostislav Kaliuzhniy,
DSc (Law), Professor

Sophia Lykhova,
DSc (Law), Professor

Oleksandr Zaiets,
PhD (Law), Assistant professor

Complex processes of social relations` formation are taking place in Ukraine at present which are based on democratic principles and respect for human rights and freedoms, since our country has set out on the road of building a law-based and democratic state in which universal values play the leading role. An increase in the effectiveness of measures reliably ensuring the legal protection of human life and health is an essential prerequisite for this. The formation of these relations in the country takes place through giving priority to ensuring individual rights over the rights of the state.

And it is quite natural that under these conditions, with further reform of criminal legislation having the task to protect human life and health, it is impossible to ensure the achievement of proper results without appropriate theoretical justifications, which is the focus of the monographic work «Criminal liability for causing the death of a person: the qualification of such acts and their dissociation from similar crimes»¹.

Ultimately, such a reform is inconceivable without a solid methodological basis, pragmatically oriented legal research and developments, which is the essence of this monograph.

In the peer-reviewed monograph written by the well-known Ukrainian scientists who also have considerable practical experience, a set of both theoretical as well as practical methodological approaches and methods were put forward for the correct interpretation and application of a number of criminal norms that regulate liability for causing the death of a person. Considerable part of the work is devoted to numerous theoretical and legal problems in the application of these norms and the authors suggested their own vision of the ways of solving them. Consideration was given in the monograph to a large number of laws and by-laws, including international ones, which will be useful in further scientific research and practical application of the specified norms of criminal legislation.

In this respect this monograph is the first and the most profound and comprehensive work in the modern domestic legal literature devoted to crimes related to encroachment on human life.

Therefore, the monograph is an extremely important work as it deals with an issue of the criminal and legal protection of people's lives. That is why the criminal legislation of Ukraine classifies the majority of crimes related to encroachment on the life of a person or causing death as serious or particularly serious crimes.

Crimes in the sphere of causing the death of a person are especially dangerous for people, as they encroach on the most precious thing in the existence of a person who, in accordance with Part 1 of Art. 3 of the Constitution of Ukraine, is regarded as the highest social value.

Their conclusions are based on a thorough analysis of an extremely wide range of works by domestic and foreign authors.

At the beginning of the monograph, the authors established their own non-traditional order for the analysis of an offence: the objective side, the subject, the subjective side, the object.

The work consists of XIV chapters which relate to the corresponding chapters of the Criminal Code of Ukraine: crimes against national security of Ukraine; criminal offences against life and health of a person; criminal offences against property, criminal offences against environment; crimes against public safety; criminal offences against occupational safety; criminal offences against traffic safety or safety of transport operations; criminal offences against public order and morality; criminal offences related to the circulation of narcotics, psychotropic substances, their analogues or precursors, and other offences against public health; crimes against the authority of government, local government or associations of citizens; criminal offences against justice, criminal offences against the established procedure of military service (military offences); criminal offences against peace; security of mankind and international legal order. Only legislative rules dealing with acts causing human death were analyzed in the work.

---

¹ Romaniuk B.V., Bantishev O.F. Criminal liability for causing the death of a person: the qualification of such acts and their dissociation from similar crimes: monograph. - Kyiv - Ternopil, 2017. - 678 p.

The whole chapter XV deals with the legislative norms which should include the liability for acts leading to the death of an injured party.

It is also important that the authors begin to examine the groups of criminal-legislative norms of a corresponding chapter with a thorough linguistic, etymological, philosophical and legal analysis of certain concepts.

Chapter I in particular, methodically describes complex issues regarding the essence of such categories as «national security» and «state security», and analyses the development of domestic and foreign political and legal ideas about the national and state security, their mission in society and the basis on which they build on their cooperation with the state and governmental bodies.

Based on this analysis the authors come to the conclusion that social relations in the sphere of national security require criminal-legislative protection. So they suggest titling the first chapter of the Criminal Code of Ukraine as follows: Crimes against National Security of Ukraine and include into this chapter the revised legislative rules of other chapters where exactly these national values are the main object of encroachment, especially in the case of a terrorist attack.

In chapter II the main focus was on a criminal assault on the life of an individual. Close attention was paid to the issues of setting international and domestic standards for the extremely controversial issues relating to euthanasia and the beginning of human embryo's conscious life. Until now, there has not been any established scientific knowledge and practice regarding the criminal and legal settlement of acts that relate to the commission of euthanasia and abortion. Euthanasia is banned in Ukraine, but abortions are allowed, which is also a loss of human life during embryonic development. The authors consider it necessary to protect the child's life even in the womb, as medical science claims that a fetus at a certain stage of development has all the signs of human life. If so, then it is worthy of legal protection even before the child has been born.

The scientists also came to an important conclusion that the limits of the necessary defence should not be considered as exceeding when any means or things for the defence against an armed person or against a person using other things as a weapon, or against an assault of a group of people (two or more persons) were used as well as for the prevention of unlawful forcible intrusion into housing, other premises or any vehicle.

Equally interesting is the third section which deals with crimes related to property. The authors gave a clear explanation of the ways of committing these crimes and expressed their opinion on the need to give a legislative definition for major damage directly in Art 194 of the Criminal Code of Ukraine.

Chapter IV also deserves the attention of scientists where it is said that almost all the dispositions of the articles in this section are blanket. In that regard, it is necessary to find out in detail which legislation regulates legal relations connected with the use and protection of the relevant natural resource (land, mineral resources, water, air, flora and fauna, and the like). Therefore, the authors of the work provide specific acts of law that relate to these legal relationships, and that will enable not only their better study, but also the application of specific norms of the CC of Ukraine by practitioners.

Chapter V is not devoted just to the important issues of the application of criminal law provisions that relate to public safety. The authors expressed their view on a disputed issue which is the very definition of the concept «public security». This will contribute to a better study of the legal relations in this sphere and their criminal and legal regulation.

The authors believe that in the construction of the disposition of Art. 258 CC of Ukraine the fact was not taken into account that a terrorist act itself is an act against the state and its institutions. Currently, it covers a number of other acts that are committed in a similar way, including those aiming even at fulfilling interpersonal requirements of people. Ways of solving this important issue are suggested.

Chapter VI is devoted to crimes against the safety of production. It is noted that in the current circumstances production is moving ever closer to becoming an object where complex machines and mechanisms are applied which not only automate the process of manufacturing, but also require a better protection of people's labour and the observance of strict rules of their operation. Worthy of attention is the fact that deviation from normative regulations and established security requirements that are developed for enterprises, structures, agriculture, transport and other modern industries cause or can cause serious damage to the life and health of not only the workers of production, but also to outsiders and their property.

A special chapter VII is devoted to the scientific analysis of crimes against traffic safety and the operation of transport. The authors insist that for certain crimes, including crimes against the safety of traffic and the exploitation of transport, it is the state that may present an injured party, which should be mentioned in part one of Art 55 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine. Definition of the victim should also be included to the CC of Ukraine.

Worthy of attention is the authors' approach to the analysis of other types of crimes, described in the following sections of the monograph. Particular attention should be paid to a detailed study of norms that relate to crimes

connected with the use of narcotic drugs, psychotropic substances, precursors and their analogues.

We can not but support the authors' suggestion that section XIII of the Special Part of the CC of Ukraine should be divided into two separate sections, namely «Crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors» (articles 305-320 CC Ukraine) and «Crimes against public health» (articles 321-327 of the CC of Ukraine).

In this case, the smuggling of counterfeit medicines should be taken out from Art. 305 of the CC of Ukraine «Smuggling of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors or adulterated medicines» and placed in the section «Crimes against public health» as a separate article.

Among the crimes in this section of the Special Part of the CC of Ukraine there are crimes which have falsified medicines as their subject (Article 321-1 of the CC of Ukraine «Illegal Production or Sale of Poisonous or Drastic Substances»). This, however, was not given due consideration in the title of the article. Therefore, changes to the title of this article should be introduced by adding falsified drugs to the subject of these crimes.

This also applies to crimes against peace, the security of mankind and the international legal order (section XV of the Special Part of the CC of Ukraine), which may affect relations of Ukraine with foreign states in a negative way; violate public safety, normal activity of public authorities, courts, the order of military service and the like.

When analyzing the syllables of crimes that cause the death of a person, special attention is also paid to separating these crimes from related criminal offenses, since this is not only a theoretical issue, but also a practical one. In this, the authors characterize related crimes as those which are identical in their external manifestations of their objective side and which should be separated on the basis of a number of elements and signs.

Addressing the issue of the syllables of crimes which are connected, in one way or another, with the deprivation of human life, the authors rightly believe that the norms of the criminal law which deal with the loss of lives actually mean the death of at least one person and this should be properly reflected in the CC of Ukraine.

Considering the objects of these crimes, the authors of the monograph note that a person's life in the crimes where there are two or maybe three objects can in no way be regarded as an additional object, since a person, his life, health, honour, dignity, inviolability and security are the basic social values in Ukraine.

They also suggested making changes and additions to a number of norms of criminal legislation, which, along with the already existing, should also consider death as an aggravating circumstance. These suggestions are fair and should be favored by the legislator.

At the same time, it should be said that the procedure for the analysis of the syllables of crimes (the objective side, the subject, the subjective side, the object) proposed by the authors is not indisputable and needs further elaboration. We also suggest further improvement of the peer-reviewed work through using a wider range of examples from jurisprudence.

Notwithstanding the above said, the work as a whole, as far as its content, structure, logic and consistency are concerned, represent novelty, practical value and is of great importance at the present stage of our society. It is the first comprehensive study of the legal protection of human life in Ukraine under the new criminal legislation, and therefore is an original and significant scientific research that deserves the attention of scientists, practitioners and legislators.

Rostislav Kaliuzhniy,
DSc (Law), Professor

Sophia Lykhova,
DSc (Law), Professor

Oleksandr Zaiets,
PhD (Law), Assistant professor

Centre for European Reforms Studies a.s.b.l.
(Grand Duchy of Luxembourg)

European Reforms Bulletin

scientific peer-reviewed journal

2018
No. 1

Passed for printing 01.02.2018. Appearance 15.02.2018.
Typeface Times New Roman. Circulation 100 copies.

Design, computer page positioning, layout: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg**
All the articles are published in author's edition. Publishing institution: **Centre for European Reforms Studies, a.s.b.l. Grand Duchy of Luxembourg** (Registre de commerce et des sociétés, Luxembourg, F 10.340, siège social: L-1541 Luxembourg, 36, boulevard de la Fraternité),
+352661261668, e-mail: bulletin@email.lu, <http://cers.eu.pn/bulletin.html>